

VABADUSSÖJA TÄHISTEL

6

AXEL
ROOSMAN

JUUNI 1939

VESIVARUSTUS
K E S K K Ü T E
P U U R K A E V U D
P U M B A D
E L E K T E R

A. TÕNISSON & K_o

Kontor ja müügiesakond: RÜÜTLI 28-30. TELEFON 416-00

Tööstus ja valukoda: SIIMONI 3. TELEFON 310-07

Koostöö viib edasi!

TARVITAGE RAHVA OMATÖÖSTUSE

MEISTERTOOTEID

Kaanepilt: Võnnu vallutamine meie vägede poolt. (O. Sädek'u õlimaal.)

VABADUSSÕJA TÄHISTEL

JUUNI 1939

NR. 6 (34)

Vastutav- ja tegevtoimetaja — kolonelleitnant O. Kurvits VR I/3.

Väljaandja — Vabadussõja Mälestamise Komitee.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Viru 13—4. Tel. 477-20/195 ja 477-20/158. Postkast 286.

Posti jooksev arve 625.

Ilmub kord kuus. Tellimishind 1939 a.: aasta peale — Kr. 4.—; ½ aastaks — Kr. 2.—; ¼ a Kr. 1.—; üksiknumber 35 senti. 1936. ja 1937. aastakäigud kokku (15 numbrit) Kr. 4.50.— 1938. aastakäik — Kr. 4.— Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Mõtteid Võidupühal.

Juba rohkem kui aasta eest pühitsesime Eesti Vabariigi 20-aastase kestuse juubelit, kuid ikka veel meie iseseisvuse teostamisperiodi tähtsamate sündmuste tähtpäevi kandub meist mööda suurema või vähema tähelepanu all. Tänavu on peetud õige milnes kohas L.-Eestis vaenlaste alt vabanemise 20-aasta mälestuspäevi. Endastmõistetavalt need mälestuspäevad on kannud kohalikkude iseloomu ning jääb soovida, et neid peetaks ka edaspidi vastavatel puhkudel, et nende kaudu püsiksid kohtadel edasi kohalikkude sõjasündmuste mälestused. Soovitav oleks olnud, et ka Vabadussõja suuremate lahingute tähtpäevad oleksid leidnud meeletuletamist ajakirjanduses, sest sõjategevuse tähtsamad momendid, õnn ja ebaõnn, see oli ju oma ulatuse kohase tähtsusega osa kogu meie rahva võitlusest.

Eeloleval talvel pühitsesime meie Eesti-Vene rahuõlmimise 20-aasta juubelit, kuid neil päevil, nimelt 23. juunil saab läis 20 aastat suurest Võnnu lahingust, meie võidust Landeswehri üle. Sellest sündmusest, mida kogu rahvas tunneb Landeswehri sõja nimetus all, on palju kirjutatud ning Vabadussõja kaasaeglasil on nendest päevadest jäänud ununematuid mälestusi.

Kui rahvas mälestab oma ajaloolisi sündmusi, siis pole selles üksi vastavate kangelaste mälestamise, nende tegude eest moraal-

se tasu andmise mõte. Kaaluvamad üldrahvuslikud sündmused minevikus ei kao sündmuspäeva päikese loojenemisega vaid nende otsene mõju kandub järgmisse päeva ja sellest edasigi. Ajaloolistel päevadel, kus rahvas leiab enese, kus sünnivad suured mõtted ja teod, luuakse ühtlasi ka suund tuleviku jaoks.

Pikk oli aeg Madisepäeva Paala lahingust ja Jüriööst Võidupäevani. Kui meie rahva ärkamisajal ja poliitilise võitluse algaegetel rahvajuhid leidsid ees sageli tuimi inimhulki, kahtlejaid ja võitlustahetuid (lood tegelikult polnud kaugeltki nii roosilis-meeleolulised ja vaimustus-tulvised nagu jääb mulje mõne õnnestunuma sammu (näiteks esimese laulupeo) kirjeldusest, siis ilmnes selles muistsete kaotuste ja selle tagajärgede vanne. Seda masendust maha pesta võis ainult võit ning kui meie oma iseseisvuse aastatel oleme suutnud oma riigi korraldamises ja kõigil loovatel tööaladel saavutada nii palju, siis näeme, et rahvas on jälle tagasi saanud usu oma võimetesse, oma töösse ja oma tulevikku. Oma tegudest tunneme oma jõudu ja meie tõusutee suund osutab meie tulevikku.

Möödunud aegade sündmused on ühtlasi ka õpetlikud. Landeswehri juht von der Goltz oma mälestustes tunnistab avameelselt, et nad eestlastega võitlusesse astudes on neid

alahinnanud. Ka praeguselgi ajal, kus on käimas läbirääkimised Balti riikide iseseisvuse tagamise küsimuse ümber, on langetatud kahllusi nende riikide enesekaitse suutelikkuse kohta. Muidugi riigid ja rahvad pole oma suuruselt võrdsed ning seega on endastmõistetav ka ebaühtlus nende kaitsevõimes, kuid kui mõni rahvas kunagi löesti sirutaks oma käe meie maa järele, siis leiab ta hiljem samuti nagu von der Goltzki, et ta meie jõudu on alahinnanud.

Oma Vabadussõjas ja eriti Landeswehri sõjas meie ise aga ei alahinnanud ennast. Kuigi Landeswehri sõja alguses meil leidus ka kahtlejaid, kes nende võitluste vastuvõtmises nägid hukatusse tormamist, siis vähemalt meie väejuhid ei alahinnanud meie sõjajõudude tegelikku väärtust. Enese alahindamine on aga suurim nõrkus, selles lämbub vaba mehe mõte, selles ei idane tegude seeme, see surmab tulevikulooted. Eriti tähtis on seda silmas pidada üleelatalaval ajal, kus riikide kaardil teostunud muudatuste järele loomulikult võivad tekkida nii hädaohtude ülehindamine kui ka oma jõu alahindamine. Need kahtlused võivad tekkida nagu Landeswehri sõja eelgi küsimuses vähemkompetentsete hulgas.

Landeswehri rünnak meie Lõunarindele tuli ajal, mil meil oli käimas sõda enamlas-

lega. Uue vaenlase silmapiirile ilmumine oli üllilõsine ähvardus kõigele sellele, mis meie puuda olime saavutanud ja mille nimel võitlesime. Olime enne seda juba saanud külmavereliselt üle mõnestki kriitilisest momendist ning meie väejuhatus ei kaotanud pead ka selle rünnaku puhul. Võib aga kindlasti väita, et olukord oli võidetud juba meie Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoneri kindlate seisukohavõttudega kohe hädaohu algul, meil ei tekkinud kõhklemist ega peataolekul, meil polnud andekate juhtide puudust, kes kehastasid ja koondasid rahva tahet ja mõtet. Rahva pea ja süda olid valvsad. Mis võib sündida teistsuguses olukorras, seda näeme raskustest, millega oli seotud Läti riigi jalulesaamine või ka sellest, kuidas suur ja hästirelvastatud tshehhi rahvas kaotas oma iseseisvuse.

Võime tunda rahuldust, et meie rahvas kunagi pole pidanud ühtki hinda vabaduse eest liiga kalliks ja et meie rahval on oma iseseisvuse kättevõitmine ja kaitsmine kõigi abinõudega endastmõistetavaks ja eestkätt rahva enese ajaks. Meie pole midagi saanud võitluseta, kuid ilma võitluseta ei anna meie ka midagi käest. Kõike võime anda ära, kuid ainult vabaduse eest. Aga vabadust ennast — kunagi mitte!

Landeswehri sõja diplomaatiline tagakülg.

Ed. Laaman.

Eesti kokkupõrke ajal Landeswehri teeb liitriikide esindajate poliitika Baltimaal läbi järsu murrangu. Kuni Võnnu vaherahuni töötab ta ilmselt Eesti vastu ja Landeswehri poolt, nõudes, et Eesti väed Landeswehri eest taganeks Eesti-Läti keelepiirini. Võnnu vaherahust alates aga pöördub poliitika sootuks vastupidiseks. Nüüd toetab liitriikide esindus täie rõhuga Eesti nõuet, et Landeswehr taganeagu Eesti vägede eest ja andku neile vabaks raudteeühendus Ramotskoje-Schwaneburgi kaudu, Kagu-Liivimaal enamlaste vastu opereerivate Eesti väeosadega.

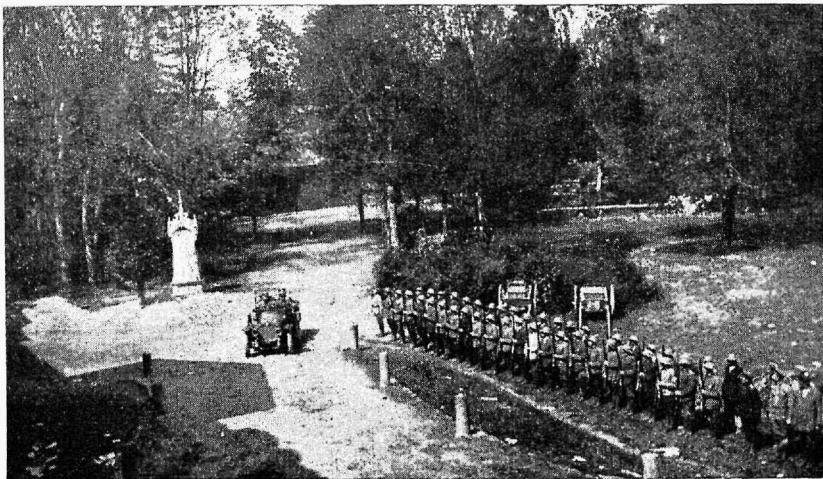
Kuidas see poliitiline pöörang kohapeal toimus — see on osalt teada. See tuli liitriikide sõjamissioonide ülemuste vahetusest.

Kuni Võnnu vaherahuni oli liitriikide sõjamissioonide — kui mitte otsekohe juhiks — siis vähemalt vanemaks — Ameerika

rika sõjaväeesindaja Liibavis kol.-ltm. Warwick Greene. Nagu ameeriklastele sagedasti, oli tal Balti asjust kõige ebamäärasem ettekujutus. Ta oli algusest peale sattunud Balti sakslaste mõju alla ja need kujutasid asjatundmatule võõrale olukorda nii, et Baltimaal on olemas kõrgekultuuriga Balti vähemusrahvus, keda taga kiusatakse, ja barbaarsed, enamlised või poolenamlised pärisrahvad, kes vähemust taga kiusavad. Liitriikide sõjamissioonide on Baltimaale saadetud enamlaste vastu võitlema ning vähemuste õigusi kaitsma. Järelikult on nende noobel ülesanne — toetada Balti sakslasi pärisrahvaste vastu.

Võnnu vaherahu sobitamisel oli seks paras juhus. Kõik liitriikide sõjaväeesindajad polnud seal mitte ühel meelel. Tallinnas asuvad Ameerika, Briti ja Prantsuse sõjaväeesindajad olid enne Võnnusse sõitu oma-

vahel nõu pidanud ja oma valitsustele soovitanud, et Saksa väed Lätimaalt evakueeritaks — just nagu seda eestlased nõudsidki. Kuulda saades, et liitriikide missioonides Liibavis teised tuuled puhuvad, päris Prantsuse sõjaväel. esindaja Tallinnas kol.-ltn. Hurstel üllatatuna Pariisist järele, kas Prantsusmaa pole mitte oma poliitikat muutnud ja loobunud Ulmani valitsuse toetamisest.

3. diviisi ülema kindral E. Põdderi saabumine Lapieri mõisa, väeosi ülevaatama Landeswehri sõja eelpäevil.

Liitriikide esindus Võnnus, oli hästi kombineeritud. Prantsuse sõjaväeline esindaja Liibavis, kol.-ltn. Du Parquet, kelle saksavaenulikkus teada oli, oli kutsumata jäetud. Hurstel, kes tema asemel tuli Tallinnast, oli, nagu nägime, ise kahe vahel, kas Prantsuse poliitika mitte pole muutunud. Inglismaad esindas kol.-ltn. Tallents, uus komissar Balti riikide jaoks, kes vast mõne päeva eest oli jõudnud Londonist Liibavisse ja seega olukorda veel sugugi ei tunnud. Ülejäänud 2 esindajat olid ameeriklased — kol.-ltn. Dawley Tallinnast ja kol.-ltn. Warwick Greene Liibavist, neist viimane niihästi kõigi liitriikide kohapealsete missioonide, kui ka muidugi oma kolleegi Dawley vanem. Seega kuulus Greenile ilmselt otsustav sõna.

Kõige pealt rahustas Greene oma kolleegi seega, et nemand kui sõjamehed poliitilisi küsimusi üldse lahendama ei hakka. Nende mure olla puhtsõjaline — kuidas Landeswehri ja Eesti vägesid paremini enamlaste vastu suunata.

Et see küsimus ise oli ülimal määral poliitiline, seda ei pannud liitriikide sõjamehed tähele. Ja nii sündis, et kuigi liitriigid Lätis Needra valitsust ei tunnustanud, liitriikide esindajad Võnnus tunnustasid Needrale alluva Landeswehri — Läti väeks, järeldades sellest, et kogu Lätimaa temale olgu lahti. Üks diplomaatiline nali oli maailmas rohkem — Lätimaa anti sakslastele — rahvusliku põhimõtte nimel!

*

Samal 10. juunil 1919, kui Warwick Greene Võnnus eestlasi käsutas Landes-

wehri eest taganema, jõudis Tallinna reidile aurikul „Lucia“ rahukonverentsi uus peavolinik Balti riikide jaoks, kindral-leitnant Sir Hubert de la Poer Gough. Maailmasõjas oli ta olnud Briti 5. armee juhataja, kes 1918. a. kevadel Amiensi all Saksa peahoobi raskusest purunenud. Nüüd saadeti ta rahukonverentsi poolt siia, et sakslastele tunda anda liitriikide võidu raskust.

Pealegi oli Gough päritolult iirlane ja poliitiliselt meelsuselt vana liberaal, — eeldused, mis mõlemad rohkem arusaamist töötasid Balti pärisrahvastele, kui balllastele.

Temale ei tarvitsenud eestlased Tallinnas oma tüli Landeswehriiga pikalt seletada.

— „Tähendab, sakslased istuvad teie väe ühendusteel,“ taipas ta kohe.

Rahukonverentsilt oli talle kaasa antud eriline volitus — uurida sõjalist olukorda Läti ja Leedu rindel ja esineda ettepanekuga sealt Saksa vägede evakueerimiseks. See volitus käis otse siia.

Kohe läks krahv von der Goltzile raadioga nõudmine — oma väed eestlaste ühendusteelt ära koristada. Sama nõudmise said liitriikide esindajad kaasa, kui uuesti kokku tulid Võnnusse.

Sakslased olid kui pähe löödud, seda kuuldes. Diplomaatia enam ei aitanud, — jäi üle minna eestlaste peale jõuga.

*

Veel 1919 aprilli algul olid inglased üsna nõus olnud, et Saksa väed Lätimaal enamlastega sõdiks. Kui prof. A. Piip 1. aprillil ühe Inglise diplomaadile kõneles võimalikust hädaohust, et Saksa väed val-

6. jalaväepolgu juhte Landeswehri sõjas.

Esireas vasakult: polgu II pataljoni ülem kapten A. Jaakson ja III pataljoni ülem kapten V. Bergmann; seisavad vasakult: lipnik P. Kuum ja lipnik V. Vaga.

lutades Lätimaa, ka Eesti peale tulevad, luges see kartuse enneaegseks.

Inglased muutsid aga oma arvamist, kui sakslased 16. aprillil Liibavis Ulmani Läti valitsuse kukutasid ja 22. mail Riia vallutasid. Nüüd anti juba Inglise rahudelegatsiooni poolt 6. juunil eestlastele nõu — rohkem väge tõmmata Lõunarindele, sest selle seisukord olla väga kardetav. Ning järgmisel päeval hoiatati võimaliku Saksa komploti eest Vene Põhjakorpusega. Saksa lennukite lugu, mis Vene senaator Neidhardtiga sunniti maanduma Narva lähedal, jäi siis tumedaks. Nüüd seletab end. Põhjakorpuse staabi ülem von Vahl oma mälestustes, kuulu järel olla Neidhardti läkitanud pärastised Bermondti toetajad — krahv Pahlen, Bellegarde ja Rimski-Korssakov, et kallutada Põhjakorpust koostööst eestlastega ära — koostöök sakslastega.

Kui Landeswehr esmakordselt Eesti vägedele kallale kippus, nõudis Eesti välis-

delegatsioon rahukonverentsilt, et Saksa väed Lätimaal tagasi tõmmataks Väina taha ja Läti välisdelegatsioon nõudis, et nad sootuks Lätimaalt välja evakueeritaks.

Nende nõudmiste puhul astus Briti rahudelegatsioon 6. juunil Pariisis kokku ja esitas liitriikide ülemnõukogule memorandumi, nõudes, et Saksa väed sunnitaks Lätimaalt lahkuma, või vähemalt seda lahkumist ettevalmistama.

Ülemnõukogu saatis memorandumi 7. juunil arvamise avaldamiseks ülemsõjanõukogule. Kogu Pariisi aparaat pandi käima.

10. juunil, just Võnnu vahele sõlmimise päeval, tuli asi üksikasjalisele arutusele rahukonverentsi Balti-komisjonis. Selle meeoleu oli ilmselt sakslaste vastu. Prantsuse esindaja Kammerer leidis, et senised manitsused pole olnud küllaldased ja soovitas, et vahele komisjon Spaasunniks sakslasi taganema. Prantsuse sõjaline esindaja maj. Aublet tähendas, et Saksa vastus maršal Fochi nootele on kõrvallehiiliv: nad olla küll valmis 6—8 nädalaga Lätimaalt evakueeruma, kuid kinnitada, et von der Goltz ei olla Läti siseasjusse seganud ja jääda oma ametisse edasi. Komisjoni esimees, Inglise esindaja Sir Esme Howard soovitas nõuda Saksa väe viibimata evakueerimist Baltimaalt ja pooldas seks sõjalisi surveabinõusid. Kui itaallane Torretta küsis, kas sakslaste evakueerimine ei too Lätimaal enamlike hädaohu tagasi, siis vastas Howard, et seda ei oleval karta, — eestlased suutvat täiesti pidada rinnet enamlaste vastu Pihkvast Dvinskini (Dünaburgini), mis oleks palju lühem, kui oli Pihkvast Heinasteni. Eestlastel olla ka tahtmine minna Dvinski, sinnamasse olla ka marssimas Leedu ja Poola väed.

Sellele lisas Kammerer juurde eestlaste seletused, et nad meelsamini peaksid rinnet üksi, kui omades selja taga vaenlasi, kes neid takistavad organiseerumast. Sellepärast leidis Kammerer, et Saksa väest on Lätimaal rohkem kahju kui kasu ja nõudis tema viibimata evakueerimist, eestkätt aga vaenutegevuse lõpetamist eestlaste vastu.

Komisjon soovitas siis Goughile anda volitus sakslaste evakueerimise kontrollimiseks.

Järgmisel päeval, 11. juunil, arutas Briti memorandum liitriikide ülemsõjanõukogu, mis seks puhuks täiendati mereväe esindajatega. See leidis koguni, et von der Goltz töötab enamlastega kahasse, nõustus täielikult Briti ettepanekutega ja soovitas evakueerimist alustada seega, et Saksa väed lahkuksid Liibavist ja Vindavist. Kuna

Baltimaale liitriikide vägesid ei olla võimalik saata, siis soovitati seda enam toetada kohalikke rahvuslikke jõude. Evakueerimise nõudmised tulla esitada kõhku, enne kui Versailles'i rahulepingu allakirjutamisega vaheerahu aeg lõpeb. Peaksid sakslased tõrkuma, siis tuleb neid tarbekorral pealesuruda blokaadi väljendamisega.

Ülemnõukogu uue otsuse peale saatiski Foch 18. juunil Saksale nõude, lõpetada iga edasitung Eesti sihis ja vaheerahu lepingu

§ 12 põhjal evakueerida viibimata Liibavi ja Vindavi ning võimalikult lähemal ajal kogu endine Vene riigi territoorium.

See Fochi nõue sai nähtavasti viimaseks tõukeks, mis viis Landeswehri kõike ühele kaardile panema ja ette võtma otsustavat pealetungi Eesti vägede vastu, lootes Ballimaal enne „puhas töö“ teha, kui liitriigid jõuavad pärisrahvaid mõjukamalt toetada.

Landeswehri sõja vastukajastusi kooliõpilastes.

Leitn. R. Tammemägi.

Vabadussõja sündmustele tagasi vaadates on mõnigi kord tunne, et lahingud venelastega moodustasid selle võitluse argipäevase osa, see oli, piltlikult öeldes, nagu paratamatusest pealesunnitud töö, mida tuli teha ja teha nagu korralikult tööd tehakse. Kuid sõda Landeswehriga oli neis sõjaasutates nagu erisündmuseks, mille tähtsust juba siis osati hinnata nii väljapaistvaks nagu seda nüüd õigustatult hinnatakse pärast. Kõuepilve kiirusega lõunakaares tekkinud tõsine hädaoht mitte üksi ei tekitanud muret, vaid andis ka uut jõudu ja tõstis võitluse vaimu. See jõu ja viha sööst vallutas kogu rahva, sest rahva alateadvuses oli peitunud sajandite pikkune igatsus õiendada arveid esijoonel sakslastega. Seepärast uute raskete võitluste paratamatus näis ühtlasi ka igatsuste teostamisena.

Võitluste ja meelte pinge ei haaranud üksi neid, kellel oli võimalus olla uute vaenlaste vastu astuvates väeüksustes, vaid kogu rahvast, eriti aga muidugi neid, kes kandsid sõdurikuube ja relvi. Seepärast Landeswehri sõja meeleoludest pole mälestusi üksi neist lahingust osavõtnuil, vaid kõigil, kes elasid nendele saatuslikele päevadele kaasa kogu oma olemusega. Sest nende päevade mälestus püsib värskena ka veel nüüd, mil nii mõnelegi teisele võitlusele kipub langema unustuse udu.

Kuid sõda Landeswehriga lõppes ruttu. See lõppes enne, kui meie rahva pika-meelsus suutis täiel määral

muutuda palavaks. Oleks aga huvitav kujutella, milliseks oleks see sõda kujunenud siis, kui see oleks veninud pikemaks. Kahtlemata eesti sõjaline kangelaslikkus oleks saanud end siis avaldada veelgi põhjalikumalt.

*

Katsun alljärgnevat ridades meelelütada neid meeleolusid, mis valitsesid neil päevil Tartu Kooliõpilaste Pataljonis.

Päris ootamata ei alganud need lahingud siiski. Ilma lehitsemata tookordseid ajalehti võib ütelda, et rahva ettevalmistamine oodatavate sündmuste vastu ajakirjanduse poolt oli kõigiti ülesandekohane, toon vajaliselt mõõdukas, kuid julge. Ajakirjanduse toon langes nii täitsa ühte rahva hulgas valitsevate meeleoludega. Polnud liigseid sõnu, kuid iga sõna oli läbitundud. Ning pole vist kunagi hiljem hulkades va-

9. jalaväepolgu ohvitseride Landeswehri sõja ajal.

litsenud nii suurt usaldust ajakirjandusliku sõna vastu kui nendel päevadel.

Jälgiti hoolega sündmuste arengut ning oldi valmis kõigiks võimalusteks. Võitluste tules ristitud sõdureile see ootus polnud eriti pinev, sest oldi ammu harjunud mõttega, et võitlused ei lakka enne, kui on saavutatud rahu.

Ühel hommikul üks kompani kaaslane teatas kompani ruumesse tulles: „Poisid, olge nüüd valmis, varsti on minek.“

„Kuhu?“

„Sõtta Lätimaale. Võitlused sakslastega on alanud.“

See varahommikune teade katkestas senini valitsenud teadmatuse. Kahevahel olek oli lõppenud, ning küsimuse selgus tundus kergendavana. Tõusti rutuga, riietuti kiiresti ning asuti tegema muid rindele mineku ettevalmistusi. Neid oli väga mitmeid — asjad pakkida, kirjad kirjutada, tuttavaid küllastada ja hulk muid isiklikke pisiasju.

Kuid pataljoni ruumidesse siirdudes näis, et puudub see sipelgapesa moodi askeldus, mida nii mõndagi korda nähtud ja läbi elatud rindele sõidu kiires ettevalmistamises. Kohe näis, et väljasõiduga pole nii suurt kiiret. Järelepärimiste peale selgus, et väljasõidu asi on kõigile alles uudiseks. Pöörduiti siis selguse saamiseks roodu kantseleisse ja veltveebli poole. Needki ei teadnud asjast midagi, kuid rääkisid umbes nii:

„Jaa, eks ta siis tule minna muidugi, mis meie siin siis istume ja ootame, kui töö ootab. Eks päeva poole selgub, kuna see saatmine tuleb.“

Selgus, et ka pataljoni staabis ei teatud minekust midagi, aga kui pataljoniülem saabus kohale, kuuldus temalt järgmist:

„Pole olnud mingisugust korraldust, ega pole olnud seesugust juttugi. Kust need jutud on tekkinud?“

Kes esimesena laskis lahti selle jutu, jäigi selgitamata. See jutt oli valgukiirusel levinud ja seda oli kuulnud üheaegselt peaogu kogu pataljon.

See mitteväljasõitmise teade sünnitas pataljoni aktiivsemates poistes pettumust, kuid mõni näis olevat ka vaikselt rahul. Kui hiljem kuuldus, et Landeswehriiga on loodud vaheerahu läbirääkimisteks, muutus elu pataljonis enamvähem rahulikuks.

Hilisemad teated, mis kiirelt ulatasid ka pataljoni, rääkisid siiski, et vaheerahust suurt loota ei ole. Peale selle mõned hirmule aetud vanemad olid pöördunud diviisi staabi poole küsimustega, ning nendele oli vastatud päris kindlasti, et kooliõpilaste pataljoni rindele saatmist oodata ei ole.

See viimane teade tähendas ei muud midagi, kui kõrvale jäämist löömingutest sakslastega, kui see peaks puhkema. Paljudele võitlustest osavõtta ihkajatele tähendas see lootuste loojumist. Kuid sellega ei võinud jääda rahule.

Pataljonis võis märgata kogunemisi salkkondadesse, kus oli üksainus kõneaine, kuidas pääseda siiski Landeswehri võitlustest osa võtma. Üldine arvamine kaldus sinnapoole, et kõige toredam oleks kui pääseks mõne soomusrongi dessantkomandosse. Soomusrongi mehed olid ümbritsetud teistest suurema kangelasoreooliga ning nende valge varukamärk oli see, mille üle võis tunda uhkust ja mida võis kadestada. Küllalt oli pataljonis ka noori, kes enne soomusrongil teeninud, ning nendelt kuuldi nüüd soomusrongi elu kohta aina idealiseerivat informatsiooni.

Nendel koosistumistel valmisid juba otsused omavoliiliselt soomusrongile minekuks. Oli teada täpselt, kuidas leida vastuvõtmist soomusrongile. Kõige vajalikum oli, et oleks keegi tuttav ees, kes kostaks paar sõna rongiülemale ees ja tõendaks oma sõnaga, et uustulnuk on julge poiss. Oli veel teada ka, kuidas rongiülem uustulnukaid eksamineerib ja kuidas tuleb vastata tema kavalatele, mehe tundmaõppimiseks esitatud küsimustele. Õpiti isegi pähe soomusrongidel teenivate ohvitseride nimesid.

Kuna asja aeti päris avalikult, kandus jutt poiste kavatsusest varsti ülemuse kõrvu ning kavatsus segati keeldude ja korraldustega ära. Suurem hulk nende mõjul jäigi rongile mineku kavatsuste suhtes passiivseks, kuid mitte kõik, nagu selgitasid hilisemad päevad.

Järgmisel hommikul levis kuuldus, et osa poisse siiski on põgenenud pataljonist soomusrongidele. See teade levis kiirelt ja selgus ka, et nende kavatsusel oli olnud üksikuid kaasteadjaid, kes ise mõnesugustel takistustel jäänud minejatest maha. Need teadsid rääkida, et kui esimestel minejatel läheb hästi, see on kui nad võetakse vastu soomusrongidele, siis nad saavad nii ruttu kui võimalik teate, ja tuldaugu siis kohe järele, sest küll nemad siis hoolitsevad, et kedagi ei saadeta tagasi ja igaüks saab lahingusse ja kõike mida tarvis.

Jäädgi ootama nende maakuulajate kirju, kuid kui saabus teade, et suured lahingud on juba alanud, muutus olukord uuesti kiibelevaks. Jällegi harutati elavalt rindele pääsemise võimalusi. Sinnaihkajate arv aina suurenes, ning kaaluti jalgaalaskmise teostamise üksikasju.

Aravirjad Lõpetu ja Valitsum.

5/7 K. M. Laidoner

An armistice is hereby concluded on the following terms between the troops under Estonian command on the one hand and the Landwehr and the troops under German command on the other:

1. Hostilities to cease by land, sea, and air at noon on July 3.
  2. All German forces to be clear of Latvia as soon as possible in accordance with the terms of peace.
  3. No forward movement to be made by German troops in any part of Latvia in the meantime, except against the Bolshevik troops of the Russian Soviet Republic, in accordance with the terms of the treaty of peace.
  3. All German officers and troops to leave Riga and its suburbs at once, this evacuation to be completed by six p.m. July 5 M.E.T. except a few Staff officers to supervise the evacuation of German stores and the troops required to guard stores from pillage.
  4. An Allied officer in Riga to ensure that no non-military stores are removed.
  5. The Landwehr to leave Riga and its suburbs at once, and to withdraw behind the river Dyina. This evacuation to be completed by six p.m. July 5 M.E.T. Their future dispositions to be settled in accordance with para 9 below.
  6. The Estonians not to advance beyond the positions which they occupied at 3 a.m. on July 3.
  7. Free communication by road, rail, and telegraph to be secured by the Germans between Riga and Libau.
  8. Allied Governors to assume temporarily the administration of Riga in cooperation with the Lettish Governors.
  9. Further details to be settled under the direction of the Head of the Allied Military Mission.
- Done and signed at Strassenhoff, 12 kilometres east of Riga, July 3rd 1919; at 3.30 a.m. M.E.T.

W. W. Kermesagies
 kirjutas in Jaanil. 1919. aastal
 arvestades, et see on
 sõjaväelaste poolt
 sõnastatud?

Geelid Waabariigi Ülemjuhataja
 Kõrge Kõrge
 Kindral Staali
 Alamo Poldonnik Pelek.

The Estonian Government
 of the Republic of Latvia
 has received the German
 proposal for an armistice
 and has accepted it
 on the following terms
 on July 3rd 1919.

The German Government
 has received the Estonian
 proposal for an armistice
 and has accepted it
 on the following terms
 on July 3rd 1919.

The Allied Military Mission
 has received the German
 proposal for an armistice
 and has accepted it
 on the following terms
 on July 3rd 1919.

Strasdenhofis 3. juulil 1919. a. sõlmitud leping sõjategevuse lõpetamiseks Landeswehriaga.

Järgmisel hommikul aga selgus, et öö jooksul jällegi on kadunud mõned poisid. Lahkujad olid omi ettevalmistusi teinud mitte miitingu teel vaid usaldatavate sõpradega omavahel. Nad ei kulutanud palju sõnu vaid otsustasid ja teotsesid.

Hiljem selgus muidugi ka, kuidas oli teostunud nende minek. Tookordsetes rongides oli üldse olnud palju dokumentideta või puudulike dokumentidega väeosasse sõitjaid, kuid sõjaväeline kontroll vaadanud sellele kõigele läbi sõrmede. Paberite kontrollijatel polevat jätkunud südant võtta loata soomusrongile minejaid rongilt maha ja hakata tagasi saatma. Anti head soovid kaasa ning sooviti võitu ja õnne. Ning soomusrongidele võeti vastu peaaegu kõik, kellel õnnestus nendele jõuda.

Mäletan, et Anton Jürgenstein kõige pealt luges rahvale ette Peastaabi uuemad teadaanded, millest nähtus, et vaenlase peajõud on murtud, et vaenlane põgeneb korratult ja et on saavutatud täieline võit. Teadaande ettelugemise järele puhkesid õige elavad käteplaksutused, nii elavad, milliseid sõdadest ja revolutsioonidest kurnatud ja väevatud inimestelt väevalt võis loota. Tundus, et inimeste südamesse see teade oli toonud suurt soojust, mis tungis esile läbi ajavaimu kareda koore.

Pärast teadaandeid Anton Jürgenstein esines meeleolulise kõnega, milles ta hindas saavutatud võidu tähtsust, tähendades ka sellele, et see võit on suureks tunnustuseks eestlaste sõjalisele tublidusele. Ta rõhutas eriti ohvitserkonna tähtsust Eesti

*Meie Soomusrong Nr. 2 Võnnu jaamas juunis 1919. a.
Rongi juures meie ohvitseri koos meie poolt formeeritud läti rahvusest väeosade ohvitseridega.*

23. juunil, praegusel Võidupühal, õhtu-poolikul levisid teated, et meie väed on saanud vaenlase jõudude üle võidu. Kui suurte üksikasjadeni need teated enne ajalehtede väljailmumist ulatasid, pole enam meeles, kuid linnas oli märgata liikumise elavnemist ja rõõmutuju kodanike nägudel.

Õhtul oli „Vanemuise“ kontsertsaal, tartlaste tookordses jalutus- ja ajaviitepaigas, õige rohkesti rahvast, ning kõikjal oli märgata värskelt puhkevat võidumeeleolu. Kontserdi kestel sai teatavaks, et samal õhtul on „Vanemuise“ saalis rahvakoosolek, kus „Postimehe“ peatoimetaja Anton Jürgenstein esineb ülevaatega Landeswehri sõja praegusest olukorrast. Muidugi siirduti sinna õige rohkearvuliselt.

sõjaväe saavutustes, märkides seda et nii tubleid ohvitseri ja sõjamehi omame tänu sellele, et eestlastel on olnud suur tung hariduse järele, mille tõttu haritlaste-väesal Venemaal möödunud Maailmasõja ajal nii paljudele eestlastele anti ohvitseri ettevalmistus ja kutse. Kuid tänu oma paremale arenemistasemele ka eesti sõjamehed oma sid Vene väes paremaid kogemusi. Kõnet katkestasid sagedased käteplaksutused ning lühike aktus, esimene Võidupüha, lõppes hümniga.

Valges suveöös kojutõttajad viisid kaasa teadmise, et lõunakaares, vanal eestlaste ajaloolisel sõjateel, on saavutatud suur võit ning sealt sedapuhku pole enam kõige halvemat karta.

Saksa uurimusi Landeswehri sõja poliitilisest küljest.

Ed. Laaman.

Balti lähemast ajalooast ilmub kõige enam kirjandust endiselt saksa keeles. Ainult et memuaaride kõrval nüüd enam tuleb ka uurimusi. Paari aasta eest ilmus Saksa kindralstaabilt ülevaade 1918.—19. aastate sõjalistest sündmustest idas. Nüüd ilmus paar raamatut, mis tervelt või peamiselt pühendatud poliitilisele küljele.

Riia balti ajaloolane Reinhold Wittram käsitleb asja seoses balti saksluse kogu ajalooaga („Geschichte der baltischen Deutschen. Grundzüge und Durchblicke“, W. Kohlhammer, Stuttgart und Berlin). Maailmasõja järk osutub selle konspektiivseks finaali, mis lõpeb nagu apoteosiga, Riia tagasivallutamise 22. mail 1919. Selle päeva üldise tähenduse ütleb Wittram üle ulatavat baltlusest — laiemasse ajaloolisesse seoses. Päeva sisemine tähtsus olla aga testamendiks, mida baltlus päevade lõpuni oma traditsioonide tugevamaiks jõududeks saab lugema. Kõige raskemate katsumiste järel andvat see talle õiguse ses päevas mitte ühe arusaamatu ajaloo mõtetut lõppu näha, vaid — ühes muutunud maailmas — esimest proovi uuest enda kõlblikuks näitamisest.

Saksa okupatsioonija üle ütleb Wittram veel vara olevat otsust teha. Kindel olevat ainult, et okupatsiooni võimud balti rahvaste probleemi paljus suhetes ekslikult mõistsid.

Eksimõistmist näib aga väljakutsuvat ka Wittrami enda seletus nimelt et Eesti Vabadussõja otsustavais võitlustes, kus Narva vabastati, seisnud 2500 eestlase kõrval 300 balti sakslast, „mis kuus korda enam on, kui sakslaste protsent Eestimaa üldelanikkonnast.“

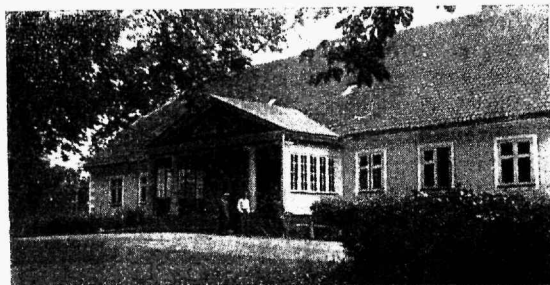
Viimase arvestuse aluseks on silmanähtavalt võetud, et 2500 eestlast Narva rindel moodustasid tol ajal kogu Eesti sõjajõu. Tõeliselt sõdisid aga eestlased tol ajal, 19. I 19 paiku, peale Narva rinde veel teisel lõunapoolsel rindel, nimelt Tartu-Võru, Tartu-Valga ja Viljandi-Mõisaküla-Valga suunades. Eesti sõjaväe üldarv tegi tol ajal üle 6000 meest välja ja Balti pataljoni oli 230, mis eelseisva arvestuse märksa muudab.

Tervelt on Balti maailmasõja aegsetele sündmustele pühendatud noore ajaloolase

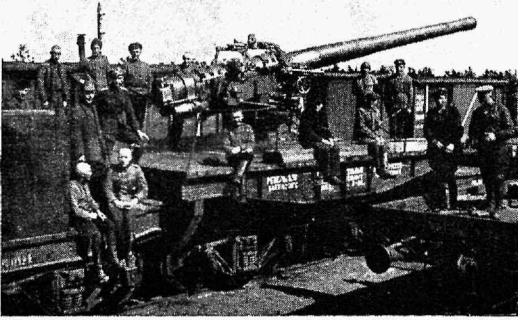
Claus Grimmi uurimus „Jahre deutscher Entscheidung im Baltikum 1918/19. Essener Verlaganstalt, 1939.“ Ligi 500-leheküljelises tihedas kokkuvõttes käsitletakse seda ajajärku, alustades Kuramaa okupeerimisest 1915 ja lõpetades major Fletcheri saabumisega Liibavisse, Landeswehri reorganiseerimisega ja maamaršal von Stryki sissekukkumisega 1919. a. veebruaris. Seda veidi meelevaldsena tunduvat lõpp-punkti seletab Grimm seega, et siis Landeswehr Saksa vägedega külg külje kõrval asus ühisesse võitlusrinda.

Esmakordselt on siin ära kasutatud hulk senitundmatuid saksa ja balti arhiivmaterjale, selle kõrval aga ka laialdane kirjandus ja ajakirjandus niihästi Euroopa kui ka Balti keeltes. Laadilt on see saksa poolt esimene süstemaatiline katse tolle aja sündmusi valgustada ajaloo perspektiivilt.

Sellest hoolimata läbib teost poliitiline tendents, mida autor oma ees- ja järelsonas ka otsekohe välja ütleb: „Siin Baltimaal käis asi saksa maalpüsimise (Bodenständigkeit), kui Saksariigi keskaegse asumaa pärandi säilitamise üle. Võitluspind oli laetud suurvõimude huvidest ja vastuoludest. Sakslus võitles siin ärallahutatud salgana võõra rahvuslase vägivalla kui ka oma surmavaenlase — enamluse vastu. Hoolimata sellest mitmesuguste momentide kohtumisest juurduvad ometi Balti sündmustiku põhjused ja ajalooline mõte sügavalt tolleaegses maailmaseisundis, milles asus kogu saksa rahvas. Tema ähvardamine ja ikestamine arurikaste vaenlaste poolt, tema vastupanu sellele saatusele ja vabanemiskatse idaruumis, — see peab olema lähtepunktiks ja mõõduks Balti võitluse vaatllemisel.“

Friedrichshofi mõisa härrastemaja — 3. jalaväepolgu staabi asukoht enne lahingute algust Landeswehriiga juunis 1919. a.

Soomusrong nr. 2 kaugelaskesuurtükk (mida sõdurid nimetasid „Rasputiniks“), millega Rodenpoisi jaama juurest pommitati Riia linna juuni lõpul ja juuli algul 1919. a.

Kindral krahv Rüdiger von der Goltzi Balti mälestuste uuemas väljaandest on näha, kuidas selle põhitooni on püütud Saksamaa uutele valitsejatele kohandada. Grimm teos on sellepoolest veelgi iseloomulikum. See on õieti esimene katse käsitada Balti hilisemat ajalugu rahvus-sotsialismi vaatekohast. Kuna aga Balti vana seisuslik eksklusiivsus ja tardunud konservatiivsus — autor ise meenutab Gustav Pauli sõna, et kes keskaja sakslasest tahab aru saada, see vaadaku baltlast, — rahvus-sotsialistlikule maailmavaatele on „igavesti eilne“ „reaktsioon“, siis järgneb siit rida loogilisi uperkuute, mida seda marulisema saksa rahvuslusega on püütud ületada.

Et rahvus-sotsialismi „tõu ja vere“ doktriinile vastu tulla, on paiguti ebaajaloolisekski mindud. Nii näiteks seletatakse „vere puhtaks hoidmise“ püüdega, miks Balti sakslased pole pärisrahvaid überrahvustanud, kuigi samal ajal samasugused saksa kolonistid ida-Elbe mail verepuhtusest midagi ei küsinud, kui sealseid pärisrahvaid überrahvustasid.

Seda enam üllatab see isa-lidne konservatiivsus, millega deklareeritakse, et Balti aadli eesõigused olnud Peeter Suure tsaaririigi lääne-eurooplaste õigus-aluste võlvi nurgakiviks, — kui neid rikuti, siis hakanud laostuma ka kogu Venemaa õiguslik kord.

Schirreni omaaegne paatos keskaegseist eesõigustest kinnipidamises on siin ületatud: neile eesõigustele on koguni müstilik tähendus omistatud kogu Vene riigi saatuste kohta. Ülearune on juure lisada, kui vähe see kooskõlas on rahvus-sotsialismi dünaamilise vaateviisiga, mis hülgab mitte

ainult seisuslikke eesõigusi, vaid üldse iga-sugust äratardunud õiguskorda.

*

Esmakordselt kirjeldab Grimm, kuidas baltlaste Saksamaa-poliitika Maailmasõjas alguse sai. Kui 1915. a. suvel Saksa väed Kuramaa vallutasid, jäänud sinna, vastu Vene võimude keeldu Kuramaa kreisimaršal Georg parun Manteuffel. See läinud siis kohe Berliini ja ühes oma vanema pojaga paari aastaga pannud Baltimaade annekteerimise asja liikuma.

Suureks abiks olnud temale sealjuures Tartu advokaat Adalbert Volck, kes 1915 sügisel Saksa sõjavangide toetamisaktsiooni eest vene võimude poolt Siberisse saadeti ja sealt 1916 algul üle Ameerika Saksamaale pages. Just Volck olnud, kes alaliste loengute ja kirjutustega kihutust teinud Baltimaade annekteerimiseks ja koloniseerimiseks. Ta kinnitanud, et Baltimaadele võivat paar miljonit saksa talupoega juurel asundada, — siis katvat see maa ühes Leeduga kogu Saksamaa põllumajandusli- sed tarvidused.

Edasi aitanud palju kaasa Balti ennesõjaaegsed emigrandid Saksamaal, arvult paari tuhande ümber, kelle seast eriti professorid, nagu Theodor Schiemann ja Reinhold Seeberg ning publitsistid Axel Schmidt, Max Hildebert Boehm ja Paul Rohrbach eesrinnas võitlesid.

Mitte 1916 lõpul, nagu Dellingshausen ütleb, vaid juba märtsis olla väljasaatmise eest Stokholmi pagenud ka Liivimaa kreisisaadik Heinrich von Stryk, „Baltimaa uus Patkul“, kes seal siis asutas „Balti abikomitee“ — sillaks Baltimaa ja Saksamaa vahel.

Teatavasti on Dellingshausen oma mälestustes targu äraunustanud Eestimaa rüütelkonna komitee 9. märtsi 1917 otsuse, millega see Vene ajutist valitsust tunnustas, elanikkonda selle suhtes kuulekusele kutsumine ning maaomavalitsuse asjade üleandmist Eesti Maapäevale ettevalmistada käskis. Selle unustusega põhjendab Dellingshausen, miks rüütelkond pole ei Vene ajutist valitsust ega Eesti Maapäeva tunnustanud.

Sellesama unustuse teeb ka Grimm samasuguse juriidilise fantasmagooria nurgakiviks, kuigi ainus pilk rüütelkonna komitee protokollide raamatusse talle vastupidist oleks võinud öelda. Vaene „pooljuut“ Ke-

renski saab temalt koguni kibedaid sõnu, — Eesti Maapäeva asutamine olla olnud selle „isiklik omavoliakt“.

Niisama kordab Grimm ka Dellingshauseni munasjuttu, Eesti Maapäeva saadik dr. J. Raamot olla 1917/18 vahetusel temale seletanud — „Vene terrori kartusest“ ei julgeda Eesti Maapäeva juhid Saksamaaga liitumist pooldada. Sarnane seletus on mitte ainult vastuolus Eesti Maapäeva seisukohtadega, vaid ka loogikaga: kui ainult hirm oleks Eesti juhte tagasi hoidnud Saksa orientatsiooni pooldamist deklareerima, siis poleks küll Dellingshausen ise tol korral nii järsult ja lootusetult nendega läbirääkimisi katkestanud ning Saksa okupatsioonivägede päralejõudmisel, kui sel kartusel juba põhjus oleks pidanud kaduma, oleks ta siis

Palju uusi andmeid toob Grimm baltlaste poliitilisest tegevusest pärast Saksamaa kokkuvarisemist. Baltlaste rahvuskomitees Liibavis olnud siis 1919 algul ligikaudu kolm voolu.

Üks vool, nagu ka enamik Saksamaa poliitikamehi, arvestanud sellega, et vene valged saavad võitma ja Venemaa jälle Baltimaa oma alla võtab, millega tahes ehk tahtmata tuleb kohaneda.

Teine vool, kes seisnud lähedal Heinrich von Stryck'ile, ajanud edasi Balti hertsogiriigi mõtet, millele otsinud rahvusvahelist tunnustust.

Kolmas vool — Landeswehri löökosa, komanderi parun Hans Manteuffeli ümber, pole uskunud Venemaa peatset uuesti jaleleajamist, seda enam aga uskunud

Landeswehri valvepost Koiva kaldal 20. juunil 1919. a.

ka Eesti juhtidesse sootuks teisiti suhtunud, — umbes nagu Riias okupatsioonivõimud suhtusid saksasõbralistesse lätlastesse.

W. von Carlbergi järele seletab Grimm, et ka osa eesti talurahvast Eesti Maapäevasse tagasihoidlikult suhtunud. Eestis olnud nagu lätlastelgi parempoolseid kodanlisi ja haritlasringe, kes tahtnud Saksamaaga koos minna. Et pärisrahva meeleolu okupatsiooni aegu Saksamaa vastu pöördus, see tulnud osalt okupatsiooni võimude ebaõnnelikust sammudest, peasjalikult aga ententne süstemaatilisest saksavaenulisest propagandast. Kuidas ententne siis okupeeritud Eestisse ulatas, jääb äraseletamata. Selle kõige järel on muidugi enesestmõistetav, et Liivimaa Eesti vallavanimete protestist Riia Landesratil sõnagi ei öelda.

Saksamaa tulevast uuestikõvenemist. Seni taotlenud ta kompromissi parempoolsete lätlastega, et võimalikult soodsamail tingimustel üleujuda hädaohtlikust asjast ja kui aeg käes, siis kaasa aidata Saksamaa ümberkorraldamisele. Rahvuslise riigipöörde juhti Saksamaal arvas ta nägevat Meklenburgi hertsogis Adolf Friedrichis, keda kreisimarsal von Manteuffel kogu aeg oli Kuramaa hertsogitsoonile soovitanud.

Manteuffeli kutsel käinudki hertsog siis Liibavis, kuid lahkunud varsti, kuna baltlaste juhid tema suhtes mitte ühel meelel pole olnud.

Nagu Winnig oma Riia kaastöölise kohta, nii ütleb Grimm noore Manteuffeli ümbrusest, et seal juba siis rahvussotsialismidud käärinud. Seda uut ideed, mis rahvuse ja konservatismi sotsialismiga ühen-

daks, nimetatud Manteuffeli ringis poolnaljatades — uusenamluseks.

See on väga tõenäollik. Teatavasti oli Hitleri esimeste kaasvõitlejate seas palju

endiseid Balti vabatahtlikke ja mõnigi neist osutus nii radikaalseks, et 30. juunil 1934 kõrvaldati.

Landeswehri kannul Väina kallastele.

A. Korva jutustuse järel A. Muda.

Saime parajasti punaste väljaajamisega Põhja-Lätimaalt valmis, kui roodus levis kuuldus, et Riia poolt tulevad sakslased mitmes kolonnis ja kavatsevad meid 12 tunni jooksul teisele poole Valka peksta. Seda kuuldes läbistas imelik värin mu keha, mis sugugi ei sarnanenud hirmutundele vaid pigem vaimustusele, et ometi kord on tulnud võimalus relv käes vastu astuda põlisele vaenlasele.

Kui selgus, et sakslased on meie ja Läti parunid, kes saksa palgasõdurite abil tahavad meid ja Läti paruneid, kes saksa palgasõdurite abil tahavad meid jälle orjastama tulla, siis otsustasin ennem surra kui nende kepi all elada.

Teised sõdurid roodus kõnelesid: „Nüüd alles see õige sõda algab, sest seni oleme sõdinud kui otsides seda tõsist vaenlast, aga nüüd tuleb ta ise kui oodatud. Surusin püssi kindlamini pihku ja teritasin täägi otsa teravamaks, kunagi polnud püss mulle nii armas olnud, kui nüüd.

Oma kaassõduritega kõneledes mõistsin, et kõik meie rood, 100 meest, ja rooduülem ltn. Zimmermann omasid samasuguseid mõtteid ja vaimustuse.

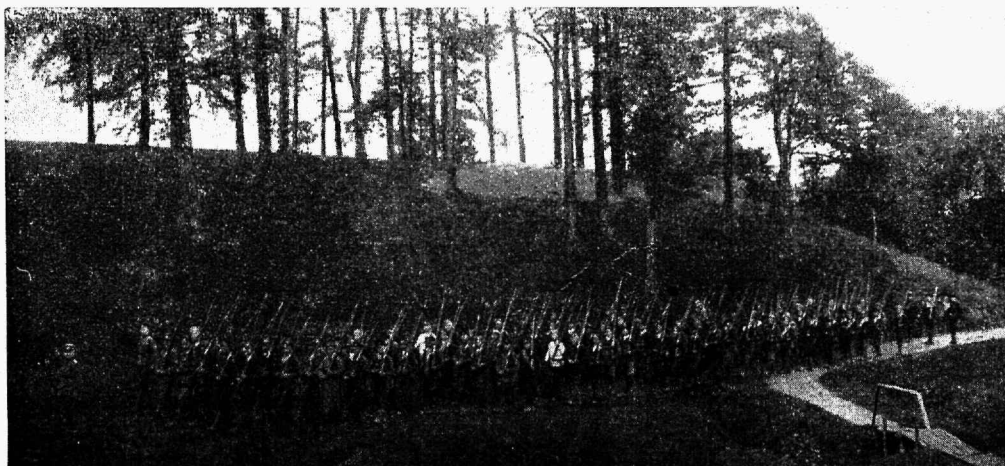
Olime mobiliseeritud rahvaväelased ja hästi varustatud riietega, jalanõudega ning toiduga.

Automaatrelvi oli meil roodus: üks Maksim, üks Madsen ja üks Colt-kuulipilduja.

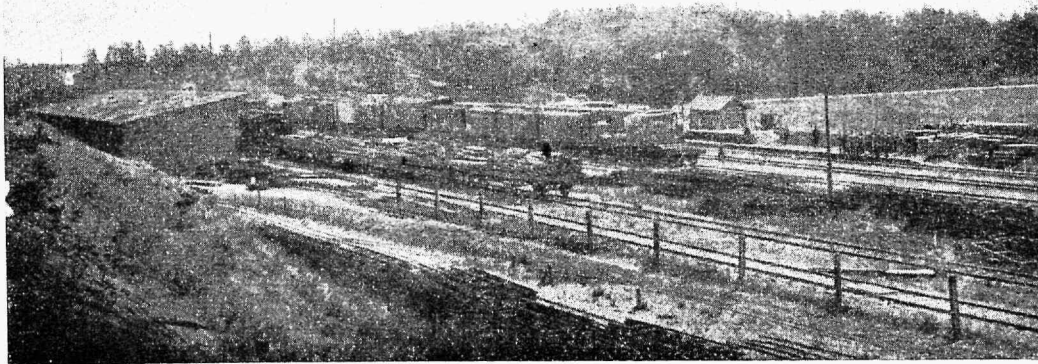
Rooduülem, ltn. Zimmermann oli vahva mees, tema juhatusel olime saavutanud mitmed võidud ja ta hoolitses isalikult oma meeste eest. Rohkem ohvitseri meil tookord roodus ei olnud.

Juuni algul asus meie rood polgu rinde vasakul tiival Stakelni ja Smilteni pool kandis. Saanud käsu Landeswehri vastu minna, liikusime rännakolonnis mööda maanteed Ronneburgi poole. Ees oli meil ainult püssidega relvastatud mõnemehealine piilkond ja järele tulid kraamivankrid, padrunikaarikud ja vällkөөk. Meeste meeletu oli ülev.

14. juuni pärastlõunal jõudsimme Ronnenburgi. Oli ilus ja soe suveilm, kuid pilvine. Keerasime kiviteest vasakule ja asusime Drammiku karjamõisa, kus pidasime valveteenistust nädalapäevad, olles korteris ühes koolimajas ja talumajades. Meie roodu valvetõke seisis 10 km eespool, Berse kõrtsi juures. Pühapäeval 21. juunil oli vaikne, kuid meie valvepostid teadsid sakslaste lähenemist ja liitusid rooduga. Öö läbi olime valvel, asudes ahelikus kahelpool teed. Käsk oli kohe tulistada, niipea kui midagi kahtlast on eespool märgata. 22. juunil varahommikul ilmusid Saksa piilurid meie seisukohtade ette. Sõdurite närvid, mis öö läbi pinevil olnud, ei pidanud vastu. Raksatasid esiteks mõned üksiklasud ja selle järele tulistas kogu meie ahe-

9. jalaväepolgu 3. rood Landeswehri sõja ajal edasimarsil Riia suunas

Meie Soomusrong „Kapten Irv“ (paremal) ja Remontrong Nr. 1 Rodenpoisi (Ropaži) jaamas Landeswehri sõja ajal, juulis 1919. a.

liik kahelpool teed. Maastikul, metsatukkade ja mäekinkude vahel, lepa ja kase võsastikus paistis selgesti silma sakslaste kiivrid ja sinihallid mundrid, mis lähenesid meie kindlustatud seisukohtadele. Üks osa meie mehi varjas endid maanteekraavis. Oli vaenlase ahelik jõudnud meile umbes 100 sammu peale, anti käsk tulistada. Esimesed paugud sain hoolega sihtida ja nägin ise kui mu kuulid tabasid, siis aga viskus nende ahelik maha ja algas vastutulistamist. Üks patarei toetas meid vasakult. Küll oli siis põrgulik ragin! Mööda teed liikus vaenlase soomusauto meie poole ning tulistas meid kuulipildujast. Ka ahelikus olid sakslastel mitmed kuulipildujad. Meie automaatrelvad töötasid hästi ja tabavalt. Mina tulistasin nii kiiresti kui suutsin, kasutades sihtimist silmapuutuvate märkide pihta, kuid suurem osa laske kihutasin huupi võsastikku. Vähe aja pärast jõudis lahingusse vaenlase teine soomusauto, kuid tee oli lõhutatud meie poolt varemalt, mis neid takistas meie liinist läbi murda. Tuli ka üks jagu sakslasi kaugemalt, kes ahelikkus liikus meie poole. Tulistasime neid juba kaugemalt. Minu püssiraud läks nii kuumaks, et põletas sõrmi. Rooduülem andis korduvalt mööda ahelikku korraldusi: „Pidage seisukohti kinni, taganeda ei tohi keegi ilma minu lubata!“ See meeldetuletus oli õieti küll liigne. Ennemini oleks ta võinud teatada: „Pealetormata ilma käsuta ei tohi,“ sest nii suur isu oli minul ja teistel sõduritel minust vasemal ja paremal sakslastele käsitsi kallale minna, kuna arvasime, et meie kuulid ei mõju küllalt tabavalt.

Vahest tuli katkestada tulistamist, sest püssiraud vajas jahutust.

Pärast lõunat, umbes kella 6 ajal, tuli Riia poolt Saksa aeroplaan ja andis kolm korda signaali musta suitsuga, mille järele sakslaste tulistamine muutus harvemaks ja nende ahelikust hakkasid üksikud sõdurid tagasi roomama. Tu-

listasime neid kuni nad kadusid metsatukkade ja mäekinkude taha. Heameelega oleks meie neile jooksnud järele, kuid soomusautod hoidsid meie seisukohad pideva kuulipildujate tule all, nii et võimata oli väljuda kaevikutest.

Jõudis õhtu. Vaenlane tulistas meid ikka veel kuulipildujaist ja meie vastasime neile harva vastutulistamisega. Viimaks ööpimeduses taganesid ka soomusautod ja kaugel eespool kuuldus vankrite kolinat. Seisime hommikuni oma seisukohtadel ja saatsime mõned mehed supi järgi. Saime teateid, et meil oli ainult mõni haavatu. Seda tuleb vist küll panna meie heade seisukohtade arvele, et kaotusi oli siiski nii vähe. See teade tegi meeste meeled veel rõõmsamaks ja julgemaks.

Hommikul saime teada, et vaenlane oli taganenud Võnnu sihis. Meie vastas oli olnud üks pataljoni jalaväge. Ei mäleta enam, missugune meie väeosa oli meist paremal, kuid vasakul polnud kedagi.

23. juuni hommikul anti meile käsk edasi minna. Piilurid saadeti ette ja nende hulgas olin ka mina. Leidsime hulga sakslaste laipu ja sineleid ning kiivreid, mis nad oma haavatute koristamisel olid jätnud maha. Läti talumehed tulid meile heatujuliselt naeratades vastu ja andsid meile üle harmoonika, mis meie eelvägi oli taganedes Berse kõrtsi juures jätnud maha. Taludes kostitasid perenaised meid leiva ja piimaga. Üks lätlane näitas meile sedelit, mis sakslased olid temale annud äravõetud lehma eest ja käskinud sellega Riiga tulla raha järgi. See oli taskuraamatust väljarebitud leht ilma igasuguse allkirjata. Ööseks jäime Berse karjamaõisa rehte korterisse ja panime välja tugevad valvepostid.

Hommikul saadeti meie rood veel vasemale, sest oli kuulda, et mõned läti väeosad olla taganenud ja rindesse oli tekkinud lõhe. Polgu ratsamaakuulajad olid ees ja meie liikusime rän-

nakkorras, ainult piilurid olid ees. Õhtuks kat-
sime umbes 25 kilomeetrit ja jõudsime Šujeni
alevisse, kuhu jääme öökorteritesse.

25. juunil läksime Nitau alevisse, kus Needra
mehi üle tuli meie poole. 27. juunil olime juba
Lemburgi alevis. 29. juunil lõunaajal jõudsime
Ükskülasse. Sõime seal ja pärast sööki anti kohe
käsk liikuda lahingkorras edasi. Ei meie jõud-
nudki kuigi kaugele, kui teisel pool Düünat
kostasid paugud ja kuulid langesid meie aheliku
ette, paisates ülesse liiva ja mulda. Need olid
mingisugusest Landeswehri väeosast, kes ope-
reeris teiselpool Düünat. Läksime, tulistamisele
suuremat tähelepanu pööramata, mööda jõe kal-
last edasi. Meile vastutulevad inimesed teatasid,
et sakslastel on Kurtenhofi mõisa juures pata-
reid ja nende jalavägi asub Maailmasõja-aegse-
tes kaevikutes. Umbes 2 km läksime edasi ahe-
likus, piilurid ees, kuid sakslasi ei kohtanud ku-
sagil. Öö saabudes jääme lahingriviisse, ainult
koondusime väikestesse gruppidesse ja saatsime
mõned mehed supi järgi. Oli vaikne ja soe öö,
vahest tibas peenikest vihma. Hommikul oli
kuulda jaama suunast kuulipildujate raginat ja
kostasid mõned üksikud püssipaugud, vist oli mõ-
nel meie väeosal sakslastega kokkupõrge. Jääme
kogu päevaks paigale samasse. Päeva jooksul
käis meie roodust luure mitu korda kergekuuli-
pilduja Madseniga Saksa kaevikuid tulistamas.
Õhtul läksin ka mina vabatahtlikult luurajatega
kaasa Kurtenhofi surnuaia juurde. Surnuaia-
st jõe poole oli üksik maja, kust sakslased ja meie
sõdurid olid kordamööda käinud piima toomas.
Edasi minnes sattusime videvikus Saksa valve-
postile peale, kes meid tulistas, kuid ei tabanud.
Vastastikune tulevaheetus kestis mõned minutid,
siis tulime tagasi. Anti õhtusöök ja kästi olla
valmis öiseks rünnakuks vaenlase kindlustatud
positsioonile. Oli lühike ja ilus suveöö, lamasi-
me pöösaste varjus värskel rohul ja hingasime
uimastavat lilledelõhna, oodates iga silmapilk
edasiliikumise käsku. Hakkas ju koitma, kui
anti käsk ahelrivi ettevaatlikult edasi liikuda,
et vaenlast enneaega mitte häirida. Jõudsime

juba surnuaia kohta, kui meie aheliku paremal
tiival algas püssitule ragin. Läksime veel mõned
sammud, püssid kättes laskevalmis, kuid meid ei
tuliistatud veel. Läbi pöösaste paistis laagri-
plats. Rooduülem asus aheliku ette ja andis käsu
rünnakuks. Jooksime edasi tulistades ja „hur-
raa“ hüüdes. Vaenlase pool oli vist meie vastu-
võtuks kõik valmis pandud, sest korraka pau-
kusid tuhanded püssid ja kümned kuulipildujad,
paisates meile vastu kuule kui rahet. Samal ajal
avasid ka sakslaste patareid tule, puistates meid
üle gaasipommidega. Enne kui traattökete juur-
de jõudsime langes rooduülem ltn. Zimmermann,
puuritud läbi neljast kuulipildujakuulist. Haava-
tuid ja surnuid oli meil palju.

Kui rooduülem langes, peatus meie ahelik
kõheldes mõne silmapilgu ja taganes pöösas-
tesse, kust tulistasime vaenlast. Meie paremal
tiival olevad roodud tungisid edasi, kuid saavu-
tamata edu, kuigi võitlus kestis kogu päeva.
Päike vajus juba kui taganesime endi öisetele
seisukohtadele, kuhu jääme ööseks peatuma,
pannes välja tihedad valvepostid. Öösel olid meie
valvepostid kuulnud vankrite kolinat sakslaste
poolt. 3. juuli hommikul teatati meile, et saks-
lased on taganenud endi kindlustatud seisukoh-
tadest ja meie soomusrongid on jõudnud Jegeli
äärde.

Rooduülema asemik käsutas piilurid välja.
Olin esimene käsku täitma, minuga ühes tuli
veel 4 meest. Läksime ahelikus edasi ja varsti
leidsime endi haavatud, kes sakslaste poolt olid
hirmsasti purustatud. Üks meie haavatu, kes oli
peitnud end pöösaste vahele jäi ellu ja rääkis
kui hirmsasti sakslased olid meie haavatuid pii-
nanud.

Kõike seda kuuldes ja nähes tõusis minus
hirmus viha ja kättetasumise hoos kees mu veri
soontes nii, et käed värisesid ja hingata oli
raske. Roodu juurde tagasi jõudes teatati, et
sakslastega on sõlmitud vaherahu. Ei suutnud
seda algul kuidagi uskuda, kuna vaenlase väed
püsisid veel meie vastas. Ka Landeswehri õhu-
pall püsis ikka veel teiselpool Väinat.

Olukord Pihkvas Landeswehri operatsiooni ajal.

Ltn. R. Tammemägi.

Landeswehri operatsioon toimus meile
selles mõttes soodsas olukorras, et puna-
vägi sel ajal meie vastu oli passiivne. Meie
vägede hiilgav edu maikuus oli punaväe
niivõrd laostanud, et viimasel kulus nädal-
laid, enne kui ta omalt poolt suutis aktiiv-
sele tegevusele üle minna. See vaikuse-
periood tuli meile suureks kasuks, ajal, kus
meie käed olid seotud Põhja-Lätis.

Landeswehri operatsioon oma ülisuure
populaarsuse tõttu on täielikult jätnud var-
ju samaaegsed sündmused punaväe vastu
pööratud rinde osades. Kuigi seal ei leid-
nud aset sõjaliselt eriti tähtsaid sündmusi,
võime sealt siiski leida huvitavaid momen-
te, mis vääriavad tähelepanu. Alljärgnevalt
püüaksin tabada mõningaid iseloomusta-
vaid jooni tolleaegsest olukorrast Pihkvas.

Eesti väed seotakse Pihkva kaitsmisega.

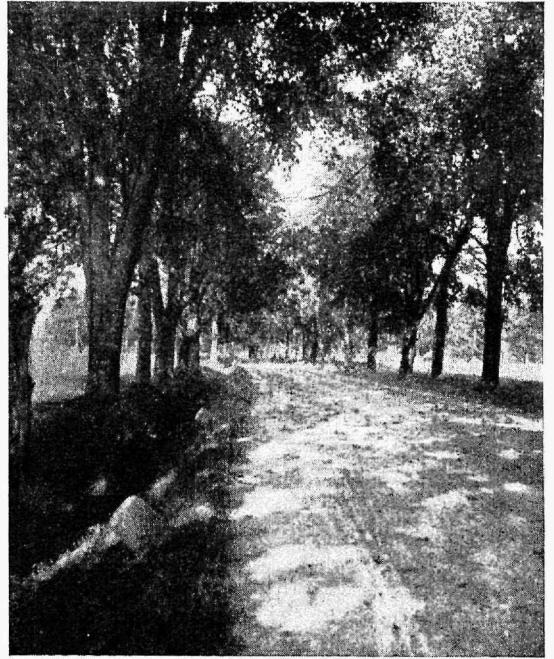
Pihkva vallutati meie vägede poolt 25. mai hilisõhtul. 26. mail ilmus ülemjuhataja kindral Laidoneri direktiiv, milles 2. diviisi Pihkva grupil kästi alata meie praeguse kagupiiri üldjoone kindlustamist. Pihkva kästi üle anda Balahhovišile. Kuni aga viimane end Pihkvas veel hästi ei ole kindlustanud, seniks käskis direktiiv 2. diviisil Velikaja vasakut kallast oma eelvägedega valvata.

Nagu sellest näha, pidi Velikaja jõe joon meie kagurinde seisukohalt omama vaid eelpositsiooni tähtsust, kuna peapositsiooniks nähti ette meie praeguse riigipiiri üldjoon. Meie territoriaalsed eesmärgid olid saavutatud riigipiirile väljajõudmisega. Pihkva kui vene linn kuulus üleandmisele venelastele.

29. mail jõudis Balahhoviš oma väesalgaga Pihkvasse. Linn anti, nagu varem kavatsatud, temale üle. Balahhoviš esines palvega, et osa meie vägedest jääks Pihkvasse. Palvele tuldi vastu, kusjuures siiski otsustati, et meie vägede viibimine Pihkvas on ajutine nähtus ja kestab ainult niikaua, kuni Balahhoviš on end niivõrd korraldamud, et ta oma jõududega võib tagada linna käeshoidmist.

Kuid järgnevalt võime tähele panna teatavat evolutsiooni meie ülemjuhataja seisukohas Pihkva küsimuses. Sedamööda kuidas kujunes olukord Põhja-Lätis tõusis Pihkva tähtsus. Põhja-Läti vabastamise operatsiooniga nihkus meie lõunarinne üha enam lõunasse ja Pihkva sõlme asetus selle tiival omandas järjest suuremat tähtsust. Kui hakkasid üles kerkima kõuepilved Landeswehri näol, muutus Pihkva käeshoidmise vajadus eriti aktuaalseks, et konfliktl ajal vältida võimalikke üllatusi sealtpoolt.

13. juunil ülemjuhataja toonitas: „ehk küll Pihkva Balahhovišile üle on antud, seepeale vaatamata peame meie seda tähtsat sõlme oma all pidama ja kui venelastega mingisugune äpardus peaks juhtuma, siis ei tohi Pihkvat mingil tingimusel enamlastele tagasi anda.“ Mõni päev hiljem ülemjuhataja kordas veel Pihkva kaitsmise vajadust ja pami vastutuse linna kaitsmise eest 2. diviisi ülema polkovnik Puskari peale. Sellega oli otsustatud meie vägede kestvam sidumine Pihkva kaitsmisega, ühtlasi oli määratud neile läbi elada huvitavamaid ja pingerohkemaid seiku Vabadussõjas, võitlusi eemal kodumaa piiridest Pihkva-tagustes metsades ja rabades.

3. jalaväepolgu vastupanu-positsioone Landeswehri sõjas 22. juunil 1919. a. tee ääres Ronneburgi alevist Friedrichshofi mõisa.

Ajal, kui käis võitlus Landeswehriiga, oli meie jõududest Pihkvas kaks pataljoni jalaväge, 1 soomusrong ja 2 soomusautot. Jalaväel vaenlasega kontakti ei olnud. Ainult soomusrong ja soomusautod sooritasid vahetevahel väljasõite rindele vene valgete toetamiseks.

Olukord rindel.

Maikuu meie vägede poolt antud löök laostas vastase 7. armee Lõunagrupi jõud täielikult. 10. diviisi juhatusel kadus enamik väeosi käest. Nende peatamiseks ja metsadest ülesotsimiseks moodustati ustavatest kommunistidest erilisi tõkestussalku. Kuna meie väed loobusid jälitamisest, vastasel õnnestus laiali jooksnud väeosi kokku korjata ja abivägede kaasabil peale esialgset kõikumist stabiliseerida Balahhoviš'i vägede vastu uus rinne paarkümmend kilomeetrit Pihkvast idas ja kagus. 7. armee Lõunagrupi väed olid möödunud perioodi ebaedust niivõrd vapustatud, et nende kasutamise pealetungi otstarbeks ei saanud esialgu olla juttugi. Grupi juht eestlane Kork märkis, et tema väeosad elutsevad asulates, vaevalt veel kandes julgestusteenistustki. Oli maad võtnud üldine apaatia ja sõjaväsimus. Üldiselt olukord vastaspoos-

lel oli tol ajal selline, et meie poolt Porhovi ja Ostrovi linna vallutamine siis ei oleks olnud eriliste raskustega seotud. See aga ei olnud tol ajal meie kavas. Kuna ka Balahhovitši juhatusel olevad Põhjakorpuse (hiljem Loodearmee) väesalgad nõrga lahinguvõime tõttu ei suutnud olukorda kasutada, siis esialgu rinne püsis stabiilsena, andes puhkusi mõlemale poolele, ega häirunud Pihkva rahu. Säärane õnnis seisukord Pihkvas viibivate meie vägede seisukohalt kestis kuni juuli esimese pooleni.

Balahhovitš Pihkvas.

Eesti väed vabastasid Pihkva kodaniku punase terrori alt ja kodanik hingas kergendatult. Eesti komandant kapten Riigov kutsus endise demokraatliku linnavalitsuse esindajad enda juurde ja käskis neil kohe alata tegevust. Küsimuse peale, missugust iseloomu linna tsiviilvalitsus eestlaste nõuete kohaselt peaks kandma, vastas Riigov: „eestlased ei sega teie asjusse; see on venelaste oma asi, leppige kokku Balahhovitšiga, kui ta siia jõuab. Meie kui demokraatliku maa esindajate poolt teie midagi reaktioonilist ei näe.“

Ja nii oli tõepoolest. Mingeid tagakiusamisi poliitiliste tõekspidamiste pärast ei olnud. Hulgalised elanikkonnast tulnud pealekaebused jäid Eesti komandantuuris enamasti tähelepanemata. Uus võim püüdis talitada piinlikult erapooletult ja õiglaselt. Hukkamisi Pihkva kodanik eestlaste poolt ei näinud.

29. mail saabus Balahhovitš ja võeti rahva poolt hõiskamisega vastu. Saabusid ju oma d väed ja veri on ikka paksem kui vesi. Rahvas rõõmutses. „Batjka“ kõneles: „... mina komandeerin punaste üle veel rohkem kui valgete üle. Punaväelased ja mobiliseeritud teavad hästi, et mina pole

nende vaenlane ja nad täidavad täpselt minu käske... Mina võitlen bolševikkudega, mitte tsaari eest ega ka mõisnikkude eest, vaid uue Asutava Kogu eest... Mina lasen seltskonnal vabalt otsustada, keda arreteeritult vabastada ja keda karistada. Kõik, kelle eest teie vastutate, lasen vabaks. Kommunistid ja mõrtsukad poon üles viimseni.“

Järgmisel hommikul võisid Pihkva kodanikud ise veenduda, millist „vabadust“ neile Balahhovitš kaasa tõi. Laternapostidel kõlkus esialgse „saavutusena“ 5 poodut... Algas valge terror — veel enam närvidele käival kujul kui punaste oma. Eestlased, kuigi mõistsid seda hukka, ei võinud midagi parata, kuna see oli venelaste oma asi, millesse meie vägedel polnud õigust segada.

Balahhovitš lavastas poomisi avalikult, andes asjatoimetusele sageli rahvakohtu ilmet. Batjka lubas hukkamõistetute jalamaid vabastada, kui pealtvaatajaist keegi tunnistab õnnetu ausaks kodanikuks ja võtab tema eest vastutuse enda peale. Ent see serveeriti kõik niisugusel kujul, et keegi ei julgenud vastutada, teades, et vastasel korral satub ta ka ise võlla. Poomised sündisid ikka päeva ajal linna südames avalikult rahva silma all. Ohvrite ülesriputamiseks kasutati laternaposte. Pärast jäeti laibad veel kauaks ajaks kõlkuma. Millegipärast meeldinud Balahhovitšile selles suhtes eriti laternapost ühe juudi muusikaäri ees. Seal olnud ikka midagi rippumas ja juut ei olnud kaua aega saanud äri lahti teha. Juulis Balahhovitš lõpetas liitriikide esindajate protesti mõjul hukkamised linnas laternapostidele. Kuid selle eest püstitati alaline võllas linna servale ja poodi seal edasi.

Balahhovitši vastuure ülemaks oli aadlik polkovnik Engelhardt. Viimane hoolitses, et hukatavatest ei tuleks puudu. Kui surmamõistetul oli võimalik kuskilt raha hankida, siis võis end ka vabaks osta.

Raha hankimiseks Batjka pani Pihkva kaupmeestele kontributsiooni peale. Kuna sellest veel oli vähe, siis seati sisse oma rahapada, vale „kerenkade“ trükkimiseks.

Vaatamata piiramata omavolile ja karmusele, suutis Balahhovitš esialgu siiski võita õige suurt populaarsust elanikkonnas. Tema ilusasõnalised üleskutsed ja omaloodud „talupoegade ja partisanisalkade ataman“ cupaiste leidsid soodsat vastukõla lihtsates vene hingedes. Algas massiline vabatahtlikkude kokkuvool Balahhovitši juhatusel alla. Neid ei tulnud mitte ainult kohalike elanike ja „roheliste“ hulgast, vaid ka otse punaväest.

6. jalaväepolgu 1. roodu valvetõkke asukoht Kulpe talus 27. VI — 3. VII 1919. a., Landeswehri pommitamisest purustatuna.

Kuid Balahhovišil puudusid eeskätt organisatorlikud võimed ja teiseks ka materjalsed abinõud selleks, et kokkutulnud vabatahtlikest luua löögitugev sõjavägi. Vahepeal oli ta vahekord Põhjakorpuse juhatusega teravaks läinud, nii, et sealtpoolt ajuti isegi igasuguse varustuse väljandamine seisma pandi. Balahhoviš oli ise küll julge partisan, kuid halb organisator. Ka kulus palju kallist aega pidutsemiseks. Nimelt tõusis Balahhoviš Pihkva operatsiooni kestes alampolkovnikust kindralmajoriks. Balahhoviši aukraadide pühitsemistest osavõtnud eesti ohvitseri kirjelduse järgi vahest kestnud ühe kraadi sisseõnnistamine kuni paar nädalat. Kui see olnud lõpule jõudmas, tulnud vahepeal uus kraad ja uus pühitsemine alanud peale. Seal oldud vahest nii suurejooneline, et ühest klaasist kaht korda ei joodud. Kristalli purukspildumiseks oli vana rikkas Pihkvas veel küllalt, kuigi ei olnud leiba.

Toitlusküsimus

oli valusamaid päevaküsimusi Pihkvas. Saksa okupatsiooniväed olid eelmisel sügisel rekvireerinud, mis rekvireerida andis. Mis üle oli jäänud, selle olid võtnud punased. Rahvas nälgis sõna tõsisel mõttes. Meie sõdurid jutustavad, et kui soomusrongilt visati mõnikord välja loputusvett, siis olid vene lapsed kohal tanguteri maast üles korjamas. Leidunud inimesi ülestursunud nägudega alatoitluse tõttu.

16. juunil telegrafeeris meie 2. diviisi ülem ülemjuhatajale: „Balahhoviši seisukord on õieti raske. Selle lühikese ajaga on tema 10.000-lise väe loonud, kelle toitmise eest praegu keegi ei muretse. Edasiliikumisest ei või juttugi olla. Kui otsekohe ei saa Pihkva grupi toitluse küsimus parandatud, siis on see grupp tervelt meil kaelas ja tuleb mitte kellelgi muul kui jälle meil neid toita ja meie mehed liinil üles seada. Balahhoviš ja rahvas on valmis kõik oma varandused ära andma toiduainetest. Pööran Teie ja valitsuse tõsist tähelepanu vene väeosade toitmise peale.”

See telegramm iseloomustab juba küllalt toitluskriisi sügavust Pihkvas. Kuna Eesti

Meie sõdureid Riia lähedal Valgjärve kaldal kalu püüdmas Landeswehri sõja lõppedes, juuli algul 1919. a.

Vabariigi piir oli kinni pandud ja toiduainetest väljavedu tõkestatud, siis ei pääsenud ka meilt toiduainetid Pihkvasse vabamüügile. Mis salakaubana läbi imbus, see loomulikult ei suutnud olukorda nimetamisväärselt lahendada. Meie võimude poolt tehti Pihkva abistamiseks kõik mis võimalik. 2. diviisi andis esialgu oma tagavaradest 500 puuda kartuleid. Tartust saadeti 6000 puuda leivavilja. Kuid palju ei saadud ka meie poolt anda, sest meil endalgi polnud palju. Vene valgete kõrgemas staabis Narvas, ei ilmutatud erilist huvi Pihkva toitlusküsimuse lahendamiseks. Niisugustel tingimustel on täiesti mõistetav meie 2. diviisi ülema kurtmine 17. juunil: „Balahhoviši mehed on nälgjas ja võivad kergesti punased läbi lasta.”

Olukord halveneb.

Pihkvale antud armu-aeg ei võinud kesta igavesti. Selle aja kestes, mis vaenlasele kulus kosumiseks, oli valgetel tarvis teostada oma jõudude ettevalmistus pealetungi jätkamiseks Sise-Venemaa suunas. Kuid kallid aeg veeres kasuta. Valgete mustasajaline poliitika, juhtide omavahelised intriigid, organiseerimisvõimetus ja ka varustuse nappus ei loonud soodsaid eeldusi selleks, et neist inimressurssidest, mida pakus vallutatud osa Pihkva kubermangust, luua löögitugev sõjavägi. Rahvas hakkas tõusma rahulolematuse. Meeleolu, mis algul kindlasti oli valgete poolt, hakkas kalduma punaste poole. Kus lihtrahva hulgas just otse ei olnud punaste poolt, seal va-

litses ükskõiksus. Keegi kohalik elanik oli öelnud, et enne meid poosid punased, nüüd poovad valged; kui juba niikuinii kõik poovad, siis on lõpuks ükskõik, kes meid poob. Arvurikas vabatahtlike kogu Balahhovitši lipu all hakkas kokku kuivama. Oli palju ülejooksmist punaste poole. „Rohelised“ eelistasid uuesti peituda metsadesse.

Samal ajal käis vastaspoolel energiline tegevus vägede täiendamise, ümberformeerimise ja lahinguvõime tõstmise alal. Juuli algul suutsid punased juba alata elavamast tegevust. Algas Balahhovitši salkade taga-

sisurumine Pihkva alla. 8. juulil algas punaste üldine pealetung Pihkva tagasivõtmiseks. Lõök tuli peaaegu kogu oma raskusega vastu võtta meie väheste Pihkva rajoonis viibivate vägede poolt. Kuid sedapuhku ei kujunenud sündmuste käik Pihkvale veel saatuslikuks, kuna vahepeal Eesti väed olid Landeswehriiga lõpule jõudnud ja võisid uuesti oma tähelepanu pöörata Pihkva rindele. Jõud grupeeriti ümber Pihkva rajooni ja sealsed sündmused astusid uude järku, mille vaatlemine ei kuulu käesoleva teemi raamidesse.

Võnnu ja Riia.

Kahest meie lähemast naaberrahvast Läänemere mail oli 1918—1919. a. Soome juba ajalooliste üldtingimuste poolest oluliselt ette valmistatud omariiklusele. Soome oli eelistatud seisukorras, kuna tal oli kindlustatud autonoomne kord, mis kergendas üleminekut omariiklusele. Meie teise naaberrahva — Läti geopoliitiline asend ja ajalooline areng oli hoopis teine. Maailmasõja lõpu aastail langes Riia sakslastele. Läti oli lahastatud Maailmasõja tulerindega, kuna Venemaa-poolele jäänud Lätimaa oli haaratud Lenini revolutsioonilisest õpetusest ja meie teame, et just läti enamlusmeelsed sõdurid ajasid laiali Vene Asutava Kogu jaanuaris 1918. a. Neis välistes tingimustes juhtuski, et soomlased abistasid meid meie Vabadussõjas ja meie ülesandeks oli järjekorraline abistamine Lätile 1919. a. Abistamisaktsioonide vahe seisis määras ja ulatuslikkuses: meie toetus Lätile algas Laura, Ruhja ning Heinaste rajoonelt ning haaras oma alla maa-ala Võnnu lahinguväljadelt kuni Riiani.

Miks meie sõjaväelased ei marssinud Riiga sisse, see on küsimus omaette. Selle küsimuse otsustamisel oli määravaks teguriks tolleaegne rahvusvaheline olustik, millega tuli tahes-tahtmata arvestada. Osalist valgust heidab sellele küsimusele üks meie tuntumaid diplomaate artiklis „Landeswehri sõja rahvusvaheline taust“, mis on ära toodud Noor-Eesti albumis „Jaanipäev“ 1938. a. Tähendatud artiklis seletatakse, kuidas Pariisis 2. juulil Ameerika Abiandmise Komitee esindajaid, kolonel Logan olevat ärevusse sattunud selle lihtsa põhjuse pärast, et eestlased on Riia all. Kolonel Logan

olla avaldanud liitlaste esindajatele kartust, et eestlaste Riiga sissetungimisel järgnevat üldine verevalamine ja rüüstamine (minu sõrendus — M. P.). Sama kolonel Logan olla nõudnud viivitamatut „eestlaste Riiga tungimise seismapanekut, ähvardades, et kui seda ei tehta, siis mitte üksi Ameerika ei katkesta oma varustuse saatmist Eestile, vaid nad tahavad üles kutsuda kõiki kohe lõpetama Eesti kui rööv vägede (minu sõrendus — M. P.) toetamist“. Muidugi tahaksime uskuda meie tolleaegsetest esindajatest kõige paremat ja loomulikult ka seda, et nad ära seletasid rahutule kolonel Loganile, et „üldiseid verevalamisi“ ei ole meie sõjaväed korraldanud üheski linnas, kuhu nad on oma sõjaretkel nii mitmel korral sisse marssinud. Kahjuks ei nähtu aga kõne all olevast artiklist, et meie esindaja oleks vähemalt katset teinud tõelude jaluleseadmiseks ja ära seletanud kolonel Loganile, et see on lubamatu laim ja teotus, kui omariikluse ja vabaduse eest võitlevat sõjaväge nimetatakse P.-A. Ühendriikide sõjaväelase poolt „rööv vägedeks“. Artiklis üteldakse aga küll: „Teatasin kohe jutuajamisest meie rahudelegatsioonile, eesotsas välisminister J. Poskaga, ning saatsime kohe Tallinna ka vastava telegrammi.“ Kuigi tähendatud artiklist ei nähtu, milline oli telegrammi tekst, kuid seda võib ainult aimata lausest „ning saatsime kohe Tallinna ka vastava telegrammi“. Siit tohiks olla selge, et kolonel Logani soovid täitsidki meie esindajate poolt saadetud telegrammi sisulise osa.

On ilmne, et meie sõjaliste operatsioonide ülesandeks Lõunarindel ei olnud, ja

ei võinudki olla, Riia vallutamine või sissemarss Riiga. Selleks ülesandeks oli vaenlase sõjalise löögijõu purustamine, mis nõudis meie sõjaväelt suuri ja ränkraskeid ohvreid, sest sõjas ei ole võitu kaotusteta; see sõjaline ülesanne saigi osaliselt teostatud 1919. a. juuni-juulikuu lahingutes; uus hoop anti meie soomusrongide poolt oktoobris 1919. a. Nii tuli oktoobris jätkata seda sõjalist ülesannet, mis katkestati diplomaatide vahelesegamise tõttu juuni lõpul ja juuli algul a. 1919.

Nüüd möödub kakskümmend aastat

meie sõjalistest operatsioonidest ja Vabadussõja aegsetest lahinguretketest Võnnu ja Riia all. Selle vaheaja sees on mõnegi lahingus langenud kangelase hauale rohi kasvanud nii, et ei tunne ära kalmuküngastki. See on kurb. Aga vähemalt kord aastat tahaks mõttes, sõnatult ja tummalt seisatada Võnnu- ja Riia-eelsetes lahingutes langenud sangarite haudade keskel, et austada neid, kelle kangelaslikud teod on veel liiga lähedal meie ajale, et neid õieti mõista ja õieti hinnata.

M. P.

HINTZENBERGI LAHING.

25. juunil 1919. a. sai 6. jal. polgu II pataljoni ülem käsu vallutada Hintzenbergi mõisa, kuhu oli koondunud ja kindlustunud Võnnu all löödud Landeswehr. Pataljoni roodud läksid kiiresti üle Koivajõe ja vallutasid jõeäärased vaenlase kaevikud. Edasi enam ei saadud ja äge lahing vaenlasega kestis tagajärjetult pea õhtuni. Siis vaikus.

Patarei, kes Vabadussõja algpäevadest saadik võidelnud ühes 1. jal. polguga, oli vahepeal jõudnud Segevolti. Vaevalt oli patarei meeskond lõunatanud, kui saabus 6. polgu ülema käsk, asuda positsioonile Hintzenbergi rajooni ja avada tuli Hintzenbergi mõisale. Meestele sünnitas suurt rõõmu kaasa aidata vihatud vaenlase väljatõrjumiseks. Kõik olid kärmed oma kompe koguma, hobuseid rakendama ja jumalaga jätma läti neidudega. Poole tunniga saadi teele. Hästihoitud hobused said piitsa ja kannuseid. Algas nagu pidulik rongikäik. Ees sõitsid ratsaluurajad, siis patarei ülem kollases jahtvankris, tema järel rühm ratsanikke ja lõpuks patarei. Tuju oli ülev. Lõbus laul löötspillil saatel, läti neiude näeratavad näod ja nende lehvivad taskurätikud. Nii kestis kuni jõuti pärrale, Suniti talu, mis asus 3 km põhjapool Hintzenbergi mõisat, kõrgel Koivajõe kaldal. Sinna asuti positsioonile, kuna sealt võis tulistada Hintzenbergi mõisat ja ümbrust. Algas kibe töö. Ei olnud aega õhtusöögiks ega ööpuhkuseks. Numbrid asetasi suurtükke, hobusemehed olid hobustega ametis. Telefonistid ja luuremeeskond patarei ülemaga olid juba varem sõitnud vaatepunkti valima. Umbes veerandtunnilise askeldusega oli side loodud vaatepunktiga ja patarei laskevalmis.

Kell 23.00 kõlas esimene pauk ilusas suveöös, kõlav, kaugelekestev, mis andis julgust ja hoogu meie jalaväele ja kuulutas kadu vaenlasele. Raksusid põlise mõisa kivimüürid meie pommide lõhkedes. Meil tõusis vaimustus, aga vaenlasel kasvas kartus. Õhk värises, kui vinguvad pommid, nagu õudsed linnud nägematult üle libisesid, kord hirmsa müraga maas, kord heleda tulukesena õhus prahvatades. Kramplikult tõstsid käed pomme. Tangid korkisid kuulikaste nagu tikutoose lahti. Kõik töötasid sõnalausumata, tõsiselt, vaikselt. Vahel peatuti silmapilguks. Kes kärmas oli, see sai tubakat paberisse keerata. Mõni naljahammas pilkas vaenlast, kes kabuhirmus jooksis ja soomust maha jättis. Igaüks tahtis ja lootis seda saada. Vaheaeg ei kestnud kaua. Jälle terassuud sülitasid lõõmavat tuld, mis valgustas ööpimedust ja värvis kahurimeeste (nummerde) näod pruuniks ja nende valged silmad, mis jänunesid kättemaksu, välkusid.

Kell 03.00 järgmisel päeval lõpetas patarei tulistamise. Meie jalavägi marssis mõisa, kust vaenlane oli põgenenud, maha jättes igasugust varustust ja laskemoona. Just möödunud õhtul oli sinna asunud nende patarei. Kohalikud elanikud seletasid, et meie esimesed mürsud olid tabanud vaenlase patareid ja meeskonna peletanud eemale. Meie jalavägi jälitas vaenlast. Patarei peatus mõisas. Meestele meeldis uita ringi lossi tühje tube mööda ja jalutada toredas pargis. Üürrike oli aga see lõbu, sest juba mõne tunni pärast liikus patarei edasi Rodenpoisi suunas, ikka lähemale Riiale.

K. R.

Riias Eesti võitluste ajal Landeswehriga

Riia eestlase E. L. mälestusi.

Elasin oma mehega ja kahe lapsega kevadel 1919. a. Riias nn. Miitavi eeslinnas, just Miitavi (Jelgava) maantee ääres Riia agulis. Rentisime ühe aia, mille suurus 1,5—2 tiinu, kus kasvatasime kartuleid, juurvilja ja muud, kuna minu mehe eriala — rooside ja lillede kasvatamine — oli täiesti seismas. Mees aga justkui jonni pärast ei jätnud siiski ka rooside kasvatamist ja temal leidis aia ääri mööda ka väga ilusaid õitsevaid roosipõõsakesi.

Nälg oli tol ajal Riias kaunis üldine, tuli elada peamiselt kartuli ja juurviljaga ja neid oli meil õnneks võtta oma aiast niipalju kui süda soovis. Elu Riias oli täielikult seismas. Äritseti ja spekulieriti ainult toiduainetega, tööstus oli enamikult evakueeritud, osalt Saksa okupatsiooni ajal laiali viidud ja enamlaste poolt osalt ka purustatud. Vaimline elu oli täiesti vaibunud ja ajakirjandus hingitses vaevaliselt. Linnas liikusid suust suhu kõik-sugu veidrad jutud ja oletused. Enamline element rääkis muinasjutte Eesti parunistest, kes vaest töörahvast tapavad ja parunite orjariiki asutavad. Nii pidada naised Eestis olema adra ette rakendatud, kündvat põlde ja parun käia piitsaga kõrval, hoope jagades äraväsinulle. Samas teadis jälle teine rääkida, et Eestis olla kõik talumehed maha tapetud ja maad rüüstavad mingisugused Kesk-Aasia ja Hiina röövsalgad, isegi neegrid ühes bolševikkudega ja viimaste juhtimisel, olevat rinnalapsi elusalt aiateivaste otsa pistnud. Juttude teisedid olid ühed koledamad teistest ja neid levitati erilise agarusega inimeste poolt, kes hoidsid

sakslaste poole. Ja sarnaseid oli Riias väga rohkesti. Selles õhkkonnas kippus hing täiesti lämbuma, sest ka rumalam kui rumal sai aru, et siin midagi on varjul, peidus, ja seda „midagit“ varjati nii suure agarusega, et otse imeks tuli panna. Et pisutki selgust saada, siis katsusin kuidagi sidet saada vennaga kodumaal ja saatsin selleks mitu kirja, ka isikutega, kes lootsid pääseda Eestisse, aga nähtavasti ei jõudnud ükski kiri kohale. Olin mures oma venna ja ta väikeste laste pärast. Nii elasime täielises teadmatuses sündmustest Eestis niihästi mandril kui ka Saaremaal, kus elasid minu ema ja vanem vend perekonnaga.

Siis järsku levines linnas jutt, et Saksamaa ja liitlased on ühelmeelil jõudnud otsusele Eestimaa hädast päästa ja ühine aktsioon enamlaste vastu Eestis ette võtta ja et Saksa Landeswehr algab pealetungi Võnnu suunas, kuna Inglise ja Prantsuse väed ühes vene valgetega alustavad tegevust merelt ja Tallinna poolt. Süda läks seda kuuldes kohe nagu kergemaks.

Ühel päeval viimaks paistiski Miitavi poolt maanteel tolmupilv ja tulise ajamisega liginesid umbes 50 hambuni relvastatud saksa ratsameest kolme ohvitseri juhatusel, hobused kõigil valges vahus. Meie väravani jõudes peatus salk, astuti hobustelt maha, värav löödi kohe pärani lahti ja terve salk ühes hobustega valgus kui jõgi õuele ja aeda; hobused lasti lahti ning ohvitserid astusid tuppa. Nende ülem, rittmeister, oli juba vanem härra, aastat umbes 40, aga kaks teist olid üsna noorukesed, õrna näoga, ilma habemeta, pea-aegu lapsed. Nõuti ilma tereamatata kohe süüa — mune, pekki, piima, kohvi ja muud. Meil ei olnud aga neile midagi muud anda, kui väike pajatäis keedetud kartuleid. Leiva raasukest majas ei olnud, ka mitte tilka piima, munadest ja võist ei võinud olla juttugi. Asetasin siis selle kartulikastruli härrade ette, kust kartulid kadusid silmapilk kõigi koortega härrade kõhtu. Nõuti veel, aga minul ei olnud tõesti enam midagi anda, mis oleks kõlvanud suhu pista.

Algas siis jutlemine. Minus nähti oma kaasmaalast — sakslast, kuna rääkisin saksa keelt. Eriti jutukas oli vanem härra, kes lõpuks esitas ennast kui

Landeswehri traattõkkeid Kuradimäel, Hollershofi juures, juuli algul 1919. a.

rittmeister Rinneberg või Rinneberg, hästi enam ei mäleta. Nooredmehed olid aga väga tagasihoidlikud ja ei seganud end peagu sugugi jutu sekka, vaid vaikisid. Rinneberg braveeris ja kiitles oma vahvusega, seletades, kui palju tema siin ja seal on küll venelasi, küll inglasi tapnud. Ta rääkis mingit Lõuna-Saksa murrakut, nii et minul vahest raske oli temast arugi saada.

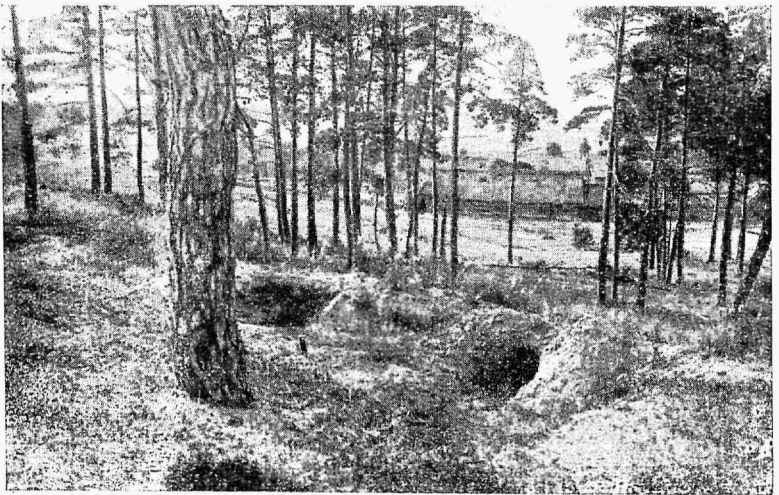
Teatas siis, et „nüüd läheme meie Eestimaale seda äranectud eesti rahvast (Estenvolk) ohjeldama. Nemand tabavad meie saksa kultuuri Baltikumis hävitada, noh, seal meie veel ennast näitame. Kui meie küll prantslasi ja inglasi ei suutnud seekord võita, aga selle äranectud lambakarjaga meie juba saame hakkama ja teeme ajaloos enesele veel nime.“

Võib arvata, kui valusasti need sõnad löiksid minu südamesse. Minu ees seisis mees, kes läheb minu kodumaale, minu rahvast — ema ja vendi — kui lambakarja maha tapma ja selle juures sööb minu laualt viimased minu kartulipabulad ära ja mina pean tema vastu veel hea olema ja teda julgustades ja õnnistades teele saatma!

Vaikisin, pea norus. Ei võinud ju ma rittmeisterile ometi selgitada, et olen ka eestlane, sest siis oleks, võib-olla, minu ja mu mehe käsi kohe halvasti käinud. Minu meeleolu muutust märkas nüüd ka rittmeister ja suud matsutades sõnas ta „Ja, ja, liebe Frau, Ordnung muss sein, Ordnung muss sein!“ (Ja, ja, armas proua, kord peab olema, kord peab olema.)

Kuna jutt enam ei edenenud, tõusti üles ja väljuti toast. Aed oli hobuseid ja mehi endiselt täis. Mehed korjasid peenardelt kartuleid, rediseid ja toppisid neid kõige mullaga suhu. Eemal aia ääres seisis kolm vene hallis sõduripluusis ja -pükstes eestlast, kes Maailmasõja ajal olid mobiliseerituna sattunud Riiga ja nüüd siit kuidagi enam ära ei pääsenud. Võib aga ka olla, et mehed ei tahtnudki kodumaale tagasi pöörduda, kartes uusi seiklusi ja hädaohtusid. Nad käisid vahest meie juures aias tööl, said selle eest kartuleid ja muud toidupoolist, mis just juhtus olema. Kustpoolt mehed nad olid ja mis nende nimed, ei tea. Üks neist oli aga kindlasti kas Setumaalt, või kusagilt Mustvee poolt mees, sest tema rääkis eesti keelt tugeva vene aktsendiga. Mehed olid midu päris mõistlikud, aga siiski võis nende jutust vahest märgata kommunistlikke kalduvusi.

Märgates neid mehi, rittmeister jooksis järsku nende juure ja tema järele ka kaks ta nooremat

Landeswehri kaevikuid Riia eel Jegeli (Jugla) kitsustikus.

kaaslast. Paukuga häälega nõudis ta meeste käest seletust, kes nad on ja mis nad teevad. Muidugi ei osanud mehed temale midagi vastata ja enne kui üldse asja selgitama oleks saanud hakatagi, haaras rittmeister puusalt revolvri; järgnes pauk ja vene aktsendiga mees langes maha. Kohkusin väga, samas aga ka aimasin kohe, et ka kahte teist ootab samane saatus. Jooksin kiiresti juurde ja seletasin, et need on meie töölised ja ei ole midagi teinud paha. Rittmeister vabandas, aga lisas siis kohe juurde, et niisuguseid olla Venemaal miljonid, mis sest kui nüüd üks vähem. Mees oigas veel maas, katsus isegi liigutada kätt. Nähes seda, lasi rittmeister temale veel teise surmava kuuli pähe. Aias oli hobuste ja inimeste hävitustöö põhjalik. Kõik oli maha tallatud, viimane kui roheline leheke ja oksake 50 nälgiva hobuse poolt ära söödud. Roosioikeksi oli aga näha meeste rinnal, kuna rittmeisteri kaks kaaslast korjasid ja valmistasid endile terved lillekimbud, neid endale mütside külge asetades, et Riias läbi sõites võiks näidata, kui suure au ja armastusega neid saadetakse eestlaste vastu võitlema.

Õnneks ei seisnud see salk meil kaua, sest juba mõne tunni peatuse järele voolas ratsanike salk õueväravast välja ja tolmupilv näitas nende teed.

Meie ahastus oli kirjeldamata. Kõik meie töövaev oli hävitatud ja lootus aiast toidupoolist saada ära võetud. Aga kõige hullem oli hingepiin, mis saab vaesest nälgivast kodumaast ja rahvast, kui sarnane laastamine seal aset leiab.

Ametlik informatsioon sündmuste kohta oli väga kehv ja puudulik. Sündmustikku selle järele jälgida oli peaaegu võimata. Kirjutati kord Võnnu langemisel Landeswehri kätte ja see puhuti üles kui hiilgav võit. Vastane olevat põgenemisel ja varsti olevat sõda lõppenud. Aga kohe pärast Võnnu röömuühõiskeid kuivas ametlik informat-

sioon peagu sootuks ja ilmuda lasti ainult lühikesi teateid, mis sisuliselt mitte midagi ei ütelnud.

Millisel kuupäeval see ratsanike käik meile oli, täpselt ei tea, aga arvan, et see võis olla kas mai lõpul või juuni algul. Igatahes selline „kotis“ olemine turis tugevasti mitu nädalat. Ametliku informatsiooni kõrval oli aga palju tähtsam mitte-ametlik, ja see kubises kõiksugu kõmutedetest, mis kõik aga rääkisid Landeswehri edust ja kuni võimatuseni halvustasid Eesti vägede tegevust. Räägiti, et Eestil ja Lätil polegi mingisugust korralikku sõjaväge, vaid on ainult röövsalgad, kes rüüstavad ja põletavad mõisaid just samuti, kui see sündis 1905. a.

Just Jaanipäeval kuulsin aga järsku sootu teist-suguseid uudiseid — Landeswehri asjad polevat korras; olevat nagu midagi „juhtunud“, mis just nimelt, seda ei teadnud ka keegi õieti. Sõnum käis tuttavate hulgas salaja suust suhu, sest hirm ja paanika olid teinud inimesed araks.

Veel mõni päev oleme „kotis“, siis ühel ilusal vaiksel õhtul kostis põhjapoolt suurtükimürin. Järgmisel hommikul ärkas vana Riia linn kui si-

Meie vägede surveel Landeswehri poolt mahajäetud patareid positsioon Hollershofi mõisa juures juuli algul 1919. a.

pelgapesa. Nüüd teati juba rääkida, et Eesti soomusrongid on lähenemas Riiale. Algas kõigepealt saksikute-parunite naiste-laste põgenemine vaksalisse, et pääseda rongiga Miitavisse. Kauplused olid rahvast täis, et muretseda napile toiduainete tagavarale lisa. Kõike seda paanikat suurendas iga päevaga järjest liginev suurtükimürin. Juuni kuu oli viimaks lõpul ja nüüd juba kostab Aleksandri-värvate poolt ja Mühlgrabenist selgesti ka kuuliplidujate ragin. Jooksti läbisegamini, küsiti, seletati, mis tuleb teha, kuhu varju minna, kui tulevad eestlased, sest need olevat hirmsad ja tapvat kõik maha, kes aga ette sattub. Jõudsin mitmelegi oma tutvusringkonnas selgeks teha, et need jutud eestlaste hirmutegudest on ilma igasuguse aluseta, sest kui neil on sõjavägi, mis jõudis võita Landeswehri, siis peavad neil olema ka korralikud juhid-

ohvitserid, kes iialgi rahulike elanikkude kallal ei lase tapmisi ja röövimisi toime panna.

Oli 30. juuni 1919. Siis lähenes jälle tolmupily Miitavi maanteel, aga juba Riia poolt Miitavi sihis. Oma ratsasalga eesotsas kihutas jälle rittmeister Rinneberg, aga juba ükski, noored rüütlid tema kõrvalt kadunud. Jõudnud meie väravateni, peatus salk ja et mina just väravas olin, siis astus Rinneberg sadulast maha, lähenes minule ja teretas.

„Küll on aga ka hirmsad ajad, armuline proua, mõtelge, meil, sakslastel enam ei vea kohe sõjas, tee mis tahad!“

„No mis siis on juhtunud, härra rittmeister?“

Jutlemine ei saa kesta kuigi kaua, kui kostab Väina jõe suudme poolt suurtükipauk ja sellele viivu aja pärast teine. Rittmeister muutub näost lumivalgeks, tema pilk on suunatud kuhugile kaugale, nagu abi otsides. Arvan juba, et hüppab sadulasse ja teeb sääred. Aga ei. Temal on südamel veel sappi ja seda tahab ta nüüd väljavalada. „Teate, armuline proua, teate, eestlased ei ole lambakari, nii kui seda uskusime. Nad on hullemad kui kuradid ise. Nad on poolhalasti, pruunid, habemes, paljajalu. Niisuguseid võib ainult kusagilt Indiast välja tulla ja seal on bolševikud nad ka toonudki. Kui nad peale tormavad, siis karjuvad nad ikka „koak, koak, koak“, ja kuidagi ei saa neid seisma panna. Lase ta maha, siis tõuseb ta ka surult veel maast üles ning lõikab sul kõri maha.

„Mis juttu teie nüüd ometi räägite eestlastest, kes on toodud Indiast? Mina ja minu mees oleme ka eestlased, aga meie pole kunagi kuulnud, et eestlasi oleks toodud Indiast ja et nemad seal oleks ülepea kunagi elanud!“

Rittmeister taganes paar sammu, peaaegu vaarus jalgadel ja päranaetud silmil sõnas kiirelt:

„Teie olete eestlane, see pole tõsi, teie räägite ju saksa keelt ja ei näe metslasena välja. Eestlased on metsrahvas ja neil pole kultuuri, nad on paganad, kes kummardavad hirmsaid väärjumalaid.“

Nüüd oli minul asi lõpuks ometi selge. See inimene ei teadnud tõesti mitte, kes on eestlased.

Et tal nähtavasti veel kannatust näis jatkuvat, siis pidasin tarviliseks teda natuke valgustada. Algasin siis oma misjonitööd:

„Ei, nüüd teie eksite. Kõige pealt ütlege, kust olete teie kuulnud, et eestlased elavad Indias?“

„Seda on minule rääkinud kuuramaalased ja need kaks noortmeest, kes meiega olid kaasas ja nüüd on kadunud. Ka on sellest kirjutatud.“

„Nüüd on siis asi päris selge. Teid ja teie kaaslasi on veetud ninapidi. Eestlased elavad Eestis, harivad põldu, kasvatavad karja, püüavad kalu ja sõidavad laevadega meredel. Mina ei tea teile küll kindlasti ütelda, kes võitleb praegu siin teie vastu, kust kostab suurtükimürin, aga ühte võin teile kindlalt öelda, et eestlased ei ole metsikud.

Jälle kostis suurtükipauk Väina jõesuudme poolt. Viivukese vaikuse järele, seletan edasi:

„Lunastus on tulnud eestlaste võiduga, sest kui teie oleks pääsenud Eestimaale, siis oleks seal kõik viljaväljad puruks tallatud ja eestlased oleks pidanud palju kannatama.“

Järgnes jälle vaikus.

Rittmeister ja ta kaaslased seisid noruspäi meie ümber. Viimati katkestas Rinneberg vaikuse ja sõnas nagu pastor:

„Ja see lunastus on tulnud. Teil on õigus, proua, Jumal on meid maha jätnud, tema tahtmine sündigu. Aga kui need „kuradipojad“ oleks siin, siis mina annaks neile niisuguse kereäie, vaat sellega (näitas ratsapiitsa), et nad ei teaks enam oma nime ega sündimisaega, — seda ma teeks!“

Viimase ütelse juures välkusid mehe silmad vihast.

Järgnevas kõneluses seletasin veel meestele, et eestlaste hüüe „koak, koak“, ei ole mitte nii, vaid on „kurat, kurat“, mis tähendab seda sama kui sakslaste „Teufel“. Selle juures pahvatasid mehed südamest naerma.

Siis astus Rinnebergi ligi üks tema kaaslastest, pani käe ta õlale ja lausus:

„Kuule, vana, kas sa kavatsed siin naistega juttu ajades eestlasi jääda ootama.“

„Ja, minema, kodusse“... ja terve salkkond hüppas sadulasse.

Nad kadusid tolmupilvesse.

J. Koov.

Landeswehri sõja vastukajasid Viru rindel.

Landeswehri lennukite tabamine.

Alates 17. maist, mil N.-Vene 6. diviisi osad jätsid maha omad Narva-eelsed positsioonid ja taandusid Petrogradi suunas, muutus elu Viru rindel rahulikuks. Kogu varakevade kestnud lahinguist võisid nüüd meie väed end väljapuhata ning nautida kevade ja tärkava suve võlusid.

Segamata ja rahulikku puhkust tagasid Narvas asuvatele üksustele meie tugevad julgestusosad, kes asusid Annenskaja—Dubrovka—Sala—Luuga jõe kaitsejoonel. Midagi ei näinud tumestavat puhkuse mõnusi. Pärast läbielatut lahinguraskusi tundusid isegi kavakindlat korraldatavad õppused meeldiva meelelahutusena. Kui poleks olnud vajadust kindlustustööde järgi võinuks arvata, et on saabunud rahu.

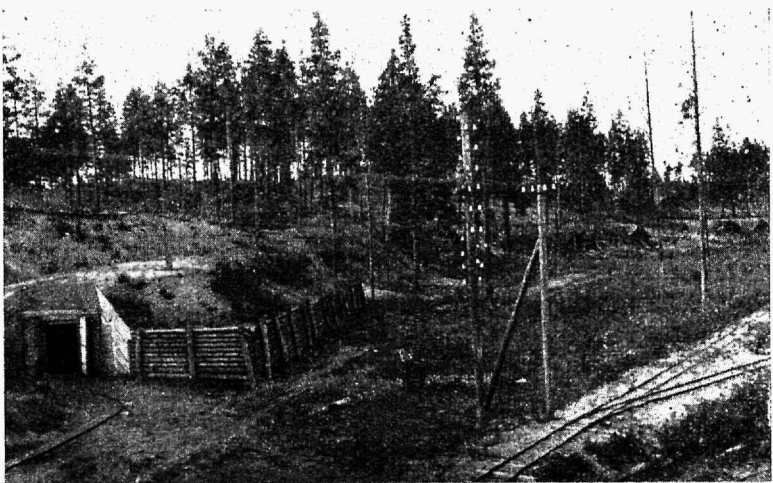
Kauaks ei olnud selliseid rahulikke päevi siiski, sest peagi tekkisid häirivad kuuldused mis kõnelesid sõjategevuse lahtipuhkemisest Lõunarindel. Päeva paari möödudes oligi juba kõigil teada võitlusist Landeswehri-ga. Elavalt juteldi ja arutati omavahel tekkinud olukorda ning vaevalt leidis meest, kes isiklikult poleks tahtnud jõudu katsuma minna uue vastasega. Põnevusega oodati korraldusi mis oleks mehi Narvast Võnnu alla viinud. Selle asemel aga saabusid teated, mis olid vastupidised ootsustele — vastane

võis ilmuda ise Narwa alla. Kõneldi nimelt lennukist mis pidi ilmuma Narva kohale, et siit kaudu sidemeid luua Petrogradi suunas võitleva Loodearmeega.

Ajaviimatult asuti ettevalmistusi tegema, et oodatavat külalist väärικalt vastuvõtta. Kindlusega hääles kõneldi kõikjal — lennaku ta nii kiiresti ja nii kõrgel kui tahes meie käest ta ei pääse.“

1. suurtükiväe-polgu 2. patareis asuti suviste pühade laupäeval, 7. juunil, palavikulise kiirusega ehitama kahureile lennukitorje aluseid. Veeti kohale materjale, mõõdeti, kaevati, saeti, pilgud seejuures taeva poole pöördud, et mitte märkamatu vastast mööda lasta.

Hilisõhtul kinnitati ehituse viimased toed, lõõdi viimased naelad ning veeretati kahurid vastvalminud alustele. Töötajate lah-

Maailmasõjaaegseid välikindlustusi Rodenpoisi (Ropaži) juures Landeswehri sõja ajal.

kudes jäid valvurid teraselt kuulutama kas suveöö vaikusest ei kostu viimaks vastase lennuki mürin. Kahuri valve numbrid tukkusid vaikselt oma relva juures, valmis iga hetk tuleavamiseks. Kuid öö möödus rahu-likult.

Suviste esimesel pühal muutus ilm vaat- luse suhtes halvaks. Taevast kattis pilvitus ning tibutas nõrka uduvihma. Murelikke nä- gudega käisid sõdurid linnas ringi, kaasas igaks võimalikuks juhuks siiski püss, ning selgesti võis murepõhjust lugeda. Nende vaates mis näis küsivat „kas ikka tuleb või ei?“

Keskpäeval kui ootused olid haripunk- til, kuulduis kaugusest nõrka lennukipõrinat, mis aegajalt kõvenes ning viimaks ilmus linna kohale ka lennuk ise. Paukusid püs- sid, tärisesid kuulipildujad ning kärgatasid kahurid. Mõne minuti tulistamise järele alustas lennuk aeglaselt maandumist olles tabatud 4. jalaväe-polgu 3. roodu tulest.

Juhitud Saksa lendurist sõidutas lennuk Riist Jamburgi vene senaator Neidhardt, nähtava eesmärgiga luua side Loodearmee ja lõunast silmapiirile ilmunud meile vaenu-liku Landeswehri vahel. 9. juunil järgnesid esimesele veel kaks lennukit, kuid ka neid tabas sama saatus mis esimesegi.

Tahtmatult tekkis mulje kui oleks Loode- armee, keda meie senini olime toetanud, kä- sikäes töötamas meile vaenuliku verivaen- lase — Landeswehri. Loodearmee juht kindral A. Rodzjanko eitas seda kategoorili- selt, kuid imeline kahtluse pisilane jäi siiski püsima kogu Landeswehri sõja kestel.

Tulistatud alla kurjema ja ohtlikuma vastase lennukid tekkis kõigis kindlusetun- ne enda võimeisse.

Möödusid veel mõned sõjapäevad Lan- deswehri enne kui tuli korraldus saata Viru rindelt 1. jalaväe-polgu VI pataljon ja 1. suurtükiväe-polgu 1. patarei abistama meie vapraid lahinglasi Võnnu all. Rõõmsalt asusid mehed rongile ning mahajääjate pa- rimate soovide saatel alustasid 19. juunil sõitu põlise vaenlase vastu.

Mõningate päevade möödudes saabusid Viru rindele võidusõnumid Võnnu alt. Vas- tane oli löödud. Võimsalt kajas võiduhüüd kogu Eesti rahva südames. Võimas oli ta kõikjal kus kaasa tunti Eesti edule.

Viru rinde sõdurkonnas löi see südamed lausa leegitsema, sest eks olnud nemadki kaudseiks kaaslasiks Võnnu all võitlejatele ja võitjatele.

R. R.—ch.

Landeswehri jälgimas.

Episood pärast Võnnu lahingut,

Juba poolest ööst oleme väljas. Otsime Landeswehri. Pärast suurt sauna Võnnu all on ta kadunud. Kadunud selle sõna tõsisel mõttes. Lahkusime neljakesi soomusrongilt, et teda taga ajada, et teada kus ta asub, kui teda jälle lüüa on vaja. Tundidekaupa oleme juba roomanud ja neljakäpukil roninud mööda Lätimaa ilusaid mäekülgesid. Igasuguse suuna- ja ajamõiste kaotasime juba ammu. Võime olla juba kaugel vaen- lase seljataga, aga samahästi eksleda alles meie oma seisukohtade ümbruses.

Tõusev päike kuldab juba mäetippude metsalatu, kuid Landeswehri ei ole. Ärganud lindude hommikkontsert loob tahtmatult meeoleolu, et sõda paistab kuidagi kaugena ja tegelikkuses mitte olevana.

Pikas kasteses rohus käimisest on jalad läbimärjad, ning sidemetega varustamata

lõhkised kalifeesäädred löövad iga sammu juures laksu vastu rohuseemnetega kaetud sääremarju.

Vaikides sammume hanereas läbi sam- meldunud pühaliku metsa. Natuke nagu röske on kogu olemine. Õm, soe aur tõuseb samblalt ja meie läbimärgadelt pükstelt. On kuulda vaid lindude häählitsusi ja ra- gude praksumist ettevaatlikult astuvate poiste jalge all.

Mets lõppeb. Äkitselt. Alles me sammui- me kõrgete kuuskede vahel, näod täis tüü- tavaid ämblikuvõrke, ja samas seisame la- gedal silm silma vastu tõusva päikesega. Kastetilgad rohul säravad kõigis vikerka- revärves ning õrna tuule kiigutusel õõtsu- vad kuuskedelt ämblikuvõrkude kullased niidid. Kümnekond sammu eemal lookleb hall maantee, kadudes roheline metsatuka

varju, et eemal mäeküljel
ussina edasi loogelda ja
võtta vastu kõrgete teeäär-
sete kuuskede kummardusi.

Laskevalmis püssid käel,
seisame kesk rahulikku, är-
kavat loodust. Nagu ilmuti-
sed mingisugusest teisest,
kurjemast maailmast.

Püssi kõrgele peakohale
tõstes ringutan ja sirutan
laisalt haigutades oma roi-
dunud liikmeid. Siin on
koht, mis meelitab puhka-
ma: pehme sammal ja päi-
kesepaistet.

Pikema jututa viskun
samblasse ja läidan lõh-
nava inglise sigareti. Nagu
komando peale viskuvad
ka teised poisid pikali.

Hea on olla ristseliti
pehmel samblal ja üksisil-
mi vahitada õrnsinisesse tae-
vasse, kus vaevalt märga-
tava täpina siristab lõoke.

Rammestus kipub peale...

Ajan vägise silmad pärani. Pea taha-
poole kallutatud, suu lahti, käed laiaili,
norskab juba üks poistest. Raputan teda.
Segaste, võõraste silmadega vaatab ta
mulle otsa.

„Ära jää magama...“ raputan teda
veelkord, enne kui ta ohates istukile tõuseb
ja hakkab uniselt sügama oma paljast jala-
säärt.

Rohukõrs hambis, viskas uuesti pikali...

Mingi seletamatu tunne sunnib mind är-
kama. Laman kummuli. Kõrv valutab kar-
mist rohust ja kõrva juures säreb meeleeht-
likult rohutirts. Turjale paistev päike on võt-
nud näo higist leemendama. Vist olen kaua
maganud — varjud on hulga lühemad ja
silmapiiril virvendab õhk algavast päeva-
kuumusest.

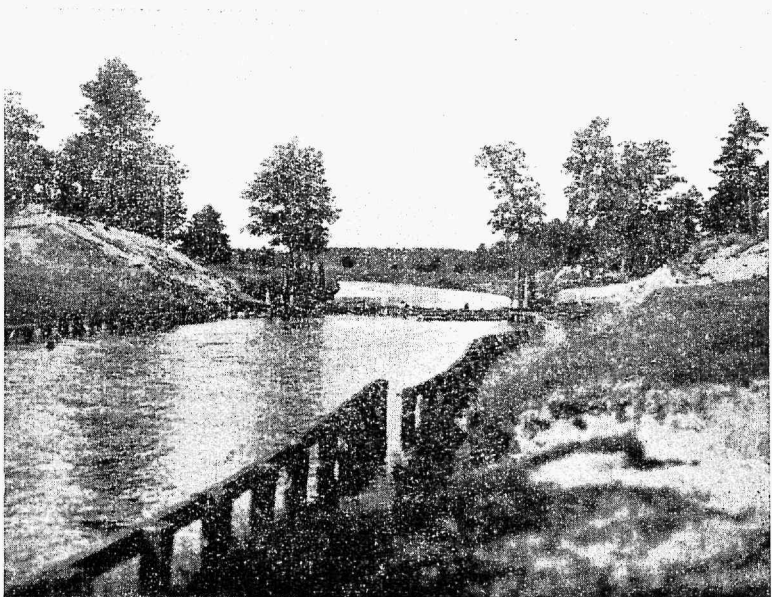
Kõike seda tajun nagu muuseas, sest kui
silmad avan, langeb esimene pilk maan-
teele, ja mida ma näen, sunnib mind liiku-
matult edasi lamama.

Kolm-nelikümmend sammu eemal oleva
metsatuka tagant sõidab välja ratsameeste
salgarke. Üks, kaks, neli... seitse meest!

„Landeswehr!...“

Vaatan ümber. Seda ma juba arvasin...
Poisid magavad norinal.

Lamame maanteest kõrgemal ja meie
kohale jõudes peavad sakslased meid kind-
lasti nägema. Poisse äratada ma enam ei
jõua. Pean teotsema kiirelt, sest veel mõni

*Riia-eelseid positsioone võitluste ajal Landeswehriiga juuli
algul 1919. a.*

hetk, ja meie seisukord on enam kui täbar.
Poiste elu sõltub minust. Pea töötab selgelt
ja kiirelt. On mitu võimalust. Kas lebada
liikumatult edasi ja loota, et sakslased
meid ei märka? Ei, selleks ei jätku enam
aega. Kõige õigem lahendus on võtta saks-
lane kirebule ja üks landeswehrlane on vä-
hem...

Leiangi ennast sihtimas eesratsutava
sakslase pähe.

„Tola, kere on ju parem märklaud, kui
pea,“ kalkuleerin endamisi ja lasen püssi-
otsa vajuda ratsamehe rinna kõrgusele.

Sakslane peatab hobuse ja vaatab meie
suunas. Vist märkab ta meid. Tõesti...
Ta pöördub sadulas ümber. Kõlab karm
lühike käsklus.

On ülim aeg...

Lühike, terav pauk poolitab vaikuse.
Kaja rullub mööda rohelisi mäekinkusid
kaugele virvendusse. Püss annab mulle sõb-
raliku müksu.

Sakslane vaarub hobusel, vajub siis ho-
buse kaelale ja sealt maantee tolmu. Met-
sikult hobuseid tagajalgadele püsti ajades
keeravad teised sakslased ümber ja kao-
vad kihutades tolmupilve. Jalad peruks-
länud hobuse jalgraudades lohistub lange-
nu neile järgi.

Robinal on meie poisid jalul.

„Pliu-pläu, pliu-pläu...“ plaksuvad nen-
de püssid eemalduva tolmupilve suunas.

Kõik sünnib mõne momendi kestel. Silmapiir on varsti puhas. Ainult maantee tolmus lamav landeswehrlane annab tunnistust, et on käimas halastamata sõda.

Võtame langenu dokumendid ja tõttame tagasi soomusrongile, et viia teadet: „Landeswehrlased pole veel löödud!”

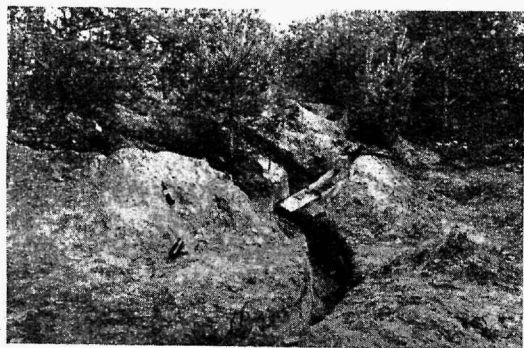
E. P.

Landeswehri sõjas langenud al.-ltn. H. Tartu mälestuseks.

Al.-leitn. Heinrich Tartu oli üks neid andekaid noori, keda Maailmasõja keeris haaras enesega kaasa koolipingilt ja raamatute juurest. Ta oli pärit Narva linnast, sündinud 15. nov. 1897. a. Ta sai hariduse Narva kommertskoolis, sõjaväelise hariduse omandas Petrogradis Vladimiri sõjakoolis, mille lõpetas lipnikuna 1. veebr. 1916. a. Ta teenis Vene ajal Permis 162. tagavara-pataljonis roodu nooremohvitserina ja marsiroodu komandörina. Hiljem teenis rindel Slatoustovski polgus rooduülemana. Al.-leitnandiks ülendati 26. mail 1917. a. Sõjategevusest Maailmasõjas võttis osa Saksa ja Austria frondil.

Eesti Vabadussõja lahtipuhkemisel oli al.-leitn. Tartu juba Eestis. Ta astus 16. nov. 1918. a. Narva kaitseleidi ridadesse ja 25. nov. 1918. a. noorema ohvitserina formeeritavasse 4. polku. Veebruaris 1919. a. viiakse ta üle 6. jalaväe polku, kus ta teenis 3. roodu vanema ohvitserina. Mäletan teda 6. jalaväe polgust, kus puutusin temaga sageli kokku. Veel saatuslikul varahommikul 24. mail 1919. a., mil asusime Salisburgi alevikust Lätimaal Breslau sihis lahingretkele, surusime üksteise kätt, soovides head kordaminekut lahingus. Aga kahjuks osutus see viimaseks käepigistuseks, kuna juba mõni tund hiljem levis teade, et al.-leitn. Tartu on langenud lahingus.

Ettevalmistused pealetungiks vaenlasele Breslau sihis algasid juba 23. mai hilisõhtul.

Meie vägede surveel Landeswehri poolt mahajäetud kaevikuid Riia all juuli algul 1919. a.

Pealetungile määratud roodud koondati Salisburisse. Patারেide hoogsal toetusel algas 24. mai hommikul kell 01.00 pealetung vastase positsioonidele. Vastase kindlustatud seisukohad asusid Runa ja Krulli talude rajoonis. Meie patäreidele vastas vaenlase oma. Tulevahetus kestis kaks-kolm tundi, mille kestel 3. rood tegi mitu katset rünnata Runa talu. Kesk rünnakut varises al.-leitn. Tartu, saades vaenlaselt surmava kuuli.

Inimesena heatahtlik ja sõbralik, omas al.-leitn. Tartu musikaalseid andeid ja kui mitte sõda, võib-olla, oleks temast võrsunud tubli muusikamees ja loov kunstnik. Sõda oma sõjamehe saatusena, kus selleks, et surma saada ei ole sugugi vaja kõlavanimelist ajaloolist lahinguvälja, tõmbas sellest kriipsu läbi. Tavaliselt aga ei olegi sõjamehel isiklisi kavatsusi homsele päevale ja tulinu tulevikuks, ta elab nagu lind painduval oksal ja kui ta variseb, siis jäävad temast ainult mälestused ta sõjakaaslastele — see ongi sõjamehe tavaline karm ja illusioonideta saatus.

Saatus, mis osaks sai al.-leitn. Heinrich Tartule, tabas paljudki julgeid ja vapraid sõjamehi; vaevalt kuu aega hiljem, langes lahingus Jegelisaare juures 6. polgu 3. roodu ülem lipn. Juhan Parts, kes oli al.-leitn. Tartu omaseid lähemaid lahingukaaslasti. Saatus vastu ei ole kaitset sõjamehel. Vastuoksa sellele on iga sõjamees harjunud selle mõttega, et iga järgmine silmapilk võib kustutada ta eluküünla ja lõpetada ta maise olemise ja harjunud selle mõttega oli ka al.-leitn. Tartu. Olla mehiselt üleolev ja võtta külma südamerahuga vastu kõik, mida pakub sõjamehele ta saatus — ja peale surma ei paku ta nimetamisväärselt midagi erilist, — see kuulub paratamatult iga kogenenud sõjamehe maailma-vaatesse. See on tavaliselt iga sõjamehe maailmavaateline kontseptsioon, mis kannab teda üle lahingu ohtlikumatestki olukordadest ja annab julgust ning tiivustab ka teisi lahingukaaslasti. Seda sõjamehele nii omast maailmavaadet omas just al.-leitn. Heinrich Tartu.

M. P.

Vašina-Gora.

Petserist edasi, mil seljataha jäävad kloostri hõbesäralised kirikutekuplid, algavad mäesaijandikud vahelduvate orgudega.

Siin-seal looklevad metsasalud kõrgendikke mööda, all aga mustendavad jõesängid. Teed on siin viletsavõitu, ohtlikud ja põiklevad küngaste ning metsade vahel.

Vähe edasi — tõuseb vaatepiirile uhkelduv, osalt metsaga kaetud, teistest üleulatuv kõrgustik, mille kohal pilvedki nagu ajuti peatuk- sid — see on Vašina-Gora.

Vaikivana ja võimukana valendas Vašina-Gora, nagu hoiaaks ta aastasajandite saladust. Vaevalt keegi tuli ja ronis selle tippu. Ent seal — 1919. aasta varakevadel — hallid kujud asusid mäe jalale, tõusid selle harjale, kaevasid omaie auke ja ehitasid külgedele mööda varjatud koopad.

Need polnud üksiklased, kes põgenevad inimeste keskelt mägede kõrgustele, uuristama omale asulaid, et üleulatavas kõrguses uut kloostrit asutada.

Ei, siin ei saanud elu eest põgenejad ega tagaotsitavad, vaid sõdurid, igal käes laskevalmis püss, papahha tõmmatud kõrvadele, silmad hülmas igat kahtlast kogu...

Ja Vašina-Goral algab nüüd teine elu.

Mitte üksi, et ta tippu asuvad sõdurid, — neid näeb ka all orus külas, vesiveski juures, jõe ääres ja kaevikuis, mis sellest mööda looklevad. Vaheti kostab vilet ja laulu, mis täis igatsust ja und. Ent samas kajavad kalgid käsklused. Ja siis see algab...

Kuskil ees ja kuskil taga haugahtavad kaurid. Visisevaid teraslinde ulgades kaob üle mäe. Ent ka mäe kohal kostab üleval õhus kõrgatuste ragin. Kerged hallid suitsupilved sähvatavad ja jäävad siis hõljuma mäe kohale. Alla mäele sajab aga tinamune ning kiunuvaid, puude latvu ja kõike ettejuhtuvat nürilt lõikavaid teraskilde... Mäel aga konutavad pea maa ligi surutuna sõdurid. Nüüd on järg granaatidel.

Unnates langeb neid selgest sinitaevast mäe liiva; tolmupilv heidab end seejärel kohe üles. Granaadiangud tekkivad aukude kõrvale. Ja mäe kohale jääbki hall suitsupilv.

Siis — jalavägi asub ründama. Venelasi tuleb arvukalt peale. Ühed ronivad mäeselga mööda üles, kuid võetakse vastu halastamatu kuulipildujatulega: surnukehi ja oigavaid, vastu puid pörkavaid haavatuid veereb tagasi alla. See ahelik on läbi.

Kuid teine ahelik tuleb peale küljelt, ronib kõrvalasuvaid mäekinkusid mööda aina kõrgemale, kuigi nende peal seisab kuulipildujatuli ja kuigi tagumistel tuleb edasi roomata esimeste surnukehade üle.

Koimas ahelik püüab pääseda meie omade seljataha, et nähtavasti ühendusteid läbi lõigata.

Mäelt heliseb välitefon: „Soomusrong...! Soomusrong...!“ Kuid vastuseks on surmavaikus, soomusrong on sõitnud seljataha, dessant Vašina-Goral on jäetud saatuse hoolde.

Et mitte igast küljest end haarata lasta ja põimitavast lõksust pääseda, meie sõdurid jäta- vad mäe maha, murravad läbi seljataga tee läbilõiganud venelaste ahelikust ja jõuavad haavatu- id kaasas kandes raudteele...

Juba seisab siin ees abivalmis soomusrong. Ta oli vaid hiljaks jäänud...

Vašina-Goral on venelased. Aga nüüd avab sinna soomusrong suurtükkidest tule. Jälle la- jahtab selle kohal ülal šrapnelle — hall suitsu- pilv tõuseb jälle mäe üle. Siis granaadid kae- vavad mäge mööda auke, otsides venelaste kae- vikuid ja blindaaže.

Järgmisel varahommikul aga meie ahelikud, varjates end mäeküngaste ja noore männiku varjus, ründavad omakorda Vašina-Gorad. Kok- kulepitud silmapilgul raudteelt haugahtavad suurtükid ja mäele kaevikute kohale sajab šrapnelle ning granaate, mille killud kiunudes ning hulgudes otsivad inimkehi.

Samal ajal mäeseljandikult männikust kos- tab võimas „hurraa“, ja meie mehed tormavad püssitääkidega vastasele peale. See jätab maha seisukohad ja põgeneb.

Meie vägede survele mahajäetud Landeswehri kae- vik Riia all juuli algul 1919 .a.

Kaevikuis ja põgenemisteed mööda leidub vaid veriseid surnukehi. Eest kostab ka haavatute karjumist. Kogu pool päeva kostab hõikeid ja kutseid. Kuid kuna haavatud asuvad kahe vaenulise poole vahemaal, siis ükski ei saa sinna minna appi.

Nii korduvad päevad. Ikka püsib hall suitsupilv Vašina-Gora kohal, ja kiunudes ning hulgudes sellel granaadid otsivad inimliha. Kuna mägi valitses nii siit- kui ka sealtpoolt ümburst, siis kumbki pool tahtis Vašina-Gorat oma kätte. Ja peaaegu iga päev selle pärast kestsid rünnakud, kusjuures mõnigi kord mägi päeva kestes käis käest kätte.

Mäel sõdurid lõpuks harjusid alaliste pommituste ja rünnakutega. Säärane vaheldus kujunes otse päevakavaks.

Polgumehed mäe kallakul külas asudes ägedama pommituse ajal mängisid tavaliselt kaarte. Juhtus ka, et mängijate laual lõhkes majja sisselöönud granaat, mängijaid purustades. Sur-

9. jalaväepolgu paraad Mühlgrabenis, Väina jõe kaldal, Landeswehri sõja lõpul, juuli algul 1919. a.

nukhad kanti siis välja, nende kokkulitsutud sõrmede vahelt kisuti kaardid — ja laua taha istusid edasimängima uued partnerid.

Algab soe kevadhommik, mäe tipul koopaist sõdurid poevad päikese kätte pikali, pleekima. Ja äkki saabub ootamatult nende sekka granaat, surmates päikese paistel lebaja.

Kuid järgmise päeva hommikul mehed ronivad uuesti päikese kätte liivale, ja uuesti kukub granaat...

Siis käiakse mäeveerul jäneseid taga ajamas — kõigi laskmismüra peale vaatamata neid hulkus siin iga päev. Jänese peale avatakse vintpüssidest tuli, ja tahatakse märkigi teinekord. Lõunasöögiks — loomulikult on värske jäneseleha, mida samas veski köögis võis valmistada, või isegi tulepeal mäe otsas küpsetada.

Ühel hommikul aga venelased, saanud uut abiväge ja tüdinunud ebaõnnestunuist rünnakust Vašina-Gorale arvukalt vereohvrite toomisest, võtavad senised kogemused kokku ning suurte jõududega tulevad igast küljest.

Jälle heliseb mäelt soomusrongile välitefon: „Venelased tulevad suurte jõududega...!“ Jälle kajab kevadhommiku vaikuses kuulipildujate monotoonne, kuid närviline surmalaul.

Ja jälle tõttab rongilt vabatahtlike dessantsalk appi. Minejaid on sedapuhku ainult kaheksateist meest „Lewisidega“.

Tee on tuttav. Mäed esiti varjavad minejaid. Siis on lagendik. Siit üle minnes avatakse vastaspoolelt tuli. Lagendikust pääsetakse üle ahelikus jookstes. Nüüd algab noor männimets. Küürutades võib selle all jääda varjatuks. Jõudnud laskjaile õige lähedale, selgub: ees parajasti on üks vene ahelik kõhuli maas ja tulistab mäe otsas asuvat meie valve-tõket, tulistajate seljad on appiruttajate poole.

„Nüüd eks — tormijooksuga seljatagant otsa!“

Ja abisalk, „hurraa“ karjudes ning vene aheliku sekka käsigranaate pildudes, mõne het-

kega on viimase löönud segi ja põgenema, võttes ühtlasi kümnekond vangi.

Segipaisatud ahelikust jookseb mehi tagasi, et veski juures pääseda üle silla. Paar meie meest, haaranud „Lewisid“, alustavad venelastega võidujooksu sillale. Nad jõuavadki ette ja avavad sealt põgenejatele kergekuulipildujatule. Kes ei lange, see hüppab jõkke, et kaidagi pääseda...

Nüüd abisalk liigub teisele N.-Vene ahelikule seljataha, mis meie polgumestega peab lahingut. Juba on polgumehed ülekaalulise tule all maha jätmas seisukohti ja lahkuvad oma kaevikuist, kui venelaste aheliku küljel kajab „hurraa“ ja käsigranaatide prahvatusi. Mõne hetke järele ka see ahelik, saanud küljelt rünnatud, põgeneb segaduses. Polgumehed asuvad oma kohtadele, ja varsti käib seal jälle kaardimäng.

Abisalk liigub metsamööda, ta on oma töö teinud ja tahab tagasi tulla. Äkki eesotsas

kõndivad sõdurid näevad: ees kaevik venelastega, kes lebavad uimastena päikese särast...

Teist pääsu enam pole, seljast haaratakse „Lewisid“ ja avatakse tuli pikuti kaevikut.

Metsas langeb vangi peale teiste ka punaste pataljoniülema kahe saatjaga, kelle pataljoni abisalk hävitanud, millele sarnanevaid teatavate variatsioonidega oli lugematuid.

See on Vašina-Gora rünnakute-episoodidest vaid üksiknäide.

Jälle haugatakse Irboska poolt suurtükid, sedapuhku raskekaliibrilised Vašina-Gora kohal püsib paks suitsupilv. Selle tippu, külgedele ja küladele langeb granaate, millede teraskillud otsivad inimelusid ning teel lõikavad maha noort männikut. Ka meie suurtükid vastavad,

asudes otsima vastase patarei asukohta. Kevadvaikuse nägematus kauguses patareid vastamisi teevad äikest...

Mäe kohal seisab suitsupilv, maast tõuseh kõrgeid liivasambaid. Vahel süttib põlema ka mõni taluhoone, ja heledale kevadtaevale helgib kahvatut tulekuma.

Void mai lõpul Vašina-Goral jääb viimaks kõik vaikseks, otse surmavaikseks. Eesti võidukad väed tungivad edasi, vallutavad Pihkvagi. Üks peatükk meie Vabadusvõitlusest oli läbi, üks näide Eesti sõduri vaprustest.

Vašina-Gorale jäävad vaid sügavad granaadiaugud ja liiva alla maetud sõdurite laibad, ristideta...

J. P.

Eesti Ratsapolgu formeerimisest Hagudis

1917.-1918. a.

H. Vellner.

Rahvusväeosade loomise aja romantilisemaks episoodiks on küll Eesti Ratsapolgu uuesti formeerimine Hagudis pärast seda kui polk oli XII armee Sõjaväelaste Täidesaatva Komitee jõudude poolt Viljandist välja aetud.

Eesti Ratsapolk, mis loodi Viljandis eesti rahvusväeosades olevatest ratsaväelastest, oli enamlaste silmis kontrrevolutsiooniline. Kohe esimesist päevist alates, millal salk ratsaväelasi J. Pitka algatusel ja st.-kapten Stolzeni juhatusel Viljandisse saabus, tekkis ratsaväelaste ja kohalike enamlaste võimumeeste vahel konflikt. Viljandi tegelaste ja maakonna valitsuse arreteerimisele, mis sündis samal päeval, kui esimene ratsaväesalk tuli Viljandisse, segati jõuga vahele ja vangistatud vabastati. J. Pitka, kes oli pettunud Tallinnas, pühendas kogu oma jõu ratsapolgus rahvusliku vaimu ärkvel hoidmisele, toetades polku rahaliselt ning organiseerides sellele ainelist tuge Viljandimaal. Ratsapolgu ülesandeks hoida Viljandit sattumast täielikult enamlaste võimu alla, et parajal juhul võiks laialiaetud Eesti Maapäev Viljandis uuesti kokku tulla, Eesti iseseisvaks kuulutada ja võimu uuesti enda kätte võtta.

Tänu ratsapolgule ning 2. Eesti polgu enamvähem enamlusvastasele meeleolule ning J. Pitka ja mõnede Viljandi tegelaste agarusele, pääsesid enamlasted Viljandis lõpulikult võimule, alles 23. detsembril 1917. a. Seega oli Viljandi eesti rahvuslaste kants ja lootus. Nõupidamisel „Grand-hotellis“ 22. detsembril 1917, kuhu oli kokku tulnud maakonna valitsuse esindajaid üle maa ja ka Maapäeva liikmeid, tehti küll tähtsaid otsuseid, millistest mainimise väärt oleksid iseseisvuse manifesti avaldamine ja propa-

Meie formeeritud läti väeosade pidulik sissemarss Riiga, pärast Landeswehri löömist meie vägede poolt, mil oldi sunnitud Strasdenhofs 3. VII 1919. a. allakirjutatud vahevahulepingu põhjal peatuma Riia-eelsetel Jegeli positsioonidel.

Soomusrongide Divisjoni ülem kapten K. Parts ja sama divisjoni staabi ülem kapten J. Poopuu Riias juuli algul 1919. a. jutlemas kohaliku elanikuga pärast vaherahu allakirjutamist Landeswehriiga Stradsenhofis, mille põhjal meie väed olid sunnitud peatuma Riiaelsetel Jegeli positsioonidel

ganda aparraadi loomine Eesti iseseisvuse kasuks, kuid vastava organisatsiooni loomisele ei saadud asuda, kuna nõupidamise ajal saabus Viljandisse 12. armee Sõjaväelaste Kesktäide-saatva Komitee poolt saadetud karistussalk, kes võimu linnas enda kätte võttis. Linna vallutamist oleks küll võinud ära hoida, sest J. Pitka, polk. Unti, al.-polk. Puskari, rittm. Stolzeni ja teiste käsutada olevad jõud olid tugevamad, kuid et ära hoida suuremat verevalamist, kuna Viljandis asuvad rahvusväeosad olid siiski liiga nõrgad, et võitluse asuda kokku 12. armee-ga, siis loobuti vastupanust. Kuulipildujad olid küll üles pandud jaamast linna viivale teele ja J. Pitka poolt oli antud käsk tulistada sissetungijaid, kuid mõistus dikteeris siiski lõpuks alistumist. See oli eriti raske hoop J. Pitkale ja ta lähematele kaastöölisetele, kes olid suuri lootusi pannud Viljandile, kui enamlaste vastase frondi kujundamise keskusele.

Kui võim oli Viljandis üle läinud enamlaste kätte, lahkus J. Pitka oma poja Andrese ja nende ridade kirjutaja saatel Viljandist. Lahkumine oli muidugi põgenemine. Et mitte end vangistada lasta enamlaste poolt, sumasime läbi lume üle Viljandi järve ühte tuttavasse tallu, sealte Viiratsi mõisa ja siis edasi Olustvere jaama. Ka teised väljastpoolt nõupidamisele sõitnud kadusid Viljandist kõrvalisi teid mööda. Kohale jäid ainult põlised viljandlased, kes aga hiljem vangistati ja Leningradi saadeti, kust tagasi kodumaale pääsesid alles okupatsiooni ajal.

Nüüd, kus Viljandis võim oli läinud enamlaste kätte, olid eesti rahvusväeosade elupäevad

loetud. 2. Eesti polk lagunes ning ratsapolk aeti laiali 17. jaanuaril 1918. Kuna ratsaväelased asusid laiali mitmes kohas ning pealegi oli koosseis pühade järele tunduvalt vähenenud, siis ratsaväelaste käest sõjariistade äravõtmine ei nõudnud enamlastelt erilisi kangelastegusid. Ratsapolgu koosseisu kuulus tol ajal umbes 500 meest, kes olid suures enamuses häälestatud enamlaste vastu.

Tol ajal kui sündis ratsapolgu laialiajamine, viibisin Tartumaal oma isakodus redus. Ühel päeval sain notar Seene abilt Kasperonilt kirja, milles see teatas Viljandi viimastest sündmustest. Viljandist saadud teated ergutasid uuesti tegutsemishimu. Otsustasin, et tulgu

mis tuleb, sõita tagasi Viljandisse. Teel Viljandisse, sinna pääses siis ainult üte Tallinna, pidin ööbima Tapa jaamahoones, kuna rongid liikusid ilma igasuguse sõiduplaanita. Jaamahooned olid puupüsti täis laostunud vene armee sõdureid, kes lamased porisel põrandal oma kolde otsas. Eraldi teistest oli kogunenud salkkond eesti sõdureid, kes end üleval pidasid üle-meelikult ja iseteadvalt. Tundsin end üsna ebamugavalt, kui mehed aeg-ajalt jälgisid mind, sosistades enda vahel. Kui olin lamavate kehade vahel jalutades jõudnud meeste juurde, eraldus üks neist ja nimetas minu nime. See tuli täiesti ootamatult, sest mehed olid täiesti tundmatud. Oleme Viljandi ratsapolgust, seletas sõdur ja mäletame teid hästi, kui käisite staabis. Jälleenägemise rõõm oli muidugi suur. Kui mees oli jutustanud kõik oma uudised, teatas ta suure saladuskatte all, et ratsaväelased on uuesti kokku kogunenud Hagudi jaama juurde ja et ka nemad on teel sinna. Saadud informatsiooni põhjal muutsin oma sõidu sihi ja otsustasin Viljandi asemel sõita Hagudisse meeste juurde, kes olid Viljandis ka nende ridade kirjutaja kaitseks välja astunud. Pealegi tundsin enese olevat kohustatud olla ratsapolgu juures, kuna Viljandis olles tuli kaasa töötada ta majandusliku heaolu korraldamisel.

Teel Hagudi jaamast Purila ja Maidla mõisa poole olin ma vist ainus erariides jalakäija. Kõik teised rongilt tulnud olid vormis. Mõnigi neist uhkeldas husaarimundris, mis paistis laiasineli lahtiste hõlmade vahele. Hoolimata kõvast pakasest osutus see jalutuskäik lumisel teel meeltilendavaks elamuseks, kuna rongis oli nii

mõndagi kuulnud enamlaste vägivallategudest nii maal kui ka linnades. Tundes end lindpriina, milleks olin kuulutatud juba Viljandis, tundsin suurt igatsust oma saatuskaaslaste järele. Jõudes mõisa, kus asus osa ratsapolgust, oli meeleliigutus suur, kui kohtasin sünges härrastemajas rittm. Jonsoni ja Stolzeni, kelledele näis jälleägemine ka rõõmu tekitavat. Tuju oli meestel hea, igatahes parem kui olukord, millesse nad end asetanud, seda eeldas. Olin vastu võetud ratsapolgu perre ja seega sidunud oma saatuse nendega. Rittm. Jonson, küllalislahkena nagu ikka, ruttas mind võõrustama kõigea, mida tal oli paremat. Keset tuba asuvale puupakule pandi pada, mille põhjal oli mulgikapsaste riismeid. Nägin kohe, et ka ohvitserkond ei võinud endale uhkust lubada.

Tutvudes olukorraga selgus, et pärast Viljandist põgenemist oli Eesti diviisi ülem polk. Laidoner andnud rittm. Stolzenile käsu ratsaväge uuesti formeerida väljaspool Tallinnat. Uueks asukohaks valiti Hagudi jaama ümbrus, Purila, Hagudi, Maidla ja Saare mõisad. Viljandist oli täies korras pääsenud põgenema ainult see salk, kes asus V.-Võidu mõisas ja kes saabus kohale rittm. Jonsoni juhatusel sõjariistus ja hobustega. Neid oli kokku umbes 50 meest. Teised tulid aga ilma sõjariistadeta ja hobusteta. Seega tuli hakata polku uuesti ot-sast peale formeerima.

Esimeseks mureks oli polgu juhtidel hobuste hankimine, sest ratsamees ei ole hobuseta ratsamees. Mäletavasti varastati esimesed hobused vist vene piirivalvelt, hiljem saadi neid niisama ja toodi ka Tallinnast, Eesti diviisist. Lühikese ajaga saadi kokku umbes 300 hobust. Sõjariistu töid üksikud sõjamehed endaga kaasa, kuid suurem osa, nagu kerged kuulipildujad, püssid ja käsigranaadid toodi Rakverest. Hiljem selgus, et ratsaväelased, kellega kohtusin Tapa jaamas, olid parajasti teel Rakverest relvadega Hagudisse. Kuigi enamlased hoolsasti valvasid, pääsesid nad siiski oma salakaubaga Tallinna peajaamas olevast kontrollist läbi ja jõudsid õnnelikult Hagudisse. Teine suurem saadetis, ligi 600 püssi, sattus siiski Tallinnas enamlaste kätte.

Ratsapolk oli küll peagi varustatud relvadega ja hobustega, kuid meeste ja hobuste toitlustamine oli raskemaks pähkliks. Eesti di-

Meie formeeritud läti väeosade pidulik sissemarss Riiga pärast Landeswehri löömist meie vägede poolt, mil oldi sunnitud Strasdenhofis 3. VII 1919. a. allakirjutatud vaerahulepingu põhjal peatuma Riia-eelsetel Jegeli positsioonidel.

viis püüdis küll hoolitseda ratsapolgu toitlustamise eest, kuid võim oli Eestimaa Täidesaatva Komitee käes, kelle käsutada oli Peeter Suure merekindluse enamline venelastest garnison ja vene madrused. Toiduainete saadetisi ei lastud raudteel edasi ja toidumaterjal tuli hankida kohapeal Eesti diviisi staabilt saadud raha eest. Peagi oli ümbruskond toiduainetest lage. Kui lõpuks enamlased kinni pidasid polgule saadetavad leivatranspordid, oli ratsapolgul nälg silmi ees.

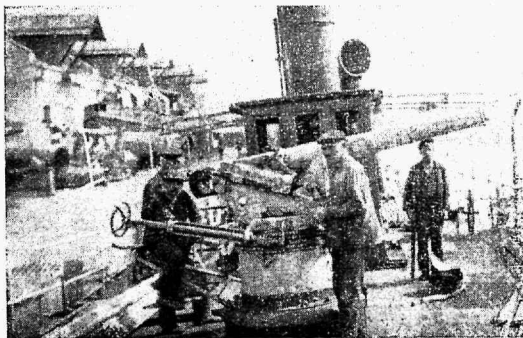
Ratsapolgu ametlik formeerimine Hagudis algas 23. jaanuaril 1918. a. ja polk oli sunnitud minema teist korda laiali 10. veebruaril. Viimane nädal polgu elus oli eriti romantiline, muidugi oli seda ka kogu see ajajärk polgu ajaloos. Võime ette kujutada olukorda, millesse oli end asetanud ratsapolk Hagudisse asumisega. Kogu maal tunnistas enese ainukeseks seadusandliseks võimuks enamline Eestimaa Täidesaatev Komitee Tallinnas. Selle käsutusse kuulusid kõik relvastatud jõud. Maa oli täis demoraliseerunud vene vägesid. Et selles olukorras mõte võis tekkida — hakata looma hoopis teisi sihte taotlemaid sõjaväelisi üksusi, tundub nüüd aastakümnete järele fantastilisena. Ratsapolk oma mentaliteedi poolt ei sobinud üldse tollesse ajajärku ja ka ta olemasolu oli iseenesest seadusevastane. Tolleaegsete mõistete järele oli see mässajate salk, keda oleks tulnud kohelda ka sarnasena. Võib olla oleks Eestimaa Täidesaatev Komitee asunud polgu likvideerimisele ka radikaalsemate abinõudega, kuid meile teadmatuul põhjusil ta seda siiski ei teinud, kuigi seda teha ähvardati.

Ratsapolk, eraldatud muust maailmast, poelnälgides, saatis oma viimased päevad mööda heas tujus ja meeleolus. Kõige lõbusamalt tundis end kuulipildurite eskadron, Jumal teab kust ilmusid nende lauale kanad ja muud maitavad suupisted. Ka metskitse praadi jätkus meestele niikaua kui Ravila ja Purila metsades leidus veel kitsi. Kord kui nende ridade kirju-Tallinnas mõnesuguste ülesannete täitmisel, saatis rittm. Stolzen oma naisele ka tüki metskitse praadi.

Üheks kaunimaks mälestuseks tollest ajast oli esimene ratsapolgu pidu Maidla mõisas, kus mehed vihtusid tantsida varahommikuni. Stolzen mängis viiulil kurbi viise. See eriline olukord, milles elati, lõi ka erilise meeleolu, sest keegi ei teadnud, mis homme päev toob. Samal ajal kui ball oli täies hoos, hulkusid teedel valvurid, et pidutsejaid ei tabaks ootamata kallaletung vastaste poolt.

Peole oli kogunenud ka rohkesti rahvast ümbruskonnast, nii sõpru kui ka vaenlasi, ning ka enamliste kihutajaid. Eriti vaenuliselt suhtusid polgusse ümbruskonna mõisate moonamehed ja tööliiskond, kes olid Anvelti meeste poolt punaseks köetud. Pidulöödus siiki vahejuhtumisteta ning kogu koosseis tundis end olema ühise perena. Ei tehtud vahet ohvitseri ega sõduri vahel, vaid seltsimehelik olek valitses seinast seinani.

Selle esimese ratsapolgu peole järgnes veel rida täis ärevaid päivi. Kuna mehi ei saanud korralikult toita ning puudus ka vajalik varustus, kui oleks tekkinud vajadus end kaitsta, siis langes ka meeste meeleolu. Püssipadruneid oli vähe, kuulipildujate varustus puudus pea üleüldse, käsigranaate oli ainult mõni üksik ja see oli ka kõik. Ajaviiteks prooviti uusi käsigranaate ning demonstreeriti nende lõhkevõimet uudishimulikkudele kohalikkudele punastele. Kergetele kuulipildujatele ei saanud laske-

Landeswehri käest Väina jõesuus meie poolt ära võetud puksiirlaev „O“, mis ümbernimetati „Mee-me'ks“ ja kasutamisele võeti suurtükilaevana.

moona puudusel häält sisse teha, kuigi need näisid ratsaväelastele eriti sobivateks relvadeks.

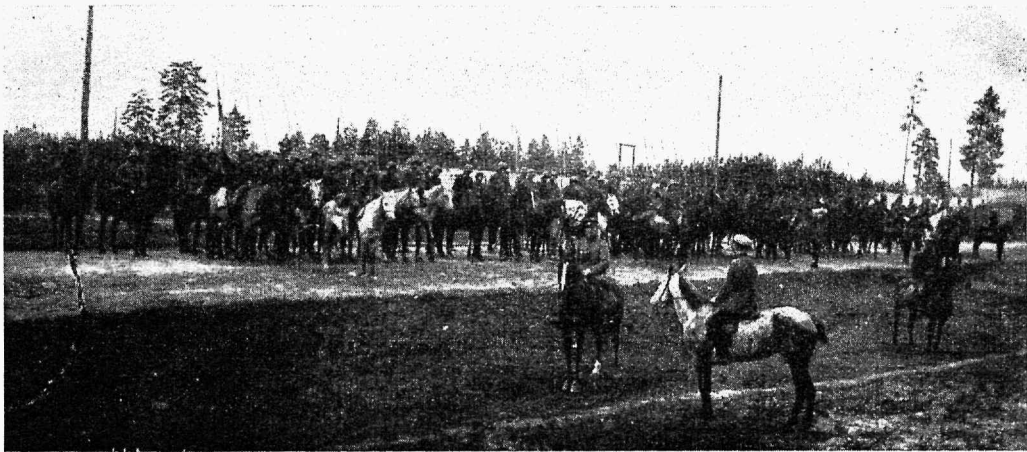
Kui ratsapolk oli lõpuks välisilmast täiesti ära lõigatud, siis hakkas juhtkond sõdureid ette valmistama lahkumiseks. Kuna tol ajal kombe kohaselt sõduritega nõu peeti ka väcosasse puutuvates küsimustes, siis kutsuti kokku sõdurite koosolekud eskadronide kaupa ja tehti teatavaks polgu kriitiline seisukord. See oli ka täiesti loomulik, sest polk koosnes ainult vabatahtlikkudest meestest, kes olid sunduseta enda peale võtnud sõjaväeteenistuse raskused ja riisiko. Meeleldi sõjariistu keegi maha panna ei tahtnud. Et aga oli juba otsus tehtud polgu laiali minekuks, siis leiti see ka kõige mõistlikumaks, sest end hävitada või vangi võtta lasta, sel ei olnud mõtet.

Pärast laialimineku otsuse teada saamist, hakkasid mehed mööda maad laiali valguma, kaasa võttes ka omad sõjariistad ja isegi hobused. See, mida kaasa võtta ei saadud, loobiti jõkke või hävitati. Kui Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täidesaatev Komitee hiljem kohale jõudis, et „valgekaartlastelt“ sõjariistu ära võtta ja neid vangistada, siis leiti tühjad mõisad ees ja mõnisada jaapani püssitääki, mis olid enamlaste narrimiseks maha jäetud.

Ratsapolk ei läinud laiali mitte jäädavalt, vaid mehed lasti koju ajutiselt olude muutumiseni. Sõdurid varustati vastavate tunnistustega ja nad kohustusid kogunema esimesel kutsel koos kaasavõetud varustusega. Kõik läksid laiali selles kindlas lootuses, et uus jälleägemise silmapilk ei ole kaugel.

Kuna ratsapolgu asukohad olid juba enamlaste poolt võetud valve alla, siis laialimineku! pidi iga mees valima ise tee ja viisi. Osa mehi kadus ööpimeduse varjul, kes jala ja kes ratsa. Muret tekitas kuulipildujate evakueerimine, kuid ka siin leiti soodne lahendus. Leitn. Palitser võttis kaasa osa oma kuulipildujatekomando meestest ja viis oma „Maksimid“ rege-dega Narva taha. Tal tuli läbistada peaaegu kogu Põhja-Eesti, mis tol ajal kubises bolševiseerunud väesalkadest. Ära võites teel kõiki raskusi, jõudis ta õnnelikult kohale.

Kahe kergekuulipilduja redusse toimetamine tehti ülesandeks nende ridade kirjutajale. Kuna raudteega oli võimata kuulipildujaid mõnesse kaugemasse maanurka toimetada, siis otsustsime seda teha hobusega. Ratsaväelaste hulgast valisin endale kaks husaari, kes olid pärit Võrumaalt ja kes olid nõus kaasa tegema hädaohtliku salakaubaveo Põhja-Eesti Lõuna-Eestisse, sest paremat peidupaika kuulipildujaille ma ei teadnud mujal leida kui oma isatalus Pühajärvel, Tartumaal. Tol ajal valitses kõva

Tallinna Üksiku Eskadroni ja 5. jalaväepolgu ratsakomando Landeswehri sõja ajal Rodenpoisis (Ropažis), juuli algul 1919. a.

külm ja sõita oli meil hobusega üle 200 kilomeetri. Et kogu maal oli juba võim enamlaste käes, siis ei saanud meie arvestada teel pikemate peatustega, vaid pidime selle maa maha sõitma võimalikult kiiresti ja kõrvalisi teid mööda. Hobune oli meil omast käest, kuid meil puudusid regi ja hobuseriistad. Kellele viimased kuulusid, seda kahjuks ei tea, sest mu kaaslastel olid nad kusagilt „rekvireerinud“. Veoloomaks olid nad valinud jässaka tugeva Siberi hobuse. Tänu selle looma vastupidavusele sõitsimegi maha umbes 240 kilomeetrit tuisus ja pakases kolme öö-päevaga. Ainult jõudes Arula mägedesse, väsis hobune ja meestel tuli poole kehani sumada lumes, kuna paar päeva kestnud lumetuisk oli matnud kõik orud ja mäeveerud. Teel Hagudist Pühajärvele oli võimalus peatuda kahel korral. Ühes tundmatus talus Pilistveres, kus meid koheldi umbusklikult ning teine kord Rannus köster-kooliõpetaja härra Kompuse juures, kus saime väga lahke vastuvõtu osaliseks. Meie teekond oleks peaaegu lõppenud Paides. Seda läbistades, oli seal käimas suurem miiting, kus kõnelejatena esinesid tuntud Viljandi enamlased. Ka oli linn täis enamlisi sõdureid. Igaks juhuks olid meil valmis reel õlgedes käsigranaadid ja püssid, sest vangistamise puhul ei oleks meile siiski armu antud. Õnneks peasesime siiski linnast läbi häirimata.

Minu kaaslastel puhkasid Koljakul poolteist päeva ja jätkasid siis teekonda Võrumaa suunas, kuhu nad olid õnnelikult jõudnud, nagu hiljem kuulsin. Mõlemad teenisid Vabadussõja ajal ratsapolgus ja on osutunud väga tublideks sõduritkes, ainult ma ei mäleta enam nende nimesid. Ratsapolgu kuulipildujate saatust oli järgmine: koos isaga matsime nad rehe põranda alla, kus nad lebasid kuni okupatsiooni vägede lahkumiseni. Kuna ma ise siis ei viibi-

nud Eestis, ei sattunud need kuulipildujad tagasi ratsapolku, vaid nad olid antud Tartus formeeritavatele väeosadele. Kuulipildujad pidid saama saatustlikuks minu kodustele. Kuigi nende peitmine sündis suure saladuse katte all ja suure ettevaatusega, ometi olime ühe kuulipilduja pära unustanud maha rehe põrandale. Sügisel rehepeksu ajal leiti see põrandalt haganate hulgas ja siis läks lahti kõmu, et Koljakul on mingisugune sõjariistade ladu. Kui enamlased Otepää vallutasid, pandi minu isatalus toime põhjalik läbiotsimine, kuid midagi ei leitud. Isa pääses õigel ajal põgenema. Teised 2—3 kohalikku taluperemeest, kes samal ajal vangistati, hukati hiljem metsikul kombel Sangaste mõisa keldris.

Eesti ratsaväe sünnipäevist on möödunud nüüd üle 21 aasta.

Meeletuletades polgu formeerimist Viljandis, ta laialiajamist seal, uuesti kogunemist Hagudisse ning seal laialiminekut, peab imetlema seda visadust ja ühtlasi ka julgust, millega polgu olemasolu õigust püüdsid maksmata panna kõik, sõdurist juhtivate jõududen.

Ratsaväelaste enesetunne oli väga tugevasti riivatud toleaege „Gleichschaltungiga“ Vene armees. Ratsavägi oli alati olnud aristokraatseks väeosaks ja nähe, et neid ühesarnasteks tehakse teiste väeliikidega, tekitas ka lihtsõdurites kibedust. See oli ka nähtavasti üks tõukejõududest, mis Eesti ratsaväelasi koos hoidis. Muidugi oli kogunud ratsapolgu ümber aktiivsem rahvuslikult mõtlej element, kes ei hoolinud hädaohust, vaid oli valmis ka sõjariistade kaitsma rahva tõelisi püüdeid võõra vägivalla ja ka omade väärpüüete vastu.

Eesti ratsaväe sünd oli sama uljas, nagu ta hilisem tegevus Vabadussõjas. Nood romantilised päevad Hagudis ei unune niipea.

Lahing Golubova-Gora kaitsele

19. aug. 1919.

Kapten P. Kangro.

Augusti teisel poolel algasid punased ägedaid kallaletungu meie Ostrovi suunas teotsevaile ühikuile. Nii jätkasid vaenlase 22., 72. ja 99. jal. polk ning 92. ja 93. polgu osad pealetungi 19. augustil Sakala Partisanide Pataljoni ja Katšanovi Vabatahtlike Pataljoni seisukohtadele tugeva suurtükitle toetusel.

Lahinguid löödi Untina—Djatnova—Golubova—Gora—Drozdova—Budrova küla piirkonnas. Nende lahingute tulemusist teatas 19. augustil kell 23.54 pataljoniülema brigaadi staapi:

„Teatan, et vaenlane algas kell 18.00 uut pealetungi Katleši—Untina ja Djatnova peale, Nekendovast—Kubanova peale, Drozdovast—Postubino ja Golubova-Gora peale. Tähtendatud kohad on täiesti ümber haaratud. Vihane võitlus käimas. Seisukord õige tõsine. Alkapten Oidermann“.

Pärast mitu päeva kestnud vihaste lahingute järele olid Sakala partisanid ja Katšanovi vabatahtlikud sunnitud taanduma vaenlase arvuliselt suure ülekaalu tõttu uutele positsioonidele Stukolova—Sorokina—Lugi jonele.

Lahinguist Golubova-Gora kaitsele annab Sakala Partisanide Pataljoni 3. roodu ülema al-ltn. A. Laatsarus väga kujuka ülevaate alljärgnevas kirjelduses.

19. augusti varahommikul vahetas 4. rood Lipenzova mõisas asuva 3. roodu ja asus seal-

seile seisukohtadele. 3. rood sai käsu asuda Golubova-Gora positsioonile.

Kella viieks sain roodu Stukolovas, staabi juures, kokku koguda; siin söime, puhkasime vähe ja lonkisime jälle edasi. Tee äärde, telliskivivabrikusse (umbes 1 km Golubovast) jätsin terve vööri, ainult ühe padrunikoormaga küüdimehe võtsin Golubovasse kaasa.

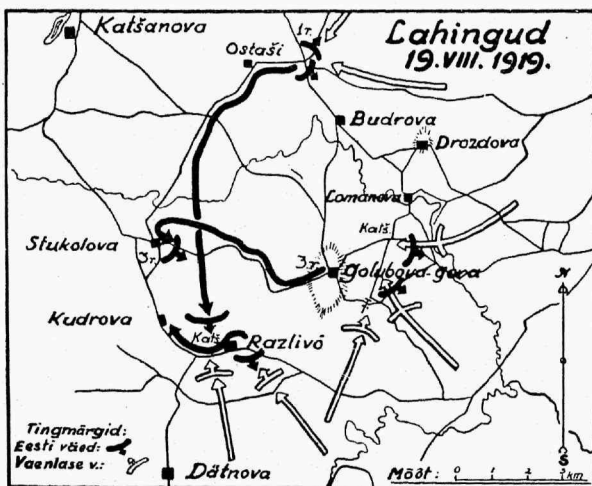
Golubova küla asetses kõrge ja järsu mäe otsas, ümberringi olid umbes ühe km ulatuses lagedad põllud ja heinamaad, ainult frontid vasemal tiival tuli tiheda, noore männimetsa riba just küla alla ja paremal pool heinamaal kasvavad mõned pöösad. Ainult kaks teed käis külast välja: üks punaste poole paremal küljel ja teine — telliskivivabriku juurde. Nii oli Golubova mägi meile kaunis heaks seisukohaks, veel paremaks aga oleks olnud ta punaseile.

Golubovas oli juba Katšanovi 3. rood sees. Katšanovlastele andsin vasaku tiiva ja oma roodu rühmadele näitasin seisukohad paremal tiival.

Kui mehed olid juba natuke puhanud, ajasin nad kaitsekraave kaevama ja kavatsesin teha ka kaks blindaaži. Töö edenes kaunis visalt, sest et maapind oli savine ja kuivanud nii kõvaks, et sellest sai ainult rauakangidega jagu. Lõunaajaks olid kaitsekraavid põlvesügavused ja ka blindaažide augud valmis.

Peale lõunasööki läksin välja hulkuma. Parajasti kui läksin II rühma juurest mööda, jõid mehed murul pikutades kohvi ja kutsusid ka mind kohvile. Lasksingi endale valada ühe kruusitäie. Kohvi oli liiga palav, sellepärast panin kruusi murule maha jahtuma.

Ei saanud veel kohvi jahtuda, kui vahisõdur teatas, et paremale poole heinamaale tulevat eelolevast metsast välja punaste ahelik. Jätsin kohvi joomata — käskisin roodu lahinguvälis seada ning läksin kaevikute juurde asja järele vaatama. Tulid ka „verevad“ hanereas metsast ja liikusid umbes 2,5—3 km kaugusele kivilöövi poole. Nähtavasti oli neil nõu meie külje peale või koguni seljataha marssida. Kiikri abil võis ka märgata, et aheliku eesotsas juba tassitakse Maksim-kuulipildujat. Nii siis oli punaseil nõu meid „haneks püüda“: kau-

gemalt ringi minna ja meie taandumistee ära lõigata, et meid siis hiljem teel maha noddida. Sellest võis ka otsustada, et nad hakkavad suuremate jõududega peale tungima ja kindlal arvamisel on, et löövad meid Golubovast välja. Muidu ei oleks nad juba enne lahingu algust meie taandumise eest hoolitsenud.

Käskisin asuda kõigil meestel kaevikuisse, juhataasin sihtraua kõrguse kätte ja avasime punaste peale tule, et nende liikumist takistada. Meie „Maksi“ või kuidas teda poisid nimetasid — „Matsi’le“, andsin käsu punaste kuulipildujat kõrvetada. „Liisu“ (ehk „Levis“) pidi punaste metsast väljatulekut takistama. Saatsin ka vene roodu ülemale seisukorra üle teate ja käskisin teda hoolega valvata vasakut tiiba ja rinnet — võis oodata punaste tegevust ka neis suundades.

meie küla pommitama. Tuli vahetpidamata vaheldumisi šrapnelle ja granaate. Kuulid meile häda ei teinud, vaid kukkusid ikka natuke maad meie seljataha külasse, purustades maju ja pildudes üles maad ning puid.

Punaste kuulipildujat tassivad mehed said kõik surma, kuid kohe võtsid järelejäänud uued mehed kuulipilduja ja viisid seda edasi. Nii sai tunniajalise plöksutamisega hulk punaseid haavata ja surma; kohati jäi nende ahelik õige hõredaks, kuid siiski liikusid nad edasi ja metsast üha järeletulevad punased täitsid aheliku.

Kui nende aheliku ots ühes kuulipildujaga oli jõudnud telliskivivabrikule umbes ühe versta kaugusele, siis hakkasid punased tuld andma meie küla ja ka telliskivivabriku pihta, kus seisis meie voor, rms. Nigoli juhatusel. Püssituli ei teinud voorile viga, sest see asetseis mäe taga

6. jalaväepolgu osi positsioonil Pihkva taga, Porhovi sihis, suvel 1919. a.

Läks lahti minu armsaim muusika. Enese seadsin puuriida otsa, nii et võisin tähele panna punaste liikumist, meie kuulide mõju ja silmitseda ka oma mehi, kuidas end keegi lahingus ülal peab, aga et ühtlasi oleksin ka ise vaenlase kuulide eest varjatud. Minu imestuseks punased nagu ei pannudki meid ega meie kuule tähele: nad ei otsinud varju kuulide eest, ei kiirustanud oma käiku ega lasknud meie peale. Hakkasin juba arvama, et tarvis on sihtrauda muuta, kuid peagi märkasid punaste seas haavatuid — tähendab meie kuulid ikka tabavad neid — aga mis pagana punased need on, et nad on nii häbemata julged ja külmaverelised. Kas on nad kõik ninad kokaiini täis tõmmanud või on siin mõni „marukommunistide“ väeosa meie vastas? Igatahes midagi iseäralikku.

Varsti hakkas ka meil ilm palavamaks minema: punased hakkasid 6-tollistest suurtükkidest

varjatult — siiski hakkasin kartma voori pärast — kahtlesin, kas Nigol märkab vooriga õigel ajal ära sõita.

Ka meil siin külas läks päris lõbu lahti: punaste ahelik paremalt poolt hakkas meile tuld andes ligemale nihkuma ja ka vene roodu poolt küljest hakkasid punased peale tungima — nii siis kahest küljest koondusid punased külale lähemale, vaatamata sellele, et meie sõdurid endid mehiseilt ülal pidasid — ilma suurema ärevuse ja hirmuta paugutati, nii et püssid hakkasid kuumuse tõttu meeste käsi kõrvetama. „Liisu“ läks varsti rikki; selle saatsime voori juurde parandusele. Mehed olid meil seniajani kõik puutumata, kuid siiski olid punased meile tekitanud suure kahju: külas seisev padrunivaner, kus olid veel mõned tsingid padroneid tagavaraks, lõhuti suurtükikuulist ja visati laiali, nii et kusagilt enam padroneid ei saanud. Meeste

Kuulipilduja-mägi Riia-eelsel positsioonil Hollershofoi mõisa juures pärast vallutamist meie vägede poolt Landeswehri sõjas 1. juulil 1919. a.

käest lõppesid need peagi ja siis olime jännis. Saatsin väikese Variku, kes hea jooksa oli, kivilöövi padroneid tooma; seniks võtsin mõne tsingitäie Katšanovi roodult — ka neil polnud suuremat tagavara.

See lahing meenutas juba Vene-Saksa sõja-aegseid lahinguid: punaste ahelik oli jõudnud juba meile kaunis ligidale ja andis hoolega tuld. Olgu küll, et nende tuli polnud just korralik ja tabav — lärmi tegi see siiski. Meie mehed laadisid püsse ja lasksid vahetpidamata; mõned meestest läksid juba närviliseks ja töötasid püssiga masinlikult — sihtimata.

Neljast 6-tollilisest suurtükist saadeti meile granaate ja šrapnelle, nii et paukude vahest ei saanud arugi: alatasa vingusid ja vuhisesid õhus killud, mulla- ja kivitükid ning lõhutud majade palgid ja lauad. Tuult ei olnud, sellepärast täitis paks püssirohusuits küla.

Varsti sain teate, et Katšanovi pataljoni 4. rood tulevat meist paremalt poolt punaste seljataha, et meid aidata. Oli ka varsti paremal pool punaste tiiva taga laskmist kuulda ja hakkas ka meid piirav punaste ahelik tagasi liikuma; kuid juba minuti 10 järele vaikus 4. roodu tuli ja punased ronisid uuesti oma endisele kohale. Katšanovlaste kuulipildujatekomando ülem ltn. Otrõganev küsis telefoni teel järele, mis rood teeb. Sain teate, et punased olevat katšanovlaste 4. roodu seljataga Trumaleva ligidal, 4. rood taganevat praegu oma seisukohalt Kudrova mõisa.

Noo see on alles supp, mida susigi ära ei helbi! Meie parem külg jäetakse päris lahti: piiraku punased meid kas või ümber, ja kuidas on lugu vasakul pool — see on ka teadmata — seal on ka kuuldavasti lahingud käimas. Punaseid võime siin nottida küllalt, kui Varik padrunikoormaga siia jõuab, aga lugu võib pärastpoole siiski soolaseks minna, kui punased võtavad meie taganemistee oma tule alla, siis kaotan taandumisel hulga mehi — ja taanduma peame

emeti ükskord, kui meie tiivad meie vägede poolt lahti jäetakse.

Ikka veel supile soola juurde! Paremalt tiivalt toodi teade, et Variku padrunikoorma eest on suurtükikuul tapnud poole tee kohal hobuse ja Varik ühes küüdimehega plaganud ära taha-poolse metsa, tähendab: oleme padroneist ilma — on neid veel mõnel mõnikümne tükki, kuulipildujal ka paar linti täis, aga kauaks seda jätkub. Ja punased tulevad varsti rinnutsi kokku.

Mis sa nüüd tahad teha! Saatsin rühmalemele teate, et antaks veel punaseile tuld, kuni igal mehel jääb järele ainult viis padrunit, siis taganeda üle soo vasakule poole. Tee oli juba täiesti punaste tule all.

Läksin meie roodude juurde, et järele vaadata, kuidas neil siis lugu padrunitega on. Läbi ühe õunaäia minerkul kukkus minust sammu 10 kaugusele suurtükikuul. Silmapilk lasksin end pikali maha, hoidsin näo vastu maad ja katsin pea kätega, et vähendada põrutuse mõju. Haavamist ma ei kartnud, teadsin, et nii läheda maa peal killud üle lähevad. Kohe kõlas pauk.

Tundsin, et mind visati maad mööda edasi. Kohe tõusin aga püsti. Liikmed olid kõik terved, kuid pea valutas, kõrvades kumises, nagu oleks minu ümber löödud tuhandet trummi ja ilm näis kõik olevat kollane. Ei saanud aru, kus olen või kuhupoole pean minema. Jäin silmapilguks õunapuu najale toetudes seisma, hoides käsi kõrvade ees ja püüdes koguda oma mõtteid. Järsku valdas mind mõõtmatu hirm: mul tuli meelde, et olin roodule andnud eelkäsu taganemiseks, ja iga silmapilk võisid mehed ära minna. Mind nad siit ei leia, et kaasa viia, ja ise olen niisuguses seisukorras, et ilma teiste abita kaugele ei saa — tulevad punased ja võtavad vangi. Ja ongi käes see — mida olen kartnud kogu sõja ajal kõige rohkem, midagi hullemat ei osanud ma endale ette kujutada. Avasin kinnipigistatud silmad ja võtsin käed kõrvade eest. Kuulsin, kuidas ümberringi lõhkesid granaadid ja vingusid minust mööda killud ja püssikuulid. Kusagil ligidal podises kuulipilduja ja püsside laskmine kuuldus ümberringi. Võimatu oli selles põrgumüras aru saada, kuspool ja mis on. Silmad hakkasid natuke ümbrust seletama ja peagi nägin enda lähedal maja. Jooksin sinna poole, nagu oleks mul 70 kuradit kannul. Maja varjul olin vähemalt mõnede püssikuulide eest kaitstud. Siit paistsid ka ühed kaevikud. Sain aru, et seal sees oli vene rood; mehed lasid palavikulise kiirusega. Kaevikut tuli paar meest jookstes minust mööda. Pidasin ühe kinni ja küsisin, kus nende rooduülem on. Ta näitas käega ühe kaevikute juures oleva küüni poole ja tema huulte liikumise järele võis otsustada, et ta midagi ütles, millest ma aga midagi ei kuulnud ja veel vähem aru sain.

Mees jooksis kohe jälle minema ja mina läksin küüni, kuhupoole sõdur oli käega näidanud. Küün oli tühi ja selle seina all oli avaus, mis kaevikusse viis. Avausel istus üks sõdur, hoides käes üht tšingitait padruneid. Küsisin sellelt rooduülemalt — ka tema vastust ei kuulnud ma — hirmuga sain aru, et minu kõrvakuulmine on nõrkenud hiljuti saadud põrutuse mõjul. Istusin maha sõduri juurde ja käskisin teda minu kõrva juures kõvasti oma vastust korrata. Nüüd sain aru, et tema rooduülemat ei teadvat. Minu küsimise peale, kui palju neil padruneid on, vastas tema, et tagavara rohkem pole kui need, mis temal käes on. Nii-sugust kohutavat teadet saades otsustasin kohe taanduda. Läksin küünist välja, et roodule käsku saata. Siin juhtus mulle ka kuulipildujatemees Saar kätte; selle saatsin roodule käsku viima. Juhtusin ka ltn. Otrõganev'iga kokku ja teatasin, et peame taanduma. Tema andis ka oma roodule käsu taanduda. Ltn. Otrõganev läks oma hobust otsima ja mina läksin küla äärde, et seal roodud kokku koguda ja taganemiseks teed juhatada. Roodud tulid ka kohe. Šlihtin ratsutas oma „Kommunistiga“ ringi: hobune oli suure kära ja segaduse tõttu peruks läinud. Laskime kohe jalga mäest alla soo poole. Punased karjusid juba teises külaääres „hurraa“, mis tähendas, et nad külla sisse tulid. Nad andsid meile suurtükkidega tuld järele. Ühest pommist sai põrutada mitu meest, iseäranis raskesti venelane Sergejev — üks vahvamaid minu roodu meestest. Ta lendas õhku ja visati teise kohta. Käskisin teisi sõdureid ta kaasa võtta. Läksime läbi soo ja metsa Stukolova poole välja. Parem pool mäe otsas plagistas laskmist üks rood; sain teada, et see on Vastisson oma rooduga. Olin jäänud nii nõrgaks, et vaevalt suutsin kõnida — mehed toetasid ja aitasid mind.

Stukolovas teatasin seisukorrast ltn. Hollan-

Üliõpilasi Vabadussõjas soomusrongidel.
 Vasakult paremale: Karl Kurvits (langes Vabadussõjas),
 Armin Rõgo, Eduard Kurvits.

dile, kes tol ajal juhatas pataljoni. Tema käskis mind Stukolova külas seisukohad võtta ja asetada ka teised meie roodud sellele liinile.

ÕIENDUS.

„Vab. Tähistel“ nr. 4/5 — 1939. a., lhk. 150 artiklis „N. - Venes pantvange otsimas“ avaldatud mälestused kuuluvad Joh. Schulbach'ile ja mitte E. Toome'le, nagu eksikombel märgitud. Toimetus.

Volvo *veoautod*

B. M. W.

&
Graham *õiduaudod*

Esindaja

Leho Taos
Tallinn, V. Kerja 12. Telefon: 412-00 ja 413-00

Kunstlike kehaliikmete tööstus

Karl Reni

Tartus, Ülikooli tän. 48.
Telefon 39-14.

Oma tööstuses valmis-
tan igasugu kunstlikke
kehaliikmeid.

Teritan igasugu tera-
ja arstiriistu ja nikel-
dan metallesemeid.

**RIIKLIK SEERUMI-
INSTITUUT**

TARTUS, TÄHTVERE RIIGIMÕISAS.
TELEFON 41-07, POSTKAST 109.

Kaitske lapsi difteeria vastu

**difteeria-
anatoksiiniga**

Nahatööstuse A- S. „E. M. Usvansky & Pojad“

Tartus, telefon 21-22.

Müügi osakonnad;

Tallinnas,

Veneturg 3.
Telef. 304-49.

Petseris,

Kauba Read 17.
Telefon. 1-23.

Aktiiaselts A. Le Coq

Pilsen – pehme heleõlu

Gladiaator – kange heleõlu

Tõmmu Hiid – tume kangeõlu

Inglis porter – eriliiki kangeõlu

Jürijook – sidrunhappejook

Sooda – sidrunhappejook

Kreuzina – tervisvesi

Selters – mineraaljook

Mahlajoogid – loomulikest mahladest

DENICOTEA

PITS-FILTER

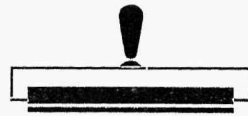
KAITSEB TEIE KOPSU,
KURKU JA HAMBAD

A.S. PROV. JULIUS LILL

Karastusjookide tehas

J. NIRK

Tartus, Pikk tänav 14
telefon 23-34

AKTSIASELTS

ÜHISELU TRÜKIKODA

TALLINNAS, PIKK 42, TEL. 442-04 JA 476-73

Valmistab maitsekalt ja parajate hindadega
igasuguseid trükitöid

Telefonilised tellimised täidetakse täpselt
Laos valmis vallavalitsuste ja vallakohtute
kantseleiraamatud, plangid, võlakirjad jne.
Töö korralikkusele pannakse erilist rõhku

RAAMATUTRÜKK
ROTATSIOONTRÜKK
NOODITRÜKK
RAAMATUKÖITMINE

Hotell-Restoran

“EUROPA”

Tallinn, Viru tänav nr. 24

E. JAKOBSON

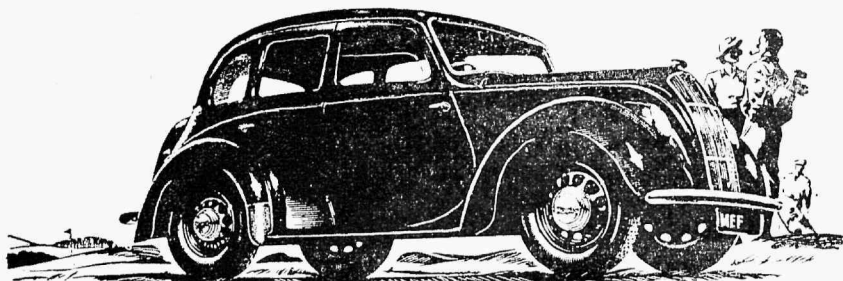
KASTITÖÖSTUS

Tallinn, Jahu tän. 12. • Telef. 414-90.

HALMA

SAUN

reed. 11-11
laup.

MORRIS

MORRIS viimistlemisel on MORRIS MOTORS LTD moodsa auto-tehnika arengust kasutanud kõiki neid uuendusi, mida õigustavad ainult aastapikkused praktilised katsed sõidukilomeetrite suurendamiseks maksimumini ja oma klassis ökonoomseima ja väarikama sõiduki loomist tänapäeva autoturul.

Pearõhk on pandud just ökonoomsusele, mis on viidud ka imestustäratava tasemeni, kahjustamata sealjuures vähimalgi määral sõiduki üldomadusi.

AINUESINDAJA: J. P U H K & P O J A D

Nõudke eribroshüüre.

A-S.

EESTI PHILIPS

Tallinn, Lai 1.

N. V. Gloeilampenfabrieken Holland (Eindhoven) esindus pakub tunnustatud kvaliteedis ja suures valikus:

Raadio saate- ja vastuvõtjaamu.

Raadiolampe ja raadioosi.

Elektri hõõgniitlampe igaks otstarbeks.

Õhukaitse lampe välis- ja sisevalgustuseks.

Elavhõbe- ja naatriumlampe.

Keevitusseadeid ja elektroode.

Valgustusseadeid. Kinoseadeid ja osi.

Helivõimendajaid ja osi. Õgvendajaid.

Mõõtinstrumente.

K.Ü. „Ehituskivi“

TALLINN, VÄIKE KARJA TÄNAV 12-1
TELEFONID: 421-90, 455-30

Müüb:

EHITUSTELLISKIVE
SILIKAATKIVE
KATUSEKIVE
PÕLLUTORUSID

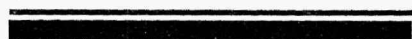
EHITUSE FIRMA

REINHOLD TREUBECK

&

VIKTOR TRETJAKEVITŠ

T A L L I N N

*Eesti Paberi Aktsia Selts,
Tallinn.*

O. KILGÅS

Kõikjal,

KUS KA VIIBITE,
OLGU TEIE LAHUTA-
MATUKS KAASLASEKS

„PÄEVALEHT“

„LASTE RÕÕM“

ON AINULAADNE
LASTE AJAKIRI

MITMEKESIST

KIRJANDUST

P A K U V A D

„PÄEVALEHE“ RAAMATUKPL.

TALLINN. S. KARJA 23. • PIKK 2.

A-S.
„EESTI-AGA“
TALLINN

Juhatus: Vene tän. 11-a, kõnetr. 441-33

Vabrikud: Põhja tän. 5, kõnetr. 439-98

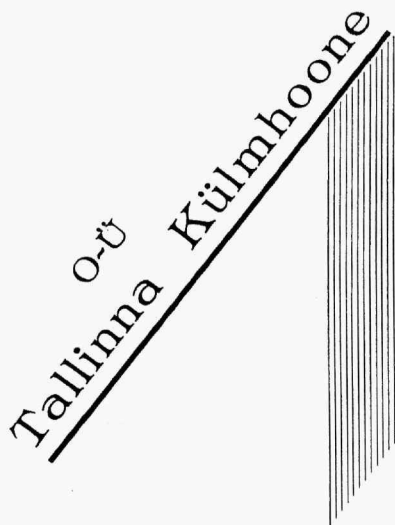
Atsetüleengaasi- ja hapnikutööstus

Autogeenilise keevitamise seadete ja materjalide müük.
Elektri-keevitamise elektrodide ja agregaatide müük.

Keevitamise kool.

Enne kui omandate keevitamise sisseseade, pöörake suusõnaliselt või kirjateel meie poole, meilt saate õiglase ja asjatundliku juhatuse.

O-Ü
Tallinna Külmoone

Reserveeritud

A-S.
NORMA

Litograafia ja plekistantsimise
tööstus

Tallinn, Narva mnt. 19, telefon 306-40

**Plekist:
Pakendid, karbid ja
litograafilised sildid**

Raadioringhäälingu maksukaart
(maksu tasumiseks postmarkidega).

Tallinn postkontori raadioabonent nr. 24615.
Abonentide nimi ja aadress: *Jaak Kiviruum*
Tallinn, Paemurru tän. 96, k. 12.
Vastuvõtte-aadme aukoht: *elukodecis.*
Vastuvõtte-aadme süsteem maksuligi järgi (vastav alla kriipsutada):
~~elektronp.~~ ~~pitareiat.~~ ~~juurevõttep.~~ ~~juurevõttep. ja heli- ja muusikavõttep.~~
~~juurevõttep. ja heli- ja muusikavõttep.~~ ~~juurevõttep. ja heli- ja muusikavõttep.~~ ~~juurevõttep. ja heli- ja muusikavõttep.~~
Mis aja eest käesoleva kaardiga maksu tasutakse:
1. *jaanuar* 1939 a. kuni 1. *juuli* 1939
Vastuvõtte-aadme kasutamiseks Läti- ja Eesti Lõuna- ja Kesk-Eesti kaardi kasutajad peavad maksu tasumise tähtaegi maksma postmarkide ja kaart maksu tasumise tähtaegi alla loetlusesse postitama. Kui kõik märgid ei mahu kaardile, siis võib kaardile kleepida kahte ja ühe marke Lõuna- ja Kesk-Eesti kaardidest.

Kas teie teate,

et Eesti raadioabonentidel on kasutada maailmas ainulaadne soodustus raadiomaksu tasumiseks?

Kui Teile teeb raadiomaksu korraga tasumine raskusi, siis küsige endale postiasutusest pildil kujutatud maksukaart ja kleepige sellele poolaasta jooksul ja vähehaaval Eestis käibelolevaid postmarke kuni järgmisel tähtpäeval tasumisele tuleva summa väärtuseni ning esitage see kaart ühes raadiolooga postiasutusele raadiomaksu tasumiseks.

Eesti Mehaanilise Puutööstuse
Aksia Selts

A. M. Luther

SAADUSTE MÜÜGIKOHAD:

TALLINNAS:

V. Posti 9, tel. 446-16
Pärnu mnt. 69, tel. 482-60

TARTUS:

Ülikooli 2, tel. 7-88

A/S

Jekla

RIIDEKAUPLUSED:

TALLINN, S. KARJA 15, PÄRNU 6,
ESTOONIA PST. 11,

HAAPSALU, KURESSAARE, MUSTVEE,
NARVA, PETSERI, PÄRNU,
RAKVERE, VALGA, VILJANDI,
VÖRU

Ilabet ajad mõnuga *Pa-Mu seebivahuga*

A-S. Ephag'i labor. Tallinn

LODIX

kingakreem

SIDOL

metallipuhastusvahend

N I P A

kärbsepuudjad
on parimad.

A-S. Sidol Company,

TALLINN.

Georg Stude

(asut. 1864.)

---

*Martsipaan
Šokolaad
ja kondiitriäri*

Tallinn, Pikk 16. Telef. 442-76.

A.-S. „EESTI REISIBÜROO“

Peakontor: Tallinn, Raekojaplats, Kinga 3,
tel. 433-20

Osakonnad: Tartu, Suurturg 7, tel. 3-72
Pärnu, Kalevi 42, Endla majas, tel. 1-13
Piletikassad: Tallinn Balti jaam, Tartu jaam.
Telegrammide aadress: ERBO Tallinn.

1. Raudteepiletite müük:

- a) kõikidesse kodumaa jaamadesse,
- b) kõikidesse Euroopa suurematesse linnadesse.

2. Laevapiletite müük:

- a) kõikidel kodumaa ja Baltimere liinidel
- b) ookeanipiletid Inglise, Saksa, Poola, Belgia, Prantsuse, Rootsi, Hollandi, Itaalia ja Ameerika liinidel, kõikidesse ulgumere sadamatesse.

3. Õhusõidupiletite müük:

„AERO“, „AEROTRANSPORT“, „DEUTSCHE LUFTHANSA“ ja „LOT“i liinidele. Esindus ja agentuur kõikidest suurematest Euroopa reisibüroodest. Rahavahetus ja valuuta ost turistidelt. Välismaa passide ja viisumite muretsemine. Ringsõidupiletid turistidele terves Euroopas, ka Nõukogude Venemaal. Kohalikkude omnibussiliinide piletid, o-ü. „Mootor“ j. t.

Nõudmised ja arvestused reisude kohta tasuta.

EHITUS A.-S. BETON

Tallinn, Pärnu mnt. nr. 6/40,
telefon nr. 412-83.

teostab igasuguseid
betoon-, raudbetoon-
ja hoonetehitusi, val-
mistab projekte ja
eelarveid.

NOKIA

AUTOREHVID

kindlustavad Teile
liikumise ka suu-
rendatud kiiruse
juures igasugusel
teel ja iga ilmaga.

Laos saadaval alati ainult värsked
autorehve.

S. K. T. A. S. NOKIA's peaesindaja
O. TOMBERG

TALLINN, LAI 5. TELEF. 437-35.

Soovitame soodsalt

UUSI JA PRUUGITUD ESEMEID

Narva mnt. 18, Maneeži tän. 4,
tel. 306-84: tel. 301-23:

moodsat mööblit: valmisrõivaid: ülikon-
riide- ja puhvelkapid, nad, palitud, vihma-
kirjutus- ja söögilauad, mantlid, peakatted,
toolid, voodid, sohvad, jalatsid jne., vaipu (põ-
tugitoolid, peeglid jne.; randa ja voodi), tasku-
õmblus- ja kirjutus- ja käekelli, sporditar-
masinaid, jalgrattaid, beid, binokleid, foto-
grammofone, teemasi- aparaate, kuld- ja
maid jne. jne. hõbeasju jne. jne.

Võetakse esemeid komisjonimüügiks.
Külastage pandimaja kauplusi
Tallinnas!

Võin ütelda seda kinni-
silmi, see on

WHITE HORSE WHISKY

***

V.O.C.B.
V.S.O.P.

COGNAC

Bisquit Dubouché & Co.

Pärnu Ranna-Hotell

Rannapiiestee 2. Kodukeskjaam: tel. 5-72.

Telegrammide aadress: Rannahotel.

70 numbrit kõige moodse komfordiga. Jooksev soe ja külm vesi. Tubades telefon. Osa tube omaette rõdu, vanni ja dušiga. Lift. Garaažid.

Eel- ja järelhooajal alandatud hinnad.

Restoran

kõigi alkohoolsete jookidega. Valitud köök. Eeskujulik teenimine. Lõuna- ja õhtukontserdid kvintetilt hr. Laane juhatusel. Kella-viie-tee. Soolo-ettekandeid tuntumatelt kunstnikelt.

HOTELL-RESTORAN „BRISTOL“

Kalevi tän. 45. Pärnus. Telefon 1-50.

---

1. järgu hotell-restoran

Moodsalt sisustatud toad jooksva külma ja sooja veega.

Restoran-öölokaal

1. järgu köögiga.

Külmad toidud külmetusletilt.

Muusika kl. 14—16 ja 20.30—2 öösel.

GRAND HOTELL

Pärnus, Koidula platsi vastas, tel. 2-40.

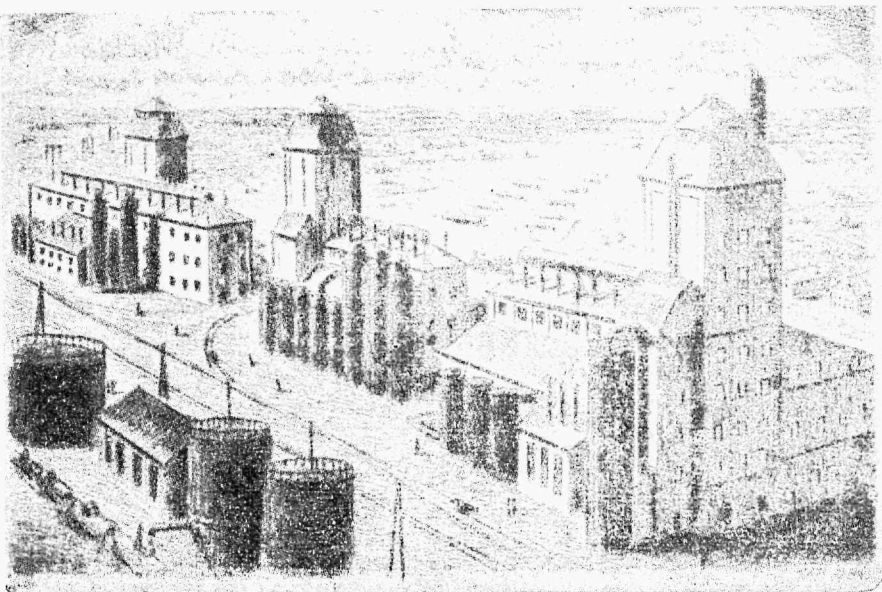

I järgu hotell,

mugavad ja puhtad toad jooksva sooja ja külma veega.

Parim köök

vilunud meeskoka juhatusel.

Õlivabrikud Kohtla-Järvel

A-S. Esimene Eesti Põlevkivitööstus

end. Riigi Põlevkivitööstus.

Põlevkivitoodang 1938. aastal: 588.200 tonni.

Toorõlitoodang 1938. aastal: 48.977 tonni.

Juhatus ja müügibüroo: Tallinn, Valli tän. 4—3. Tel. 450-62 ja 450-85.
Telegrammid: „Peapõlevkivi“.

IGALE PERELE, IGALE VALLALISELE

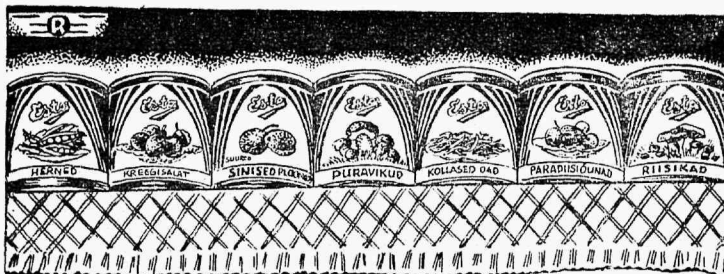
on käepärasemaks ja maitsevamaks toiduks

Esto KONSERVID

Moskva seljanka — Lambaragu — Mulgikapsad sealihaga — Ploomid, kollased ja sinised — Spinat — Rohelised oad — Pohlakeedis — Puravikud, soolatud ja marineeritud — Riisikad, soolatud ja marineeritud.

Müügil: „LIHATSENTRAALIDES“
ja kõigis paremates toiduainete- ja delikatess-kauplustes.

**ÜHING „Eesti
Lihaeksport“**

VILJANDI LIKÖÖRI JA VEINITEHASTE

O/Ü. „ALKO“

Veinid

Liköörid

Konjakid ja

Napsid

Sõnas ja pildis igapäev parim valik —
aastas 3600 suurt lehekülge — tõelikke
uudiseid, asjalikke ja huvitavaid kirjutusi
ning tarvilikke kuulutusi toob
oma lugejatele.

„UUS EESTI“

Postiga koju tellides maksab „UUS
EESTI“ esimene veerandaasta Kr. 5.—, edasi
iga kuu Kr. 1.50. Välismaale Kr. 5.— kuus.

**„UUS EESTI“ peakontor
Tallinn, Pikk 40.**

tagavad kõige nõudlikuma tarvitaja rahulolu

Uudissordid: Konjak „Kalev“

Põldmarja liköör

Esindus ja ladu: A.-S. „Kaubamaja Estika“
Tallinn, S. Karja 20/12, telef. 447-67

EESTI METSA JA TSELLULOOSI AKTSIAÜHING

PEAKONTOR TALLINN, PÄRNU 10-6.
SULFAATTSELLULOOSI TEHASED
KEHRAS

Valmistab seinu kattedeks esmajärgulist

KEHRA TAPEETI

Piirituse puhastamise vabrikute O/Ü.

TALLINNA
VIINAVABRIK

(Rosen & Ko)

**Peenviinad
Parfümeeria**

TALLINN, MEREPUUESTEE 15

Kõnetraat 304-26

„ALLRIGHT“

inglistüübiline kvaliteet-jalgratas on igale nõudlikule ja peenemaitselise jalgratta-asjatundjale meelepärane.

„ALLRIGHT“ on suure maailmatoodangu tõttu odavam kui paljud halvema kvaliteediga jalgrattad.

„ALLRIGHT“ on tippsaavutis maailmamarkide hulgas.

„ALLRIGHT“ jalgrattad on müügil üle kogu maa jalgrataste müügiärides.

Peaesindaja: VALMET & Ko, Viru tän. 5, tel. 467-32, Tallinn.

METUULALKOHOL
FORMALDEHUUD
METUULATSETAAT
ATSETOON
AMUULALKOHOL
BUTUULATSETAAT
TOHTÕLI
KASEPUUSUSI
KASEPUUTÕRV
VASTNEVAIK (bakeliit)

**U/Ü. Keemiatehas
Eesti Destilaat,**

RICH. ÖVEL ja KO.

TALLINN, PÄRNU 6,
TEL. 438-95.

Tekstiiltööstus

R. Pavlovsky & Ko

Pärnus, Hommiku t. 2. Tel. 343.

Tarvitage ja nõudke kõikjal Eestis meie saadusi: mööbli- ja portjääririiet, siidi- ja puuvillalaudlinu, pikeetekke, siidikaelarätte, taskurätte, villaseid ja siidi salle, chenille, supelmantliriiet jne. jne.

K|m. Hans Diedr. Schmidt

Pärnus.

Asutatud 1741.

A/S. „ROTERMANN'I TEHASED“

TALLINNAS * End. Chr. Rotermann * Asutatud 1829. a.

Teraviljaveskid * Suurpagartööstus
Ehitusraua - osakond * Auto - osakond

Osakonnad: Tartus, Viljandis, Narvas, Pärnus.

UNITED BALTIC CORPORATION, LTD.

158, Fenchurch Street, London, E. C.
Owners of

ANGLO-BALTIC LINE

maintaining a regular Mail, Passenger and
Cargo Service between

LONDON and DANZIG, GDYNIA, LIEPAJA,
RIGA and TALLINN, HULL and LIEPAJA,
MEMEL and TALLINN.

All steamers fitted with refrigerating
machinery of Lloyd's highest class.

TALLINN to HULL and LONDON
every **WEDNESDAY**.

Through-cargo with prompt transshipment in

HULL or LONDON to:
NEWCASTLE-ON-TYNE, LEITH and
GLASGOW and to the main Provincial
towns, also to:

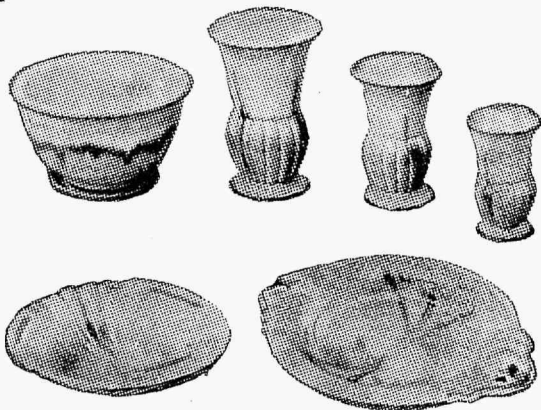
ANTWERP, BRUSSELS, DUNKIRK
and to

SPANISH AND NORTH AFRICAN PORTS,
PORTUGAL, U.S.A. GULF PORTS, PACIFIC
COAST, SIAM, INDIA, AUSTRALIA, NEW
ZEALAND, SOUTH AFRICA, PALESTINE
and TURKISH PORTS.

For particulars regarding freight-rates etc.
apply to:

UNITED BALTIC CORPORATION
(ESTONIAN AGENCY — R. KINCHORN)
TALLINN, Pärnu mnt. 10. Tel. 444-34.

Keraamika-teosed Majatarbed

A/S. D. Mürvitz ja Pojad

V. Karja 7.

Tartu mnt 13.

Metallitööstuse Aktsia Selts „ILMARINE“

Tallinn, Põhja puistee 21.
Telefoni keskjaam 416-40.

Ü. K. EESTI RAHVAPANK

Tallinnas, S. Karja nr. 19. Telefon nr. 425-55.

Toimetab kõiki

panga operatsioone nii liikmetega kui ka võõrastega.

Ostab ja müüb

välisraha ja igasuguseid kindlaprotsendilisi väärtpabereid.

Ületamatu kvaliteet,
huviküllane pakend ja
mõõdukas hind on

*AS
A. Brandmann*

*kakao,
šokolaadi,
ja kompvekkide*

tunnusmärgid!!!

Nõudke neid kõikjal.

*Kirjaimbriku- ja
paberiiimbretöötamise tehas*

OSAÜHISUS

RAF. HAARLA

TALLINN, TINA T. 9, TEL. 302-56

EUGEN NEUBER & Co.

TALLINN, VENE TÄN. 11-a.

TELEGR.-AADR. „NEUBERKO“

TELEFON: KONTOR 448-82

TOLLIOSAKOND 459-94

**Speditioon.
Tollitalitus.
Kindlustus.
Inkasso.
Oma laod.**

Esindajad kõigis suurimais välismaa linnades

Karl Vihmann'i vabrik Pärnus.

Tallinna maantee 7, telef. 2-45.

Villa- ja riidetööstus.

Riiete värvimine ja

keemiline puhastus.

Balti Nahavabrik

Pärnu, V. Sauga 24, telef. 76.

Tallinna esindus, Estonia p. 15/3,
telef. 459-03.

A. Vihmann
Pärnu, Jamseni 1. Telefon 8-41.

Rohud

Värvid

Tapeedid

Jalgrattad jne.

F-ma J. Andrekson

Pärnus, Laidoneri tän. 4. Tel. 258.

Suurem riide-, valmisriiete-, karus-
naha-, jalanõude ja nahakauplus.

JALGRATTA
sise- ja väliskummid

PÕHJALA

edesi

EHITUSMATERIAALID
 TALLINN
 MEREPUUESTEE 15.
 TEL. 305-00.306-46.

A.&P. MIETENS

HÕBE JA ALPAKKA
lauasõrked

N° 100

N° 200

MARGIGA
 "MUNK"

J. KOPPE, TALLINN
 PIKK 27

PARA

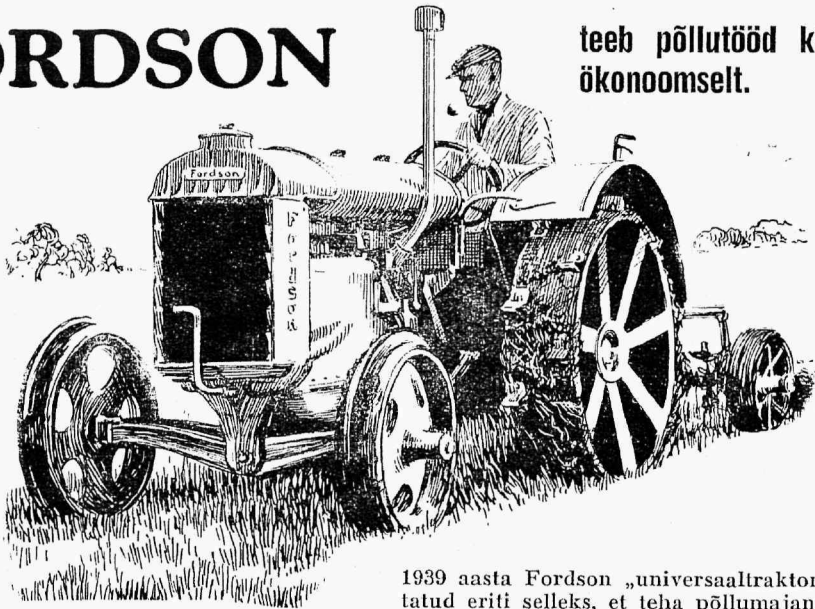
kalossid, botikud,
säärivad & suvikingad.

Ainuesindaja Eestis:

Emil Kumenius

Tallinn, Lai 9.
Telef. 437-46.

FORDSON

teeb põllutööd kiirelt ja
ökonoomselt.

1939 aasta Fordson „universaaltraktor“ on ehitatud eriti selleks, et teha põllumajandust tulusaks. See teeb kõiki töid kas veoks või kohaliku jõuallikana ning teeb neid usaldatavalt ja väheste kuludega.

Endiselt usaldatav
kvaliteet – endiselt
odav hind

Nõudke kirjalikke pakkumisi esinduselt:

A-S. ESTAKLAND

PEAKONTOR: Tallinn, Sadama 11, telefon 427-65.

Asfaltbetoonteede ehitus

Insenerid

**J. CLAUSEN &
O. AMBERG.**

Tallinn, Pärnu mnt. 28. Tel. 478-77.

R. Tedder'i

raua- ja ehituse tarbed.

Liivalaia tänav 31. • Kõnetraat 455-62.

Tsement, lubi, takud,
naelad, kipsi, ukse- ja
akende hinged, lu-
kud, käepidemed jne.

O.Ü. LEBECKI, PABSTEL & Co

TARTU MAANTEE 30, TALLINN. TELEFON 306-10.

Ainuke moodsate masinate ja kuivatustega varustatud

Parketitööstus Eestis.

Soovitab kvaliteet

tamme-, saare- ja vahtraparketti.

KASTI JA PUUKIUTÖÖSTUS „Standard“

Tallinn, Siimoni t. nr. 1. Kõnetr. 314-19

Valmistame soodsate hindadega igasuguseid pakk-kaste sise- ja välisturu tarbeks.

Eriala eksportkastid:

õuna-, kartuli-, muna-, pohla- ja jõhvikakastid.

Eksportkastid varustame tellija soovi kohaselt nõuetavate trükitekstidega.

Ühtlasi ostame tööstusele tarvitaminevaid propse ja laudu.

G. MALKOV-PANIN

METSÆKSPORT

TALLINN, PIISKUPI 2

(end. Duglase 2)

Telef. 465-02

OSTAB
PROPSE JA EKSPORT-
KUUSELATTE

John Teng

Laevamaakleri- ja Speditšioniäri

Tallinn

Narva mnt. 59.

Telef. 300-72, 302-67 & 314-17

**TŠEHHI JA MORAAVIAMAAD
EKSPORT-LIIT
PRAHAS**

**RAHVUSVAHELINE
KAUBAMUSTRITE NAITUS
PRAHAS VII**

Expositur:

Emanuel J. Jizba.

TALLINN, KAUPMEHE TÄN. 11—3 • TELEFON 469—01.

K
OHVIK

**H. FEISCHNER
& POEG**

HARJU 48

RÄTSEPAÄRI

T. Ü.
RÕIVASTUS

HARJU 43
TALLINN

*

TELEFON 423.70

Kaubanduskontor A. Kuhlmann

müüb oma moodsast bensiinjaamast „LUXUS“
TALLINN, KAARLI PUIESTEE 4, TELEFON 450—02

välisbensiini, eesti bensiini „Estolin“, autoõlisid ja määrdeid
liitriviisi ning suuremates partiides vaadiviisi soodsate hindadega ja tingimustega

Autode „SERVICE“ pesemine ja määrimine

KORRALIK TEENIMINE

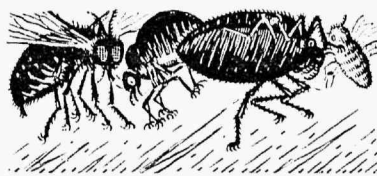
LAEVAÜHING „EEROO“

Disponent kapten K. Mitt. Telegr. aadr. „Eeroo“
Tallinn, Janseni tänav 9. Telefon nr. 303-79

TH. KAARMANN
Koloniaal- ja veinikauplus
Raekoja 8

• • •

TH. KAARMANN
Portselan ja majatarbed
Raekoja 10

OMA TERVIST

hoiate alal haigusi
levitajate ning õõrahu
rikkujate putukate hävitami-
sega eht jaapani putuka-
pulbriga

KATOL

Saadaval kõikides rohu- ja vär-
vikauplustes ning apteekides.
Teie huvides pöörake ostmisel
tähelepanu kaubamärgile

KATOL.

Vabriku ladu

A.-S. Mey & Sandesen

TALLINN, VIRU 9.

Erich Karien

Koidula 5-1, tel. 312-74
TALLINN,

K. A. Rütman & KO.

Tallinn, Pärnu mnt. 9, telef. 466-72

SAUN „BASSEIN“

Aia 3, telefon 447-68.

Daamidele :

Neljap. kl. 10-11 á 60 s.

Reede kl. 10-3 á 50 s.

Laup. kl. 10-3 á 50 s.

Härradele :

Keskn. kl. 3-11 á 90 s.

Reede kl. 3-11 á 70 s.

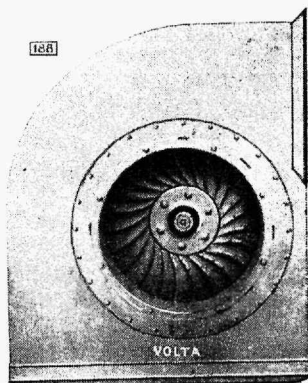
Laup. kl. 3-11 á 60 s.

A-S. „Volta Tehased“

Tallinn, Soo tänav 27.

Kodukeskjaama telefon : 477-66.

Telegrammi aadress : Volta Tallinn.

Kütteseaded sooja õhuga

Kliima seaded

Ventilaatorid igaks otstarbeks

Õhupuhastamise filtrid

Tööstus ja tsentraal tolmuimejad

Elektritriikraud, keeduplaadid
ja kuumavee katlad.

Pumbad ja vesivarustus-
automaadid.

Plekitööstus & Litograafia G. LINHOLM

Soovitab plekist igasuguseid
konservipurke kala, liha, kurkide ja
marjade konservimiseks; õli- ja laki-
kannusid, värvi- ja kreemikarpe,
reklamaaplakaate ja kõrgepinge
hoiatussilte.

Vana Kalamaja 32, Tallinn.
Telefon 439-93.

Elektriarmatuuride-tööstus

„REX“

TALLINNAS

Tööstus: Dunkri t. 4, tel. 463-70

Müügikoht: Vene t. 8, tel. 483-94

*Suures valikus igasuguseid armatuure.
Valmistamine ka eritellimiste peale.*

Betooni- ja katusepapitööstus

„JÄRVE“

om. Tööstus ja Kaubandusühisus
„Insener J. Vambola“

Betoon - tooted:

õoneskivid
aiapostid
torud
vaasid jne.
KATUSE- JA ISOLEERPAPID

Proovige

KONJAK

NAPOLEON

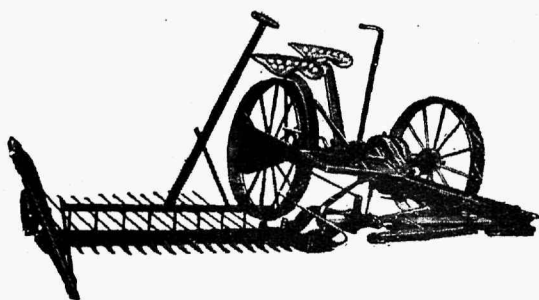

Peenviina tehas

Tallinn, Aia 10, Telefon 431-08

Rohuniidumasin „Massey-Harris“ 1939. a. mudel on:

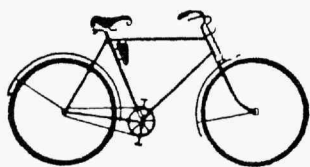

Ölivanniga.
Terassarvedega.
Terad meie normide kohaselt valmistatud.
Teras-põllurattad.
Terasest freesitud hammasrattad.
Tiisli surve tasakaalustatud.
Vänt nõellaagril jne.

1939. aasta mudel on Eesti Põllumajandus-
masinate- ja riistade kontrollkomisjoni poolt
nõutava normide kohaselt valmistatud.

Ainuesindaja: **K-M. Anton Villberg,**
Tallinn, Paldiski m. 5, tel. 452-51 ja 452-52.

O s a k o n n a d: Tartus, Raekoja 7, tel. 33-03; Rakveres, Vaksali 5, tel. 104.

Kerge käigu   Tugeva ehituse
Soliidse välimuse
tagavad Teile

ROOTSI **WIKING**
NORDSTJERNAN
SAKSA **WANDERER**
INGLISE **RUDGE**
TRIUMPH

jalgrattad

Soodsad maksutingimused. Täielik vastutus.
Esindus ja ladu   Müügil üle Eesti.

K-m. Lier & Rossbaum
Tallinn, Viru 7.

Ladus alati saadaval
suurim valik

**kodu- ja välismaa
riidekaupadest**

K.-M.

Tallinna Tekstiil

Pärnu mnt. 8 — V. Karja 9
Kõnetraat 446-34

Äsja valmisid Arsenalis

kal. 0,22 sportpüssid,

ühes dioptersihikuga ja rõngas-tulpkirbuga, hinnaga
kr. 100.— tükk.

Lähemaid andmeid püsside kohta saab Arsenalist
(Tehnikajaoskonnast) Suur Karjamaa tänav 1, telefo-
nid 63 ja 65 (Arsenali keskjaamast 416-86), või Kaitse-
liitlaste Tarvetelaost, Kaarli tänav 8, telefon 468-12.

ARSENAL.

BALTOLIN

SILLAMÄE

tehase toode — võrdub parima
välismaa bensiiniga, sealjuures aga

ÖKONOOMSEM

Autoomanikud

tarvitage **BALTOLINI** ja Teie hoiate kokku

MUUGIKOHT TALLINNAS:

VENE TURG KALEVI AIA VASTAS
NÖMMEL: VABADUSE PUIESTEE 38

Müük suurel ja väikesel arval üle maa

„**SHELL COMPANY**“ KAUDU

Keila

Villaketramise & Kudumistööstus

TALLINN, SOO 27. TEL. 461-01, 438-35

Valmistab kõrges headuses meesterahva pa-
litu- ja ülikonnariideid, naisterahva mantli-
ja kostüümiriideid, kudumis- ja vaibalõnga,
vatti jne.

Kvaliteetsukad

ALFA ..... Kr. 2.90
CORONA ..... Kr. 3.50

Sukatööstus ILKA

Uus leiutis habemenugade alal. On leiut-
atud habemenuga, mis lõikab hästi kõva
ja pehmet habet. Noad antakse maksuta
10 päevaks proovile. Suures valikus juuk-
semasinaid, kääre ja Cillette-teri leiate

OPTIKAARI

AUG. AMOS'e

juurest Pärnu m. 10, Viru t. 21, Pärnu m. 11,
Osak.: Narva, Joala 26, Tartu, Võidu 11,
Rakvere, Pikk t. 26, Viljandis, Lossi 15.

Suviseks nahakaitseks

A. S. „ODOR“ TALLINN

KINDLUSTAGE OMA

ELU JA VARANDUS

EKA's

SUURIMAS KODUMAA
KINDLUSTUSSELT SIS

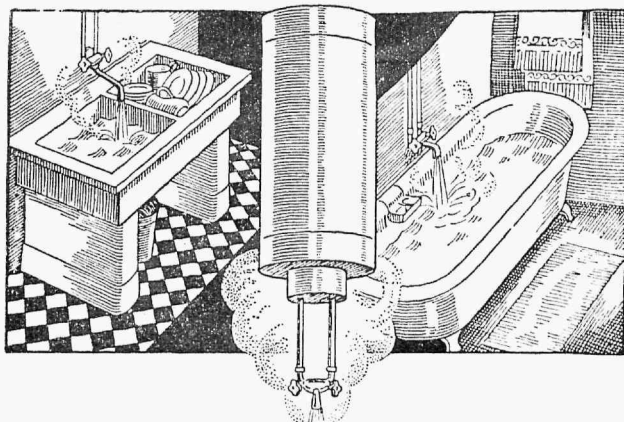

---

*Igal ajal
kuum vesi*

Köögis

**ELEKTRI-
BOILERIGA**

Vannitoas

ELEKTRIAAMA NÕUANDE-BÜROO

Vanas vaekojas Raekoja pl. 9.

LINNA TRAMM

TRAMMI- JA OMNIBUSELIINID

Omnibused juhuveoks
ja ringsõitudeks

Järempärimistega pöörata
telefon 321-26.

Üheski kultuurses
kodus ärgu puudugu

GAASIPLIIT,

sest gaas siiski on
odavam ja prakti-
sem kütteaine.

Gaasivabriku Nõuandla

Raekoja pl. 19. Tel. 466-77.